

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
KASTAMONU UNIVERSITY

CİLT: 22 SAYI: 1

2020

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt: 22-Sayı: 1, Haziran 2020/Volume 22-Issue 1, June 2020

E-ISSN: 2147-6012

Sahibi/Owner

Prof. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL
Rektör/*Rector*

Editör/Editor

Şükran SİRKİNTİOĞLU YILDIRIM

Sekreteryas/Secretariat

Enes Uğur TOHUM
Abdurrahman KAYA
Murat ZORKUN
Neslişah ÖZDEMİR
Zühal Nihan ÇETİN

Kapak Tasarım/Cover Design

Köksal BİLİRDÖNMEZ

Bilim ve Danışma Kurulu

Andrey V. KOROTAYEV-National Research University-Rusya Federasyonu-akorotayev@gmail.com

Glenn MUSCHERT-Miami University-ABD-muschegw@MiamiOH.edu

Ahmed QADRI-University of Karachi-Pakistan-prof.qadri@gmail.com

Kuziev Islom NEMATOVICH-Tashkent Financial Institute-Özbekistan-puib@tfi.uz

Venera ISTAYEVA-University of IR-Kazakistan-iztaeva.venera@mail.ru

Maciej MILCZANOWSKI-University of Information Technology and Management-Polonya-milczanowski@wsiz.rzeszow.pl

Jose Ramos Pires MANSO-Universidade De Beira-Portekiz-pmanso@ubi.pt

Georgi MARINOV- University of Economics Varna-Bulgaristan-georgi.marinov@gmail.com

Najat Sayem KHALIL-San'a University-Yemen-najatsayem@gmail.com

Olena BORDILOVSKA-University of Taras Shevchenko-Ukrayna-olbord@ukr.net

Bülent GÜLOĞLU-İstanbul Teknik Üniversitesi-Türkiye-guloglub@itu.edu.tr

Muhsin HALİS-Kocaeli Üniversitesi-Türkiye-muhsin.halis@kocaeli.edu.tr

Bayram Zafer ERDOĞAN-Anadolu Üniversitesi-Türkiye-bzerdogan@anadolu.edu.tr

Kerem KARABULUT-Atatürk Üniversitesi-Türkiye-kerem@atauni.edu.tr

Mustafa SEVÜKTEKİN-Uludağ Üniversitesi-Türkiye-sevuktekin@uludag.edu.tr

Fırat YALDIZ-Kastamonu Üniversitesi-Türkiye-fyaldiz@kastamonu.edu.tr

Tolga ULUSOY-Kastamonu Üniversitesi-Türkiye-tulusoy@kastamonu.edu.tr

Erol TURAN-Kastamonu Üniversitesi-Türkiye-eturan@kastamonu.edu.tr

Yavuz DEMİREL-Kastamonu Üniversitesi-Türkiye-ydemirel@kastamonu.edu.tr

Sefa ÇETİN-Kastamonu Üniversitesi-Türkiye-sefacetin@kastamonu.edu.tr

İletişim / Contact

Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı
37100 Kastamonu/ Türkiye

Tel: +90 366 280 21 02

Faks: +90 366 280 21 99

iibfdergi@kastamonu.edu.tr

Kastamonu University
Dean's Office of Faculty of Economics and Administrative
Sciences

37100 Kastamonu/ Turkey

Phone: +90 366 280 21 02

Fax: +90 366 280 21 99

iibfdergi@kastamonu.edu.tr

Bu dergi yılda iki defa yayınlanır

This journal is published two times in a year.

Cilt 22 – Sayı 1 Hakemleri

Prof. Dr. Özcan DAĞDEMİR	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz DEMİREL	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice DOĞUKANLI	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Şafak KAYPAK	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Tolga ULUSOY	Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr. Deniz AYTAÇ	Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan AYTEKİN	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Çağrı BULUT	Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Ozan BÜYÜKYILMAZ	Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçe CEREV	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Alper Veli ÇAM	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Sercan EROL	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Handan ERTAŞ	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Taner GÜNEY	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Abdülkadir KAYA	Erzurum Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Oya KORKMAZ	Tarsus Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gonca AKGÜN GÜNGÖR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emine AYRANCI	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tahir BENLİ	Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun DOĞAN	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ülkühan Bike ESEN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Eray GEMİCİ	Gaziantep Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Müslüm POLAT	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Müslüm POLAT	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SAĞIR	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sahra SAYĞAN TUNÇAY	Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erol TEKİN	Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan TERZİ	Karabük Üniversitesi
Dr. Fatih Sinan ESEN	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

Referees of Volume 22 - Issue 1

Prof. Dr. Özcan DAĞDEMİR	Eskişehir Osmangazi University
Prof. Dr. Yavuz DEMİREL	Kastamonu University
Prof. Dr. Hatice DOĞUKANLI	Çukurova University
Prof. Dr. Şafak KAYPAK	Hatay Mustafa Kemal University
Prof. Dr. Tolga ULUSOY	Kastamonu University
Assoc. Prof. Dr. Deniz AYTAÇ	Hitit University
Assoc. Prof. Dr. Sinan AYTEKİN	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr. Çağrı BULUT	Yaşar University
Assoc. Prof. Dr. Ozan BÜYÜKYILMAZ	Karabük University
Assoc. Prof. Dr. Gökçe CEREV	Fırat University
Assoc. Prof. Dr. Alper Veli ÇAM	Gümüşhane University
Assoc. Prof. Dr. Sercan EROL	Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Handan ERTAŞ	Selçuk University
Assoc. Prof. Dr. Taner GÜNEY	Karamanoğlu Mehmetbey University
Assoc. Prof. Dr. Abdülkadir KAYA	Erzurum Technical University
Assoc. Prof. Dr. Oya KORKMAZ	Tarsus University
Assoc. Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ	Necmettin Erbakan University
Assist. Prof. Dr. Gonca AKGÜN GÜNGÖR	Muğla Sıtkı Koçman University
Assist. Prof. Dr. Emine AYRANCI	Osmaniye Korkut Ata University
Assist. Prof. Dr. Tahir BENLİ	Kastamonu University
Assist. Prof. Dr. Harun DOĞAN	Akdeniz University
Assist. Prof. Dr. Ülkühan Bike ESEN	Çankırı Karatekin University
Assist. Prof. Dr. Eray GEMİCİ	Gaziantep University
Assist. Prof. Dr. Müslüm POLAT	Bingöl University
Assist. Prof. Dr. Mehmet SAĞIR	Selçuk University
Assist. Prof. Dr. Sahra SAYĞAN TUNÇAY	Kastamonu University
Assist. Prof. Dr. Erol TEKİN	Kastamonu University
Assist. Prof. Dr. Hasan TERZİ	Karabük University
PhD. Fatih Sinan ESEN	The Scientific and Technological Research Council of Turkey

İçindekiler/Contents

Araştırma Makaleleri/Research Articles	Sayfa/Page
Dış Ticaret Yapan Firmaların Döviz Kurunu Tahmininde Başarıyı Etkileyen Faktörler: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği Factors Affecting The Success of Foreign Trade Companies in Forecasting Exchange Rate: The Case of West Mediterranean Region of Turkey Hakan TUNÇ	6-23
Long-Term Relationship Between G-7 Country's Stock Markets and Bist100: Fourier Approach G-7 Ülkelerinin Borsaları ve Bist-100 Arasındaki Uzun Dönem İlişkisi: Fourier Yaklaşımı Hasan AYAYDIN, Abdulkadir BARUT, Fahrettin PALA	24-34
Etik Girişimcilik Ethical Entrepreneurship Yusuf ESMER	35-55
Stratejik Yönetim Kültürü ve Belediyeler: TR82 Bölgesi Belediyeleri Üzerine Bir İnceleme Strategic Management Culture and Municipalities: An Investigation on Municipalities of TR82 Region Ergin BAYRAKTAR, Erol TURAN, Sefa ÇETİN	56-90
Türkiye'deki İllerin Kredi Kullanım Düzeyleri Açısından Kümelenmesi: K-Ortalamalar Yöntemi Yaklaşımı Clustering of The Provinces in Terms of Credit Utilization in Turkey: K-Means Method Approach Bilgehan TEKİN, Fatma TEMELLİ	91-124

Dış Ticaret Yapan Firmaların Döviz Kurunu Tahmininde Başarıyı Etkileyen Faktörler: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği

Factors Affecting The Success of Foreign Trade Companies in Forecasting Exchange Rate : The Case of West Mediterranean Region of Turkey

Hakan TUNÇ¹

Öz

Dış ticaret yapan firmaların bu süreçte karşılaştıkları önemli sorunlardan biri de kur riskidir. Döviz kurunda, önceden tahmin edilemeyen değişimler, firmaların karlılığını ve maliyetlerini olumsuz etkilerken, bu riskten korunmak için firmalar başta vadeli işlemler olmak üzere çeşitli önlemler almaktadır. Bir firmanın döviz kurunu önceden başarılı tahmin edebilmesi, döviz kurunun ilişki içinde olduğu değişkenlerin takibi ile alakalı olmakla birlikte firmayı kur riskinden koruyabilmektedir. Bu çalışmada, uygulanan anket sonucunda firmalar, özellikle uluslararası literatürde kur riskinden korunmada en sık kullanılan yöntem olan vadeli işlemler hakkında bilgilerinin olmadığını beyan ederken, firma yöneticilerinin finansal okuryazarlık eğitimi alması, Amerikan ekonomik verilerinin takibi, döviz kurunun faiz oranından etkilendiğine dair düşüncedeki artış, tahminde grafik analizleri kullanımdaki artış; döviz kuru tahmininde başarı yönünde bir eğilime neden olurken, gün içinde döviz kurunu sık takibi döviz kurunun tahmininde başarısız yönde eğilime neden olmuştur. Çalışma da anket yoluyla elde edilen veriler Logit modeli yardımıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur Riski, Logit, Dış Ticaret, Tahmin

Jel Kodu: F31, F13, F17

Abstract

One of important problems of foreign trade companies is exchange rate risk. While unpredictable changes in exchange rate are negatively affecting the profitability and costs of firms, companies take some measures, primarily in futures, to protect from this risk. A company's ability to forecast the exchange rate successfully in advance, related to follow up variables which have relationship with exchange rate and this ability can protect the firm from exchange rate risk. According to survey result, while the companies are declaring illiterate about futures which is the most commonly used method to hedge against currency risk in international literacy and while having education about financial literacy by companies manager, following up American economic variables, increasing in the idea that the foreign exchange rate is affected by the interest rate, increasing in the use of graphical analysis on forecast lead to a trend toward success in the exchange rate forecast, frequent follow-up of exchange rate during the day cause the failure to forecast the exchange rate. In the study, the data obtained by the survey were analyzed with the Logit model.

Keywords: : Exchange Rate Risk, Logit, Foreign Trade, Forecast

Jel Codes: F31, F13, F17

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author** Dr. Öğretim Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, Burdur, Türkiye. **E-mail:** htunc@mehmetakif.edu.tr. **Orcid no:** 0000-0002-1527-7534

Atıf/Cititaion: Tunç, H. (2020), Dış Ticaret Yapan Firmaların Döviz Kurunu Tahmininde Başarıyı Etkileyen Faktörler: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22/1, s. 6-23.

Extented Absract

Bringing the domestic currency of the countries to the dollar during the Bretton Wood system, The US dollar has become a reputable currency in world foreign trade. 29 years successfully managed by the Bank of America As a result of fulfilling the promise of gold in exchange for the dollar by keeping the promise made at the beginning, the confidence in the dollar increased and the dollar began to be used instead of domestic currency in foreign trade.

Countries, While managing the exchange rate basically adopted a fixed or floating exchange rate regime, the economies with high current account deficits generally preferred the floating exchange rate regime with a higher current account surplus.

Exchange Rate, affecting the profitability and costs of firms mainly arising from foreign trade, the exporters' tendency to export more in terms of both the prices of the current sales and the future, For the importers, the exchange rate, which is a cost factor, has a significant effect on the profitability of the firms. Considering to Two side In terms of the stability of the economic asset, it is an economic necessity to be able to predict the present value of the exchange rate in addition to the present value and to take precautions against unexpected changes in the exchange rate.

Companies can predict the exchange rate accurately, It can use many estimation methods, from regular monitoring of exchange rate, to the use of expert personnel, from advanced technical analysis to artificial intelligence models developed by informatics. Although the estimation methods have developed too much, the estimation of the exchange rate may still be difficult due to the independent variables that affect the exchange rate but cannot be included in the models at the beginning. In Emerging economies, There are two main reasons why exchange rate risk is so high, One of them is the strong positive correlation between economic growth and imports.

This relationship is high, leading to high current account deficits in growth periods, while the management of the exchange rate becomes difficult in this process and exchange rate mobility adversely affects firms. The other reason is that the managers or owners of these firms are far from the level of knowledge that can manage the exchange rate risk as they focus more on the main business.

The Firmsi In order to hedge the exchange rate risk, prefer derivative products which are traded in the futures market. Methodically, futures can be traded in terms of buying and selling while we have domestic maney in spite of the fear that the exchange rate will cause losses to make a dollar purchase contract in the future at a rate determined today Forward purchase contract (call), while we have foreign money, despite the fear that the exchange rate will suffer loss However, making a dollar selling contract in a future term at a rate determined today is called forward selling contract (put). The forward purchase contract is for derivative importers and the forward purchase contract is for derivative exporters. In today's economic conditions, these transactions can be used not only for protection against exchange rate risk but also for return of portfolio investors.

In this study, in order to examine the factors affecting the success of the foreign exchange firms in the estimation of the exchange rate, a questionnaire was applied face to face to 60 randomly selected firms operating in Isparta, Burdur. Questionnaires were first answered by the managers of the foreign trade department or by the company managers.

While the firms' prediction of exchange rate risk is more successful, the firms' prediction of the exchange rate is based on their declarations. Each factor declared by the firms in the correct estimation of the exchange rate is interpreted to be effective in hedging the exchange rate risk.

According to the data of Union of Western Mediterranean Exporters, there are 321 firms exporting in Isparta and Burdur provinces (BAİB, 2018). 145 of these companies operate in Isparta and 176 in Burdur. In terms of sample size, approximately 20% of export firms operating in two provinces have been reached.

In this study, a logistic regression model has been established in order to examine the factors affecting the success of the foreign exchange firms in estimating the exchange rate. The main reason for the establishment of a logistic regression model is that the exchange rate prediction, which is the subject of the study, has a binary structure as successful or unsuccessful. The Model, uses maximum likelihood

method instead of least squares method it has an advantageous structure compared to linear regression models in that it does not have the assumptions of normal distribution of model residues or that variances do not change.

Methodology and Results

The results show that the increase in people's financial literacy education, the increase in the follow-up of the American economic data, the increase in the perception that the exchange rate is affected by the interest rate, the increase in the use of graphical analysis while predicting the exchange rate lead to a tendency towards success in the higher probability of the exchange rate prediction. frequent exchange rate monitoring leads to a higher probability of failure in firms. When the Exp (B) values of the independent variables are analyzed, it is seen that the strongest effect on the probability of estimating the exchange rate is that the exchange rate interacts with interest and financial literacy education. In the literature, questions about the futures market, which is a widely used method for hedging exchange rate risk, were also asked in the survey. However, 40% of the respondents stated that they do not have any information about the subject, while only 9 companies declared that they have forward and option contracts. While those who respond to the survey seem to be interested in FOREX markets, which is a leveraged market based solely on cross-currency arbitrage, the increasing interest in FOREX markets is thought to play a major role in the rapidly increasing intermediary institutions and consumer-oriented marketing strategies implemented by these institutions in recent years. In addition, since this market is a leveraged market, it is considered that the firms preferred by the firms for return rather than exchange rate hedging.

Another economic variable affecting the exchange rate is the interest rate. While the interest rate is determined by independent central banks in developed economies, the relationship between interest rate and investment, and the contradiction between the interest rate and exchange rate, causes the central banks to have difficulty in determining the interest policy. Countries with high current account deficits try to increase foreign capital inflows to the country through interest rate hikes if they cannot cover this deficit through exports. Therefore, while both non-interest and domestic interest rates are known to affect the exchange rate, the level of awareness of this relationship is expected to increase the success in the exchange rate forecast. The increase in the firm managers' perception that the exchange rate is affected by the interest rate in line with the expectation increased the probability of successful estimation of the exchange rate by 4.5 times.

The development of today's economy and financial reporting has facilitated the monitoring of the spot and futures value of the exchange rate. The increase in the follow-up of the exchange rate is expected to predict the exchange rate more successfully in the future. However, the study also found that frequent monitoring failed to predict the exchange rate. Trend changes play an important role in exchange rate forecasting. Trend analysis can only be interpreted through graphs. Frequent monitoring of the exchange rate during the day can cause difficulties in seeing the big picture and may cause failure in estimating the rate.

Every day, developing countries such as Turkey unless it can be managed exchange rate risk, unexpected movements in foreign exchange rates negatively affect more markets. As an economic policy decision-maker, the state is primarily responsible for taking the necessary measures to protect markets from this risk. Both the Chambers of Commerce and the universities should bring together experts and markets to identify problems and needs. While technical analysis and economic literacy trainings are increased, universities should design their curricula in line with these needs.

GİRİŞ

Bretton Wood sistemi döneminde ülkelerin yerli paralarını dolara çapalaması, dolarında FED tarafından altına çapalanması dünya dış ticaretinde doların itibarlı para haline gelmesine neden olmuştur. 29 yıl Amerika Merkez Bankası tarafından başarılı bir şekilde yönetilen sistem, başlangıçta verdiği sözü tutarak dolar karşılığında altın vaadini yerine getirmesi sonucunda dolara olan güven artmış ve dış ticarete yerli paralar yerine dolar kullanılmaya başlamıştır. Ürettikleri malları yeni pazarlara satmaya çalışan ve kalkınma süreçlerinde ihtiyaç duydukları kaynakları istikrarlı bir biçimde kendi sınırları dışından temin etmek isteyen ülkeler bu süreçte taraf olmadıkları ama yönetmek zorunda oldukları bir kur riski ile karşılaşmışlardır.

Ülkeler, döviz kurunu yönetirken temelde sabit ya da dalgalı döviz kuru rejimini benimserken, döviz kurunu yönetmekte zorlandıkları dönemlerde ise kısmi devalüasyonlar yaparak ekonomiyi rahatlatmayı çalışmışlardır. Yerli paranın hızlı bir biçimde değer kaybetmesi kısmen ülkeyi rahatlatırken aşırı dolarize olmuş ve dolar cinsinde borçlanmış piyasalarda ise firmaların batmasına neden olmuştur. Yüksek cari açık veren ekonomiler genel itibarıyla dalgalı kur rejimini tercih ederken, yüksek cari fazla veren ülkeler ise daha çok sabit kur rejimini tercih etmişlerdir.

Döviz kuru, firmaların başta dış ticaretten kaynaklanan karlılığını ve maliyetlerini etkilerken, ihracatçılar açısından gerek mevcut satışların fiyatlarında gerekse geleceğe ilişkin daha çok ihracat yapma eğilimlerini, ithalatçılar açısından ise bir maliyet unsuru olan döviz kuru firmaların karlılığını önemli ölçüde etkilemektedir. İki yönlü bakıldığında da ekonomik varlığın istikrarı açısından döviz kurunun bugünkü değeri yanında gelecekteki değerini önceden tahmin edebilmek ve kurdaki beklenmeyen değişimlere karşılık önlemler almak iktisadi bir gerekliliktir.

Döviz kuru sadece iki ülke parasının birbirine değişim oranı olarak gözüксе de değerlendirme sürecinde çok fazla dışsalıktan etkilenmektedir. Parasal bir değişken olmasına rağmen başta dünyada yaşanan siyasi gelişmeler olmak üzere: doğal afetler, savaşlar, ekonomik krizler, manipülatif davranışlar, döviz kurunu hızlı bir biçimde etkilerken, bu etkileşimler döviz kurunu önceden tahmin etmeyi zorlaştırmaktadır. Firmalar döviz kurunu doğru tahmin edebilmek için, döviz kurunun düzenli takibinden, uzman eleman kullanımına, ileri teknik analizlerden, bilişimciler tarafından geliştirilmiş yapay zeka modellerine kadar birçok tahmin yöntemini kullanabilmektedir. Tahmin yöntemlerinin çok fazla gelişmesine rağmen döviz kurunu etkileyen fakat başlangıçta modellere sokulamayan bağımsız değişkenler nedeniyle döviz

kurunun tahmini yine de zorlaşabilmektedir. Bu çalışma da döviz kurunu doğru tahmin etme çabasında olan firmaların, süreçte etkilendikleri faktörler incelenmeye çalışılmıştır.

1. KUR RİSKİ YÖNETİMİ

Döviz kurunun gelecekte ne olacağının bilinmemesi ve bu belirsizliğin ekonomide oluşturabileceği riske, kur riski olarak ifade edilmektedir. Farklı bir bakış açısıyla döviz kurundaki beklenmedik değişmelerin firma karlılığına olumsuz etkileyebilme ihtimaline de kur riski denmektedir (Sezer, Canpolat, 2017: 33). Kur riski literatürde 3 alt riskten oluşurken, döviz kurundaki tahmin edilemeyen bir hareket işletmenin piyasa değerini etkilemesine ekonomik risk (Malindretos,1995: 55) bir işletmenin daha önce yaptığı bir iş sözleşmesinden sonra meydana gelen döviz kurundaki tahmin edilemeyen hareketin karlılığa ve nakit akıma etkisine işlem riski(Aksu, 2016:151), döviz kurundaki tahmin edilemeyen hareketin işletmenin bilanço kayıtlarını olumsuz etkilemesine de muhasebe riski denmektedir(Sezer, Canpolat, 2017: 33).

Gelişmekte olan ekonomilerde kur riskinin bu kadar yüksek olmasının 2 temel nedeni mevcuttur. Bunların başında ekonomik büyüme ile ithalat arasındaki pozitif yönlü güçlü korelasyon gelmektedir. Bu ilişkinin yüksek olması, büyüme dönemlerinde ekonomilerin yüksek cari açık vermesine neden olurken bu süreçte döviz kurunun yönetimi zorlaşmakta ve döviz kurundaki hareketlilik firmaları olumsuz etkilemektedir. Diğer neden ise bu firmaların yöneticilerinin yada sahiplerinin daha çok ana işe yoğunlaşmaları nedeniyle kur riskini yönetebilecek bilgi seviyesinden uzak olmalarıdır(Aksu, 2016:153).

Zorluklara rağmen firmalar uyguladıkları değişik finans politikaları aracılığıyla bu riskten korunmaya çalışmaktadır. Firmaların kur riskinden korunma faaliyetine hedging (korunma) şeklide ifade edilirken, firmalar kur riskinden korunmak için en çok vadeli işlemler piyasasında işlem gören türev ürünleri tercih etmektedir.

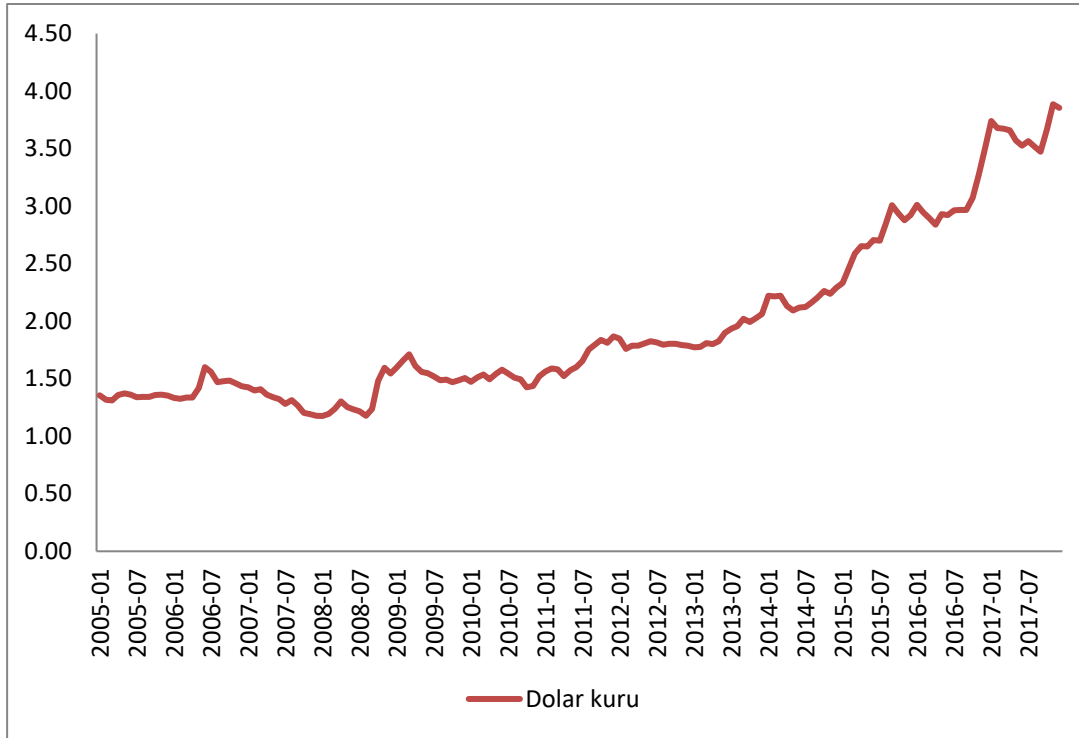
Vadeli işlemler piyasasında 3 temel sözleşme türü mevcuttur. Gelecekte bir tarihte gerçekleşecek olan bir iktisadi faaliyetin bugünden bir sözleşme aracılığıyla gerçekleşmesine forward işlemi denirken, bu tarz finansal işlemlerde vade dolmadan cayma hakkı söz konusu değildir. Ayrıca aynı sistemde vade dolmadan cayma hakkı veren yöntemlere de opsiyon sözleşmelere olarak ifade edilirken, bu işlemler kişiyi yada firmayı kur riskinden koruma karşılığında bir bedel almaktadır. Bu bedele opsiyon primi denmektedir(Kayahan, Akçay , vd., 2010: 525). Son olarak ta kur riskinden korunmada kullanılan ürünlerden diğeri de future sözleşmeleridir. Bu sözleşmelerin temel özelliği de standart olması ve her iki taraf açısından da

teminat içermesidir.

Yöntemsel olarak vadeli işlemler alım ve satım açısından iki yönlü yapılabilirken, elinizde yerli para mevcutken, döviz kurunun yükselmesi karşısında zarara edeceği korkusuna karşın bugün belirlenen bir kurdan gelecekte bir vadede dolar alım sözleşmesi yapmaya Forward alım sözleşmesi (call), elinde yabancı para bulunurken döviz kurunun düşmesi karşısında zarara edeceğinden korkusuna karşın bugün belirlenen bir kurdan gelecekte bir vadede dolar satım sözleşmesi yapmaya Forward satım sözleşmesi (put) denmektedir. Forward alım sözleşmesi ithalatçılar için, Forward satım sözleşmesi ise daha çok ihracatçılar için geliştirilmiş türev işlemlerdir. Günümüz ekonomik koşullarında bu işlemler sadece kur riskinden korunma amacıyla değil portföy yatırımcılar tarafından da getiri amacıyla kullanılabilir.

Şekil 1’de 2005 ile 2017 yılları arası aylık ortalama dolar kurunun grafiği verilmiştir. Grafik incelendiğinde 2005 yılı ocak ayında 1.36 TL olan aylık ortalama dolar kuru 2008 Ocak ayında ortalama 1.18 TL’ye kadar düşmüştür. 2008 yılında ABD’de başlayan ve bütün dünyayı saran mortgage krizinden sonra dolar kuru yeniden yükselişe geçmiştir, 2014 yılı ocak ayı ortalama dolar kuru 2.22 TL, 2016 yılı ortalama ocak ayı dolar kuru 3,01 TL ve 2017 yılı aralık ortalama dolar kuru 3.85 TL’yi bulmuştur. 2005 yılı ile 2017 yılı arasındaki 12 yıllık dönemde aylık ortalama dolar kuru 2.85 kat artmıştır. Grafik incelendiğinde 2008 sonrası artan eğilim net bir biçimde gözükmektedir.

Bu yükseliş trendi, dolar kurunu ticari faaliyetlerinde kullanan dış ticaret firmalarında doların sürekli artan bir değişken olduğuna dair beklenti oluştururken, dolar kuru ile ticari alakası olmayan döviz kurunu bir portföy aracı olarak gören kişilerde açısından da spekülasyon amaçlı döviz talebini artırmaktadır. Her iki nedende döviz piyasasını etkilerken firmaların döviz kurlarını tahminini zorlaştırmaktadır.

Şekil 1. 2005-2017 Yılları Arası Aylık Ortalama Dolar Kuru Grafiği

Kaynak: Merkez Bankası verileri aracılığıyla yazar tarafından hazırlanmıştır.

2. KUR RİSKİ YÖNETİMİNE İLİŞKİN LİTERATÜR

Kur riski yönetimine ilişkin literatürde çok fazla çalışma mevcuttur. Türkiye’de yapılan çalışmalar da uygulama açısından sektörel ayrışmalar mevcutken bulgular daha çok vadeli işlemlerin farkındalığı, kullanımı ve etkinliği açısından farklılaşmıştır. 15 yıl önce 2004 yılında yapılan bir çalışma da Denizli bölgesinde değişik sektörlerde faaliyet gösteren 50 adet firmaya yapılan anket sonucunda, vadeli döviz işlemlerinin kur riskinden korunmada yeterince kullanılmadığı tespit edilirken(Yıldırım, 2004:341), temsili bir dış ticaret firması üzerinde yapılan çalışma da ise ithalat sürecinde firmanın, uluslararası para piyasası yoluyla yada ulusal para piyasası yoluyla olsun, en çok vadeli işlemler aracılığıyla kur riskinden korunduğu(Çiftçi, Yıldız, 2014: 108) tespit edilmiştir.

Beş yıldızlı otellerin finans yöneticileri üzerinde yapılan bir çalışma da otel işletmelerinin kur riskinden korunmada en çok forward sözleşmelerinden yararlandıkları (Çömlekçi, Güngör, 2012:49) ve BİST 100’de işlem gören mali sektör dışındaki işletmeler üzerinde yapılan çalışma da ise kur riskine karşın firmaların vadeli alım- satım sözleşmelerini tercih ettikleri tespit edilmiştir(Yılmaz, Aslan, 2016:663). Fakat Borsa İstanbul da faaliyet gösteren imalat sanayi firmaları üzerinde yapılan bir çalışma da ise, firmaların kur riskinden korunmada vadeli

işlemler hakkında bilgi sahibi olmadıkları sonucuna ulaşılrken (Özen, Yoldaş, Özdemir, 2006:1), Denizli ilinde faaliyet gösteren 58 adet imalat firmasında yapılan çalışma da çok az firmanın vadeli işlemler hakkında bilgi sahibi olduğu ayrıca bilenlerin ise riskten korunma yerine spekülative amaçlı işlemler için tercih ettiği saptanmıştır (Bayrakdaroğlu, Sarı, Heybeli, 2012:11). Ayrıca Kayseri ilinde yapılan bir çalışma da ihracat yapan reel sektör işletmelerinin sadece %29'u türev ürünleri kullandığı tespit edilirken (Boztosun, Aksaoylu, vd., 2016:156) muhasebeci bir bakış açısıyla 2017 yılında İstanbul sanayi odası tarafından belirlenen ilk 500 firma içerisinde olan ve BİST'de işlem gören 35 firma üzerinde yapılan çalışma da kur riskinin firma değerini olumsuz etkilediği belirlenmiştir(Şenol, Karaca, 2017:1).

Konuyla alakalı yurtdışında daha kapsamlı çalışmalar mevcuttur. Dünyanın hemen hemen her bölgesinde konuyla alakalı çalışmalar mevcutken özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşmıştır. Vadeli işlemlerin ilk kullanıldığı ülke olan ABD'de, 500 firmaya yapılan bir anket sonucunda, kur riskinden korunmada forward sözleşmelerinin maliyetlerinin sabitlenebilmesi açısından daha çok tercih edildiği (Sarkis, Chan, 1988:44), gelişmekte olan bir ülke olan Brezilya'da yapılan çalışma da ise kur riskine karşın vadeli işlemlerin diğer ülkelerden bir fark göstermeksizin kullanıldığı tespit edilmiştir (Saito, Schiozer, 2005). Başka bir Güney Amerika ülkesi olan Şili'de yapılan çalışma da ise firmaların döviz borcu arttıkça daha çok türev piyasaları kullandıkları fakat döviz kuru borcunu, devalüasyon sonrasında firma karlılığı veya firma yatırımı üzerinde istatistiksel bir etki tespit edilememiştir (Alvarez, Hansen, 2017:1).

Konuyla alakalı Asya ülkelerinde de çalışmalar mevcuttur. Özellikle son yıllarda hızlı ekonomik gelişme kaydeden Kore'de yapılan çalışmalar da, Güney Kore bölgesinde 101 firma üzerinde yapılan çalışma da firmaların türev işlemleri daha çok spekülative faaliyetler için kullandıkları ve yönetim politikaları ile uygulamalar arasında uyumsuzluklar tespit edilirken(Sungjae, Chance, 2018:109), firmaların kur riskinden, döviz türevleri, yabancı iştiraklerle yapılan iç işlemler ve döviz borcu finansmanı yoluyla korundukları saptanmıştır(Bae, Know, Park, 2018:133). Ayrıca Kore'de yapılan başka bir çalışma da daha çok ihracat yapan ve daha çok kur riskine maruz kalan firmaların kur riskinden korunmada türev piyasaları tercih ettikleri saptanmıştır(Bae, Kim, Kwon, 2017:446). Asya ülkelerinin geneli üzerinde yapılan bir çalışma da ise kur riskinden korunmada kullanılan türev araçların firma faaliyetlerinde verimliliği artırdığı tespit edilmiştir(Allayannis, Brown, Klaper, 2001:1). Son olarak Pakistan ve Hindistan üzerinde yapılan çalışma da ilgili ülkelerde firmaların kur riskinden korunmada altın piyasasını etkin bir biçimde kullandıkları sonucuna

ulaşmıştır(Iqbal, 2017: 1). Teknik analizin döviz kuru tahminlemesinin de kullanıldığını ifade eden çalışmalar mevcutken (Toprak, 2017:11) finansal okur yazarlık seviyesindeki artışlarından kişileri kendileri için oluşacak risklerden koruyacağını ifade eden çalışmalar da mevcuttur(Er, Çetintaş, 2018:69).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE VERİ SETİ

Bu çalışma da dış ticaret yapan firmaların döviz kurunu tahmininde başarıyı etkileyen faktörleri inceleyebilmek amacıyla Isparta, Burdur illerinde faaliyet gösteren ve dış ticaret yapan, rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 60 adet firmaya yüz yüze görüşerek anket uygulaması yapılmıştır. Anket soruları öncelikle dış ticaret departman sorumluları yoksa firma yöneticileri tarafından cevaplanmıştır.

Firmaların daha başarılı kur tahmini yapmaları, kur riskinden korunma eğilimlerini gösterirken, firmaların kuru doğru tahmin etmelerinde beyanları esas alınmıştır. Firmaların döviz kurunu doğru tahmin etmede beyan ettikleri her faktör, kur riskinden korunma da etkili olacağı yorumlanmıştır.

Batı Akdeniz İhracatçılar Birliği verilerin gör Isparta ve Burdur illerinde ihracat yapan toplam 321 adet firma bulunmaktadır(BAİB², 2018). Bu firmaların 145 adeti Isparta'da, 176 adeti de Burdur'da faaliyet göstermektedir. Örneklem büyüklüğü açısından iki ilde faaliyet gösteren ihracat firmalarının yaklaşık %20' sine ulaşılmıştır.

Tablo 1: 2002-2017 yılları arası Burdur-Isparta İhracat Verileri

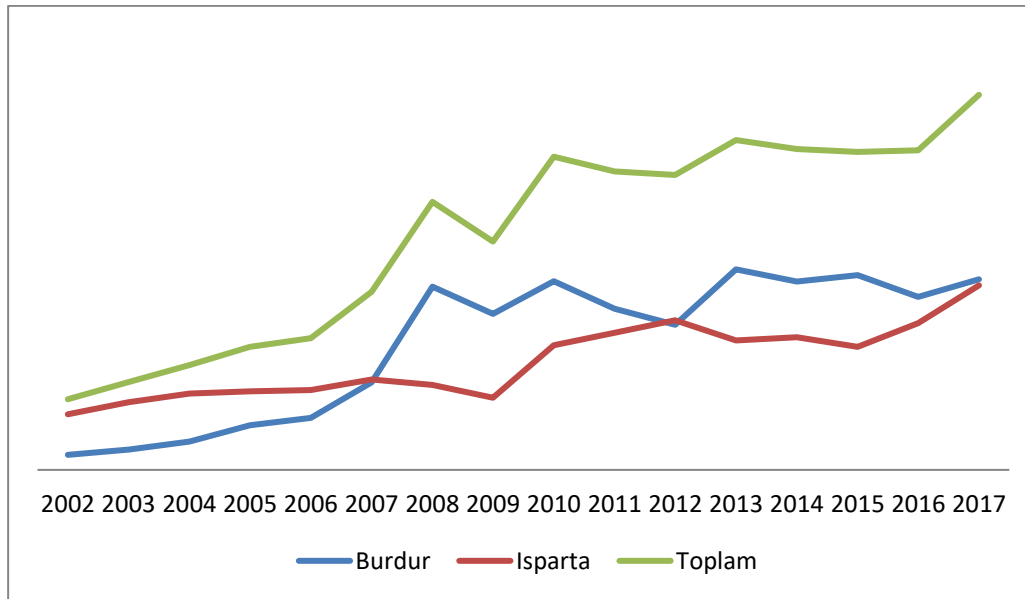
<i>Yıllar</i>	<i>Burdur</i>	<i>Isparta</i>	<i>Toplam</i>
2002	15.574.948	57.576.093	73.151.041
2003	20.896.245	70.027.432	90.923.677
2004	29.241.470	79.146.699	108.388.169
2005	46.125.156	81.343.422	127.468.578
2006	53.718.895	82.603.865	136.322.760
2007	90.700.502	93.681.717	184.382.219
2008	189.524.163	88.021.515	277.545.678
2009	161.562.591	74.675.460	236.238.051
2010	195.238.749	128.928.215	324.166.964
2011	166.938.270	141.902.954	308.841.224
2012	150.369.638	155.031.206	305.400.844
2013	207.575.811	133.870.560	341.446.371
2014	194.945.484	137.243.667	332.189.151

² Batı Akdeniz İhracatçılar Birliği

2015	201.631.223	127.397.199	329.028.422
2016	178.940.936	151.732.543	330.673.479
2017	197.308.654	191.022.367	388.331.021

Kaynak: TÜİK verileri yardımıyla yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1’de Burdur ve Isparta illerine ait 2002 -2017 yılları arası ihracat verileri verilmiştir. Tablo incelendiğinde, Burdur ilinde ihracat ilgili dönemde 13 kat Isparta ilinde ise ihracat 3.5 kat artmıştır. Türkiye ekonomisi toplam ihracatı incelendiğinde TÜİK verilerine göre 2002 yılında 36 milyar dolar iken 2017 yılı sonunda 157 milyar dolara ulaşmış ve 4.3 kat artış yaşanmıştır(TÜİK, 2018). Burdur ilinin ve iki ilin toplamının ihracat artış performansı Türkiye ekonomisi ihracat artış performansının üstündedir. Ayrıca 2017 yılı itibariyle Türkiye ihracatının %0,2’si iki il tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu iki ilin toplam ihracatında 2002 ile 2014 yılları arasında yaklaşık 4.5 kat artış olması çalışmanın bu illerde yapılmasının temel nedenidir.

Şekil 2: Burdur ve Isparta İleri İhracat Grafikleri (2002-2017)

Kaynak: TÜİK verileri yardımıyla yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil’2’de 2002 ile 2017 yılları arasından gerçekleşen Isparta, Burdur ve iki ilin toplam ihracat grafikleri yıllar itibariyle verilmiştir. Yeşil renkte olan grafik iki ilin toplam ihracatını, kırmızı renkte olan grafik Isparta ilinin, mavi renkte olan grafikte Burdur ilinin ihracatını vermektedir. Grafikler incelendiğinde 2007 yılına kadar Isparta ilinin Burdur ilinden fazla ihracat yaptığı daha sonraki yıllarda ise Burdur ilinin öne çıktığı gözükmektedir. Bu süreçte Burdur ilinde

faaliyet gösteren mermer ocaklarının ihracatının artışının etkili olduğu düşünülmektedir. 2009 yılından sonra her iki il içinde ihracatta artış eğilimi grafik üzerinde net bir biçimde gözükmemektedir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

Çalışma da dış ticaret firmalarının döviz kurunu tahmininde başarıyı etkileyen faktörleri incelemek amacıyla lojistik regresyon modeli kurulmuştur. Lojistik regresyon modeli kurulmasının temel nedeni çalışmanın konusu olan döviz kuru tahmininin başarılı-başarısız şeklinde ikili bir yapıya sahip olması ve örneklem büyüklüğünün görece az olmasıdır. Kullanılan model, tahmin yaparken en küçük kareler yöntemi yerine en çok olabilirlik yöntemini kullanmakta olup model artıklarının normal dağılması ya da varyansların değişmemesi gibi varsayımlarına sahip olmaması açısından doğrusal regresyon modellerine nazaran avantajlı bir yapıya sahiptir.

Bağımlı değişkenin ikili olduğu durumlarda normallik varsayımı yerine getirilemediği için doğrusal regresyon modeli kullanılamamaktadır (Bircan, 2004:187). Bağımlı değişkenin ikili olması durumunda en küçük kareler yöntemi ile tahmin yapılırsa varyanslar minimum olmazken (Kalaycı, 2005:273) maksimum çoklu olabilirlik yöntemi ile varyanslar minimuma yaklaşabilmektedir.

Çalışma da bağımlı değişken olarak ankette kişilere likert ölçeğe sorulan “Döviz kurunu doğru tahmin ettiğim zamanlar oluyor” sorusuna verilen cevap seçilirken, kullanılan beşli likert ölçeğe 1 cevabı kesinlikle katılmıyorum, 5 cevabı kesinlikle katılıyorum şeklinde kodlanmıştır. Beşli likert ölçeğe ortalama değer 3 olduğu için 3’ün üstünde ortalama değer, doğru tahmin yapabilme eğilimini, 3’ün altında ortalama değer ise doğru tahmin yapamama eğilimini göstermektedir. Bu sebepten dolayı yeniden kodlamaya gidilmiş olup bağımlı soruya 1,2,3 cevabını verenler 0 (sıfır) 4,5 cevabını verenler 1(bir) olarak kodlanmıştır. Çalışma da dış ticaret yapan firmaların döviz kurunu doğru tahminine ilişkin soruya verdikleri cevabın ortalaması 3.64’dür. Bu sonuç genel itibariyle Isparta ve Burdur illerinde ankete cevap veren firmaların döviz kurunu başarılı bir şekilde tahmin ettiklerinin beyanı anlamına gelmektedir. Bu beyanı etkileyen faktörler çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Modelde, bağımsız değişken olarak döviz kuru tahmininde başarıyı etkileyebileceği düşünülen firmanın yöneticilerinin finansal okuryazarlık eğitimi alması, firma yöneticileri tarafından ABD ekonomik verilerinin takibi, firma yöneticilerinin gün içinde döviz kurunun sık takibi, firmanın döviz kurunun faizden çok etkilendiği düşüncesi ve yöneticilerin döviz kurunu tahmin ederken

grafik analizlerinden yararlanma eğilimlerini ölçen sorular tercih edilmiştir. Bu soruların tercihinde literatürde sıkça ifade edilen kur riskinden korunmada etkili faktörler baz alınmıştır.

Tablo 2: Logit Model Sonuçları

	Omnibus-Ki-kare	Omnibus-Sig
Step/Block/Model	31,096	,000
	Ki-Kare	Sig
Hosmer and Lemeshow Test	4,551	,804
Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	-2 Log likelihood
,404	,557	46,594

Analizin başında dış ticaret firmalarının döviz kuru tahmininin bağımlı değişken olduğu modele bağımsız değişkenler eklendiği zaman modelin bir bütün olarak anlamlılığı analiz edilecektir. Tablo:2 'de Omnibus testinde olasılık değeri (sig) ,05 anlamlılık seviyesinin altında çıktığı için model bir bütün olarak anlamlı çıkmıştır(Kalaycı, 2005:288). Ayrıca bağımsız değişkenler eklendiği zaman kurulan modelin veri uyumunu gösteren (Şenel ve Alatl, 2014, s.40) Hosmer and Lemeshow Testinin olasılık değerinin 0.05'den büyük çıktığı için(,804) model veri uyumu başarılıdır.

Tablo:2'de verilen Cox & Snell R Square değeri başta tesadüfi kurulan modelimize bağımsız değişkenler ilave edildiği zaman bağımlı değişkendeki varyansı bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilme oranını vermektedir(Çokluk, Şekercioğlu, Büyükoztürk,2012:93). Bu oran % 50'nin (0,557) üzerinde çıkmıştır. Bu da modelin başarısı göstermektedir.

Tablo 3: Sınıflandırma Tablosu

Gözlemler		Tahminler		
		Döviz Kuru Tahmin Başarısı		Doğruluk Yüzdesi
		0,00	1,00	
Döviz Kuru Tahmin Başarısı	0,00	14	7	% 66
	1,00	4	35	% 89
Başarı Oranı				% 81

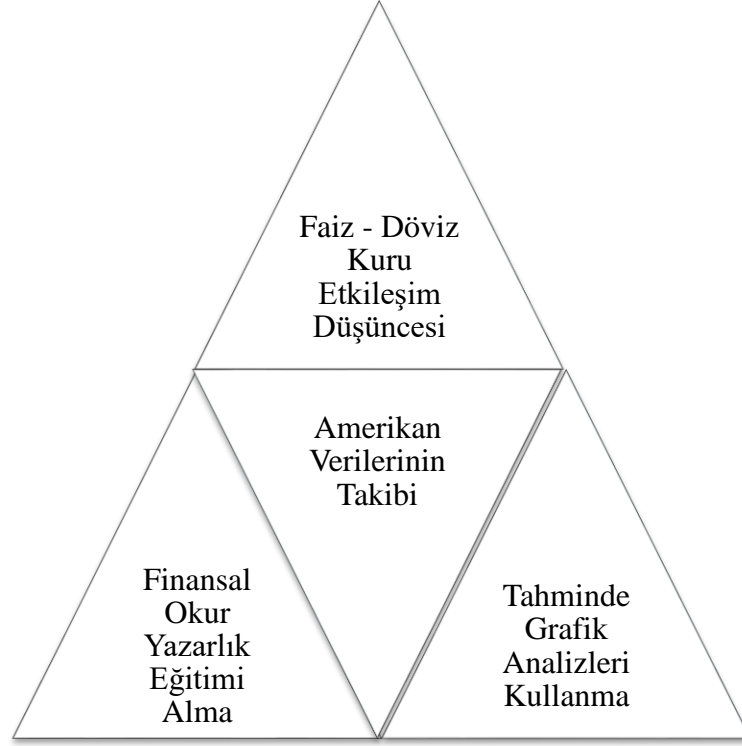
Tablo 3’de kurulan tahmin modeline ilişkin sınıflandırma tablosu verilmiştir. Ankete cevap veren dış ticaret firmaların yöneticilerden 21 kişi (% 35) başarısız tahminler yaptığını, 39 kişi ise (%65) başarılı tahminler yaptıklarını beyan etmişlerdir. Bağımsız değişkenler yardımıyla kurulan model, ankete cevap verenlerin başarısız tahmin beyanlarının %66 oranında, başarılı tahmin beyanlarını %89 oranında, toplamda da %81 oranında tahmin etmeyi başarmıştır.

Tablo 4: Walt Testi Katsayı Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Exp(B)	Wald	Sig	95% C.I.for EXP(B)
Finansal Okur Yazarlık Eğitimi	,787	2,197	4,371	,037	1,050 - 4,594
Amerikan Verileri Takibi	,747	2,110	3,469	,063	,9624 - ,630
Döviz kurunun sık takibi	-1,057	,348	6,876	,009	,158 - ,766
Faiz –Döviz Kuru Etkileşim düşüncesi	1,517	4,559	7,888	,005	1,581- 13,142
Tahminde Grafik Analizleri Kullanımı	,782	2,187	4,506	,034	1,062-4,564

Analiz kısmında son olarak kurulan model de Walt Testi yardımıyla elde edilen katsayıların yorumlaması yapılmıştır. Bağımsız değişkenler için elde edilen katsayıların Wald testi olasılık değerleri, 05 ve ,10 anlamlılık seviyesinin altında çıktığı için katsayılar istatistiksel olarak anlamlı sayılmıştır. Sonuçlar göstermektedir ki kişilerin finansal okuryazarlık eğitimi almasındaki artış, Amerikan ekonomik verilerini takip etmesindeki artış, döviz kurunun faiz oranından etkilendiğine dair düşüncedeki artış, döviz kurunu tahmin ederken grafik analizi kullanımındaki artış, döviz kuru tahmininde daha yüksek olasılıkta başarı yönünde bir eğilime neden olurken, gün içinde döviz kuru takibini sık yapmak ise firmalarda başarısızlık yönünde daha yüksek olasılıkta bir eğilime neden olmaktadır. Bağımsız değişkenler içerisinde Exp(B) değerleri incelendiğın de döviz kurunu doğru tahmin etme olasılığında en güçlü etkinin döviz

kurunun faiz ile etkileşim içinde olduğu düşüncesi ve finansal okuryazarlık eğitiminde olduğu gözükmektedir.

Şekil 3: Başarı Faktörleri Piramidi

SONUÇ

Bretton Wood sisteminin çöküşü ile birlikte ülkeler yerli paralarını ABD doları başta olmak üzere yabancı paralara karşısında sabit kurdan vazgeçip dalgalı kura bırakmışlardır. Özellikle cari açık veren gelişmekte olan ülkeler dalgalı kuru sabit kura karşın, ülkelerinden kontrolsüz döviz çıkışlarında daha güvenilir bir rejim olarak görmüşler ve bu çizgide bir kambiyo politikası tercih etmişlerdir. Ülkelerin dalgalı kura geçişleri, sürekli değişen bir döviz kuru oluştururken, döviz kuru, maliyetlerden karlılığa, yeni pazarlara girişten fiyat politikalarına kadar işletmeleri birçok alanda etkileyen riskli bir varlığa dönüşmüştür.

Literatürde kur riskinden korunmada çok kullanılan bir yöntem olan vadeli işlemler piyasasına ilişkin de ankette sorular sorulmuştur. Fakat ankete cevap veren firmaların %40'ı konuyla alakalı hiç bilgileri olmadığını beyan ederken, sadece 9 firma forward ve opsiyon sözleşmesi yaptıklarını beyan etmişlerdir. Sadece çapraz kur arbitrajına bağlı kaldıraçlı bir piyasa olan FOREX piyasalarına ankete cevap verenlerin ilgi duydukları gözükürken, FOREX piyasalarına artan bu ilginin son yıllarda ülkede hızla artan aracı kurumlar ve bu kurumların uyguladıkları

tüketici odaklı pazarlama stratejilerinin büyük rolü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu piyasanın kaldıraçlı bir piyasa olması sebebiyle firmalar tarafından kur riskinden korunma yerine getiri amacıyla tercih edildiği düşünülmektedir.

Firma yöneticilerinin döviz kurunu etkileyen ekonomik değişkenlere ilişkin farkındalık seviyeleri finansal okuryazarlık olarak ifade edilmektedir. Firmaların finansal okuryazarlık seviyelerindeki artışın, döviz kurunu etkileyen faktörlere ilişkin hâkimiyeti artırıp daha başarılı döviz kuru tahmini yapmalarına neden olduğu görülmüştür. Finansal okuryazarlık seviyesinin gelişiminde uzmanlar tarafından verilen finansal okuryazarlık eğitimlerinin büyük rolü vardır. Çalışma da beklentiyle doğru orantılı bir şekilde firma yöneticilerinin daha çok finansal okuryazarlık eğitimi almaları, döviz kurunu başarılı tahmin etme olasılığını 2.19 kat artırmıştır.

Döviz kurunu etkileyen bir diğer ekonomik değişken ise faiz oranıdır. Faiz oranı gelişmiş ekonomilerde bağımsız merkez bankaları tarafından belirlenirken, faiz oranının yatırım ile ilişkisi, faiz oranının döviz kuru ile ilişkisi arasındaki zıtlık merkez bankalarının faiz politikası belirlemede zorlanmalarına neden olmaktadır. Yüksek cari açık veren ülkeler, ihracat yoluyla bu açığı kapatamıyorlarsa faiz artırımları aracılığıyla ülkeye yabancı sermaye girişlerini artırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla hem yurt dışı faiz oranları hem de yurt içi faiz oranlarının döviz kurunu etkilediği bilinirken bu ilişkiye dair farkındalık seviyesi döviz kuru tahmininde başarıyı artırması beklenmektedir. Çalışma da beklentiyle doğru orantılı bir şekilde firma yöneticilerinin döviz kurunun faiz oranından etkilendiğine dair düşüncesindeki artış döviz kurunu başarılı tahmin etme olasılığını 4,5 kat artırmıştır.

Dış ticarete kullanılan yabancı paralar içerisinde en itibarlı olanı dolar kurudur. Daha öncede ifade edildiği gibi Bretton Wood sisteminin 29 yıl başarılı uygulanması dünya ticaretinde dolar hegemonyasına neden olmuştur. Bu sebepten dolayı Amerikan ekonomik verilerinin takibi döviz kurunu tahminde başarıyı artırması beklenmektedir. Çalışma da beklentiyle doğru orantılı bir şekilde firma yöneticilerinin Amerikan ekonomik verilerinin takibindeki artış döviz kurunu başarılı tahmin etme olasılığını 0,7 kat artırmıştır.

Finansal okuryazarlığın bir boyutu da teknik analizdir. Teknik analiz bir değişkenin geleceğini tahmin etmede geçmiş verilerinin etkili olacağını her değişkenin geçmiş seyrinin teknik bir kişiliğe sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Teknik analiz grafikler yardımıyla yapılırken döviz kuru grafiklerini kullanmadaki artış döviz kurunu gelecekte tahmin başarısını artırması beklenmektedir. Ekonomi ve finans haberciliğinin gelişimi teknik grafiklerin uzmanlar tarafından yorumlanıp, ilgililere sunulmasını kolaylaştırmıştır. Çalışma da beklentiyle doğru orantılı bir şekilde firma yöneticilerinin grafik kullanımlarındaki artış döviz kurunu başarılı

tahmin etme olasılığını 2.18 kat artırmıştır.

Günümüz ekonomi ve finans haberciliğinin gelişimi döviz kurunun spot ve vadeli değerinin takibini kolaylaştırmıştır. Döviz kurunun takibindeki artış döviz kurunu gelecekte daha başarılı tahmin etmesi beklenmektedir. Fakat çalışma da sık takibin döviz kurunu tahminde başarısızlığa neden olduğu tespit edilmiştir. Döviz kuru tahmininde trend değişimlerinin önemli bir rolü vardır. Trend analizi ise ancak grafikler üzerinden yorumlanabilmektedir. Gün içinde kuru sık takibi büyük resmi görmede sıkıntıya neden olabilmekte ve kuru tahmin etmede başarısızlığa neden olabilmektedir.

Her geçen gün, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de kur riski yönetilemediği sürece, döviz kurundaki beklenmeyen hareketler piyasaları daha olumsuz etkilemektedir. İktisadi politika karar vericisi olarak devlet, piyasaların bu riskten korunması için gerekli önlemlerin alınmasında birinci dereceden sorumludur. Gerek Ticaret Odaları, gerek Üniversiteler aracılığıyla olsun bu konuda uzman kişiler ile piyasaları bir araya getirip sorunlar ve ihtiyaçlar tespit edilmelidir. Teknik analiz eğitimleri ve ekonomik okur - yazarlık eğitimleri artırılırken, üniversiteler müfredatlarını bu ihtiyaçlar doğrultusunda dizayn etmelidirler.

KAYNAKÇA

- Aksu, D. (2016, Temmuz). İmalat Sektöründe Kur Riskinin Birincil ve İkincil Etkileri ve Kur Riskine Karşı Çözüm Önerileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 149-164.
- Allayannis, G., Brown, G. W. & Klaper, L. F. (2001). Exchange Rate Risk Management: Evidence From East Asia. *Darden Graduate School Working Paper*, 01-09.
- Alvarez, R. & Hansen, E. (2017). Corporate Currency Risk and Hedging in Chile: Real and Financial Effects. *Idb Working Paper Series No: IDB-WP-769*, 1-35.
- Batı Akdeniz İhracatçılar Birliği (2018), Üye Listesi. Erişim adresi: <http://www.baib.org.tr/birligimiz-bbirlik-uye-listesib.html>, Erişim Tarihi: 26.07.2018.
- Bayrakdaroğlu, A., Sarı, B. & Heybeli, B. (2013, Ocak). İşletmelerinin Finansal Risk Yönetiminde Türev Ürün Kullanımlarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Denizli İli Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 57-73.
- Bircan, H., (2004). Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 185-208.
- Boztosun, D., Aksoylu, S., Altınışik, F., Baraz., E. & Aksoy, B. (2016). Dış Ticaret Yapan Firmaların Finansal Risk Yönetiminde Türev Ürünleri Kullanım Düzeylerinin İncelenmesi: Kayseri İli Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 153-168.
- Çiftci, F. & Yıldız, R. (2014). Dış Ticarete Kur Riski Yönetimi: Temsili Bir Türk Dış Ticaret Firması İçin Uygulama Örnekleri. *Finansal Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 93-112.
- Çokluk, O., Şekercioglu, G. & Büyüköztük, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları* (2. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Çömlekçi, İ. & Güngör, B. (2012). Beş Yıldızlı Otel İşlemlerinde Muhasebe-Finans Yöneticilerinin Finansal Riskten Korunma Yöntemlerine İlişkin Algıları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 49-66.
- Iqbal, J. (2017). Does Gold Hedge Stock Market, Inflation and Exchange Rate Risks? An Econometric Investigation. *International Review of Economics & Finance*, 48, 1-17.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (1. Baskı). Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kayahan, C., Akçay, M. B., Memiş, C. & Yürükoğlu, Ö. Ö. (2010). Türk Reel Sektörünün Kur Riskinden Korunmada Opsiyon Kullanımı Ve Algılanan Volatilitenin Korunma Maliyetlerine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 521-537.
- Khoury, S. J. & Chant, K. H. (1988). Hedging Foreign Exchange Risk: Selecting The Optimal Tool. *Midland Corporate Finance Journal*, 1, 40-52.
- Malindretos, J. (1995). "Hedging Preferences and Foreign Exchange Exposure Management. *Multinational Business Review*, 1, 55-64.
- Özen, E., Yoldaş, S. & Özdemir, L. (2006). "İMKB'deki İmalat İşletmelerinin Döviz Kuru Riskinden Korunma Düzeylerine İlişkin Bir Araştırma". 5. Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi, (15-17 Haziran), 241-249.
- Saito, R., & Schiozer, R. F. (2005). Derivatives Usage and Risk Management by Non Financial Firms: A Comparison between Brazilian and International Evidence. Available at SSRN

677862.

- Sezer, S. & Canpolat, K. (2017). Firma Mevduatları ve Dış Ticaret Açısından Kur Riskinin Yönetilmesinde Türev Ürünlerin Kullanımı. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 13(1). 19-46.
- Bae, S. C., Kwon, T. H. & Park, R. S. (2018). Managing Exchange Rate Exposure With Hedging Activities: New Approach and Evidence. *International Review of Economics & Finance*, 53, 133-150.
- Bae, S. C., Kim, H. S. & Kwon, T. H. (2017). Currency Derivatives for Hedging: New Evidence on Determinants, Firm Risk and Performance. *The Journal of Future Markets*, 38,(4), 446-467.
- Kim, S. F. & Chance, D. M. (2018). An Empirical Analysis of Corporate Currency Risk Management Policies and Practices Author Links Open Overlay Panel Sungjae. *Pacific-Basin Finance Journal*, 47, 109-128.
- Şenel, S. & Alatlı, B. (2014). Lojistik Regresyon Analizinin Kullanıldığı Makaleler Üzerine Bir İnceleme. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 5(1), 35-52. DOI: 10.21031/epod.67169
- Şenol, Z. & Karaca, S. (2017). Finansal Risklerin Firma Değeri Üzerine Etkisi: Bist Örneği. *Gazi İktisat Ve İşletme Dergisi*, 3 (1), 1-18.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018), Toplam İhracat ve İthalat. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, Erişim tarihi: 26.07.2018.
- Yılmaz, E. & Aslan, T. (2016). Finansal Risklerin Yönetilmesinde Türev Ürünlerin Kullanımı: Borsa İstanbul (Bist) 100 Endeksi'ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 663-678.
- Toprak, F. (2017). Hisse Senedi Değerlemede Temel ve Teknik Analiz ve Örnek Uygulama. *Dijital Ekonomi*, 2(1), 1-11.
- Er, B. & Çetintaş, M. (2018). İşçilerde Finansal Okuryazarlık: Finansal Bilgi, Tutum ve Davranış Eksenli Bir Araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 61-71.
- Yıldırım, M. (2004). İhracat Yapan İşletmelerin Kur Riski Yönetiminde Yeni Mali Yöntemleri Kullanım Sıklığı Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 341-352.

Long-Term Relationship Between G-7 Country's Stock Markets and Bist100: Fourier Approach¹

G-7 Ülkelerinin Borsaları ve Bist-100 Arasındaki Uzun Dönem İlişkisi: Fourier Yaklaşımı

Hasan AYAYDIN², Abdulkadir BARUT³, Fahrettin PALA⁴

Abstract

The purpose of this study is to examine the long-term relationship between the developed capital markets and BIST-100 for the period of 2000: M1-2018: M1. For this purpose Banarje et al. (2017) Fourier ADL cointegration analysis and Toda and Yamamoto (1995) causality analyzes were used. According to Fourier ADL results; BİST100 and the S&P /TSX, BIST100 and DOW JONES, BIST100 and NASDAQ, BIST100 and the S&P500, BIST100 and while there is a cointegration relationship between the DAX index, BIST100 with niker225, BIST100 and the FTSE100, BISST100 and CAC4010, and BIST100 and a long-term between FTSEMIB index of no relationship was found. According to Toda and Toda and Yamamoto (1995) causality results; BİST100 (Turkey) and Dow Jones (USA), CAC40 (France), DAX (Germany), the FTSE100 (England), bi-directional causality between indices, BİST100 (Turkey), FTSEMIB (Italy) between one BİST100 directional causality from the ftsemib relationship has been determined. BIST 100 (Turkey) 225 Nike (Japan), the S & P500 (USA), the S&P/TSX (Canada), NASDAQ (USA) causal relationship was found between indexes.

Keywords: *Fourier Cointegration, BIST 100, G-7 Countries*

Jel Codes: *C50, F30 G15*

¹Bu çalışma 2018 yılında Mardin'de düzenlenen III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuş ve özet olarak yayımlanan çalışmanın genişletilmiş halidir.

² Prof. Dr., University of Gumushane, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Management Department, Gümüşhane, Türkiye. **E-mail:** hayaydin61@gumushane.edu.tr. **Orcid no:** 0000-0002-5395-14-11

³**Corresponding Author/Sorumlu Yazar:** Asist. Prof., University of Harran, Siverek Vocational School, Department of Accounting and Tax, Şanlıurfa, Türkiye. **E-mail:** kadirbarut@harran.edu.tr. **Orcid no:** 000-00018315-9727.

⁴Lecturer, University of Gumushane, Kelkit Aydın Doğan Vocational School, Department of Accounting and Tax, Gümüşhane, Türkiye. **E-mail:** fahrettinpala@gumushane.edu.tr. **Orcid no:** 000-0001-9565-8638

Atf/Cititaion: Ayaydın, H., Barut, A. ve Pala, F. (2020), Long-Term Relationship Between G-7 Country's Stock Markets and Bist100: Fourier Approach, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22/1, s. 24-34.

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2000: M1-2018: M1 dönemi için gelişmiş sermaye piyasaları ile BIST-100 arasındaki uzun vadeli ilişkiyi incelemektir. Bu amaçla Banarje vd. (2017) Fourier ADL eşbütünleşme analizi ve Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik analizleri kullanılmıştır. Fourier ADL sonuçlarına göre; BİST100 ve S&P/TSX, BIST100 ve DOW JONES, BIST100 ve NASDAQ, BIST100 ve S&P500, BIST100 ve DAX endeksleri arasında bir eşbütünleşme ilişkisi varken, BIST100 ile NiKEI225, BIST100 ve FTSE100, BIST100 ve CAC4010, ve BIST100 ve FTSEMIB endeksleri arasında uzun süreli bir ilişki bulunamamıştır. Toda'ya ve Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik sonuçlarına göre; BİST100 (Türkiye) ve Dow Jones (ABD), CAC40 (Fransa), DAX (Almanya), FTSE100 (İngiltere), endeksler arasındaki çift yönlü nedensellik, BİST100 (Türkiye), FTSEMIB (İtalya) arasında ise FTSEMIB'den BİST100'e tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. BIST 100 (Türkiye), 225 Nike (Japonya), S&P500 (ABD), S&P/TSX (Kanada), NASDAQ (ABD) arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fourier eş-bütünleşme, BİST 100, G-7 Ülkeleri*

Jel Kodu: *C50, F30 G15*

INTRODUCTION

Knowing which country's stock markets will move or knowing which country stocks are associated or forecasting offers clues about portfolio diversification for both national and international investors (KeskinBenli, 2014:19). Because the direction of the relationship between the stock exchanges of countries is important to what stock market and when and how much investment can be made. In this context, it is a known fact that the national portfolio diversification is risky from the international portfolio diversification that the national portfolio diversification and the international portfolio diversification will not be the same. However, this risk can vary according to the country's risk factors such as the invested securities, exchange rate risk, and political risk (Korkmazet. al. 2009:42).

Portfolio theory is a theory based on the diversification of investment instruments. According to this theory, when all eggs are not put to a single basket but putting agges to more than one baskets when diversified, and risk will be reduced if they are distributed at risk and distributed risk to baskets. In financial terms, this is defined as the fact that not all assets are invested in an asset (Seyidoğlu, 2003:384). Rather than diversifying portfolios of national or international investors with only national investment instruments, diversification with international securities would provide a better risk-return union. In other words, it provides more returns at the same level of risk as international diversification, or the expected return is achieved with a lower risk. One important aspect to note when diversification is done is the relationship between the stock exchanges of diversified investment instruments. If there is a long-lasting relationship between stock exchanges, the diversification will not benefit much. Because the risks inherent in these two stock markets are similar, the risk in one stock market will be valid in the other stock market. This is similar to putting a different basket of eggs to a big basket. Although the baskets are different, the risk will not be distributed because the main basket is the same. Therefore, attention should be paid to the lack of long-term relationships between stock exchanges when diversifying. In this context, the aim of this study the relationship between various indices of Turkey and the G-7 countries Fourier ADL is analyzed by cointegration analysis which is up-to-date and was contributed to literature by Banerjee et.al.(2017).

1. LİTERATURE

This section summarizes national and international studies on the relationship between stock market indices of countries.

In studies of Bozoklu and Saydam (2010); capital markets of China, India, Russia, Brazil, and

Turkey have analyzed to what extent they are integrated with each other and Have analyzed by parametric and nonparametric cointegration methods developed by Johansen (1988, 1991 and 1994) and Bierens (1997 and 2004). At the end of his studies; they came to the conclusion that the capital markets of the mentioned countries were integrated with each other but that there was no profitable profit in the long run. In the studies of Samirkaş and Düzakın (2013); Stock market of Eurasia countries of Istanbul Stock Exchange (ISE); They tested Johansen's cointegration analysis method for the existence of long-term coexistence relations between Egypt, Bulgaria, Kazakhstan, Bahrain, Pakistan, Romania, Jordan, Croatia and the United Arab Emirates (BAE).At the end of his studies; there is a significant relationship between stock market of Turkey and the stock market of Egypt in the long term, however, there is no significant relationship between the stock markets of Turkey and UAE, Croatia, Bahrain, Bulgaria, Pakistan, Kazakhstan and Jordan and Romania stock markets. In the studies of Çelik and Boztosun (2010); the long-term relationship between the stock market of Turkey (ISE 100) and stock markets of Eurasian countries from January 1998 to December 2009, China (SHANGHAI Composite), Australia (OLL ORDINARIES index), India (BSE 30), Hong Kong (Hang Seng), Malaysia (KLSE Composite), Indonesia (Jakarta Composite), Korea (Seoul Composite), Japan (Nikkei 225) (Straits Times) and Taiwan (Taiwan Weighted) was tested with the Johansen-Juselius Cointegration analysis. At the end of his studies; there is a significant relationship for long-term between with stock market of Turkey, Taiwan, Singapore, Korea, and Malaysia for the 1998-2009 period, but there is no significant relationship between stock market of Turkey with stock markets of Hong Kong, China, Japan, Australia, India, Indonesian.In the work of Akel (2015); they have analyzed the stock market indices of the fragile five countries with Johansen Cointegration test by using the weekly closing data from November 2000 to December 2013.At the end of the study; it is concluded that these countries have a long and short term coexistence and causality relation between their capital markets. In the studies of ZerenveZeren (2015); Maki (2012) cointegration and Carrion-i-Silvestre (2009) have analyzed the unit root tests between the relationship of the integration stock by using monthly data for the period of 1990-2013 Turkey and some other OECD countries (the Netherlands, Austria, Mexico, Belgium and Switzerland).At the end of his studies; investors have come to the conclusion that they can only invest in the Dutch stock market together with BIST (Borsa Istanbul). In the study of Korkmaz, ZamanveÇevik (2009); they have tested whether there is a relationship. The monthly index of the long-term value of the stock market in Turkey with the advanced and emerging countries stock markets have tested by using the

data of the period of between January 1995 and December 2007. Johansen, Gregory-Hansen Cointegration tests, and Zivot-Andrews structural fracture tests were used as an analysis method. At the end of their studies; they have reached that as a conclusion stock market of Turkey is co-integrated with the stock markets of 21 developing countries and 16 developed countries. Turkey securities market was tested with the method of analysis developed by Johansen cointegration whether there is any relationship between the 22 developing countries and 12 developed countries and their securities markets. At the of their studies; they have reached that as a conclusion stock exchange of Turkey is co-integrated with the stock exchanges of 5 developing countries 5 and 7 developed countries. In studies of Çıtak and Gözebaşı (2007); They have analyzed that whether the Istanbul Stock Exchange (ISE) had a long-term cointegration relationship between developed stocks exchanges such as Japanese, UK, US, German and developing stock exchanges such as Malaysian and Indian by using data of period between January 1986 and 2006 July. Besides the basic indices of the countries; financial, industry and service indices for the period January 2000 - July 2006, and also examined whether cointegration differs on the basis of the main sector indices. At the end of their studies; they arrived that as conclusion It is seen that the Istanbul Stock Exchange (ISE) and the main indices of Germany, UK, USA and Indian stocks are cointegrating, however, in the sub-periods tested, they concluded that there was no cointegration relationship between the Istanbul Stock Exchange (ISE) and the main indices of the countries included in the analysis. In the studies of Boztosun and Çelik (2011); The long-term relationship between the stock market of Turkey (ISE 100) with stock markets of European Countries (Germany's DAX, France: CAC40, Austria: ATX, Belgium: BEL-20, Spain: Madrid General, Norway: OS All Share, Netherlands: AEX General, Swiss: Swiss Market, Sweden: Stockholm General and UK: FTSE 100) is tested with Johansen-Juselius with cointegration analysis. In the study of Yılcı and Öztürk (2010); they have analyzed the relationship between the stock markets of Turkey with the stock markets of five largest trading partners by using the data for the periods of January 1995 - December 2009. At the end of their studies; they concluded that there was a long-term relationship between the Istanbul Stock Exchange (ISE 100) and the AEX, SP 500 and FTSE 100 exchanges.

In the study of Sun (2014); different stock exchanges of China with the integration level of America, Europe, Asia and other developed big stock markets were tested by using Johansen and Juselius (1990) cointegration and Granger causality analysis methods. At the end of the study; it is concluded that the different stock markets in China have various degrees of integration with the mentioned markets. In the studies of Kofman and Martens (1997) they

analyzed the impact of the movements and volatility between the London and New York stock exchanges during coincident trading hours. At the end of their studies; although the impact of the United States on England is even stronger, they have come to the conclusion that both markets influence each other. In the studies of Chang, Ranjbar, and Jooste (2017); they analyzed the interaction between the BRICS stock exchanges and the United States by the help of the Granger causality test. At the end of their studies; they concluded that there was a two-way causality relationship between the US stock market and the BRICS markets, and the negative and positive shocks on the US stock market were the most influential on the BRICS markets. In the study of Ye (2014); to be able to demonstrate the interaction between the US and Chinese stock exchanges, the S & P500 and DJIA daily inventories have examined the ability of SSEC and SZCI, two benchmark indices in the Chinese securities market, to predict the opening direction and vice versa. At the end of the study; The US stock market daily yield has been an important ability to predict Chinese stock market openings since 2006, but the Chinese stock market daily returns did not show the ability to predict US stock market openings. In the studies of Canarella, Miller and Pollard (2008); they analyzed the interactions of NAFTA stocks (ie Canada, Mexico, and the USA), first of all, the long-run relationship between the three markets with cointegration techniques, the dynamic relationship between the three markets using impulse response analysis, and finally the volatility transmission process between the three markets by using various multivariate GARCH models they have. At the end of their studies; NAFTA has a significant volatility transmission between its second moments, again the magnitude and tendency of conditional correlations have come to the conclusion that in the last few years the Mexican stock market has tended to integrate more with the US market.

2. DATA SET AND IMPLEMENTATION

The correlation between the stock markets of Turkey and the G-7 countries in the period of 2000: m1-2018: m1 is examined. BIST 100 index for Turkey, the NASDAQ for the US, Dow Jones, S&P500 index, the FTSE100 index for England, the DAX index for Germany, Canada, S&P/TSX index for Canada, FTSEMIB index for Italy and the Nike 225 index for Japan is used in this study.

3. RESULTS

First of all stability of the series was examined in the study. The stability of the series has been tested with the ADF unit root test and reported in table 1.

Table 1: ADF Unit Root Test

	I(0)	I(1)
LNBIST100	-1.0529	-16.967***
LNCAC40	-2.7511	-13.242***
LNDAX	-1.0453	-3.6345***
LNDOWJONES	0.4379	-13.572***
LNFTSE100	-1.6377	-3.2172**
LNFTSEMIB	-2.0866	-7.3686***
LNNIKEI225	-1.4110	-12.613***
LNS&p/TSX	-1.6088	-3.9488***
LNSP500	-0.2279	-7.2939***
LNNASDAQ	-0.210	-13.380***

Not: ***, **, * the order of the variables %1, %5 ve %10 it represents that they are stable at the level of importance.

All series are unit roots at I (0) level, I(1) all series become unit rootless, means becomes stable. The cointegration analysis can be performed because all series have static levels I (1).

It has been examined whether there is a cointegration relationship between the stock exchanges by using the Fourier ADL cointegration test given to literature by Banerjee and up-to-date(2017). Test statistics obtained as a result of analysis in Banarje et al. (2017), is larger than the critical ones, then there is a categorization relationship between the series, otherwise it is said that there is no cointegration relation between the series.

Table 2:Fourier ADL Cointegration Test Results

Co-Integration	Statistic of Test	Frequency (k)
BİST100-S&P/TSX	-4.864***	2
BİST100-NİKEİ225	-3.696	1
BİST100- DOW JONES	-4.346**	1
BİST100-DAX	-4.353**	1
BİS100-CAC40	-2.837	2
BİST100- FTSEMIB	-0.611	5
BİS100-S&P500	-4.140**	1
BİST100-FTSE100	-1.950	2
BİST100- NASDAQ	-4.156**	1

Note: Critical Values Banerje et al. (2017,s.2 Table 1a) %1, %5 ve %10 Critical values in importance level **k:1** -4.66 -4.03 -3.70, **k:2** -4.85 -4.26 -3.95, **k:5** -4.27 -3.64 -3.30

According to the results of Table 2; BİST100 (Turkey), the S&P / TSX(Canada), BİST100 (Turkey), Dow Jones (USA), BİST100 (Turkey), NASDAQ (USA), BİST100 (Turkey), the S & P500 (USA), BİST100 (Turkey), DAX (Germany) indexes have been identified as cointegration relation meaning, when a long-lasting relationship is detected, BİST100 (Turkey), nikei225 (Japan), BİST100 (Turkey), the FTSE100 (England), BİST100 (Turkey), CAC40 (France), BİST100 (Turkey), FTSEMIB (Italy) there is no long-term relationship between the indexes in the end of the research.

In the analyst of Toda and Yamamoto (1995), stability levels of variables in causality analysis and stability levels and stability of variables are not important also this analysis was chosen to be able to perform this analysis irrespective of whether there is a cointegration relationship between the series.

Table 3: Toda and Yamamoto Causality Analysis

	Statistic of Test	H ₀
BİST100DOW JONES not the Granger cause	60.748***	Rejection
DOW JONES BİST 100 not the Granger cause	123.744***	Rejection
BİST100CAC40 not the Granger cause	82.454***	Rejection
CAC40 BİST100 not the Granger cause	108.881***	Rejection
BİST 100 DAXnot the Granger cause	72.856***	Rejection
DAX BİST 100 not the Granger cause	74.732***	Rejection
BİST 100 NİKEİ225not the Granger cause	14.540	Aggreed
NİKEİ225 BİST 100 not the Granger cause	18.493	Aggreed
BİST100 S&P 500 not the Granger cause	22.526	Aggreed
S&P 500 BİST100 not the Granger cause	28.725	Aggreed
BİST 100 FTSEMIB not the Granger cause	22.956	Aggreed
FTSEMIB BİST100 not the Granger cause	88.013***	Rejection
BİST100 S&P/TSX not the Granger cause	26.503	Aggreed
S&P/TSX BİST 100 not the Granger cause	30.423	Aggreed
BİST100 FTSE100not the Granger cause	27.125*	Rejection
FTSE100 BİST 100 not the Granger cause	98.922***	Rejection
BİST 100 NASDAQ not the Granger cause	24.369	Aggreed
NASDAQ BİST 100 not the Granger cause	18.292	Aggreed

Not::***, **, * the order of the variables %1, %5 ve %10 it represents that they are stable at the level of importance.

According to results of causality anaylsis of Toda and Yamamoto (1995) ; with BİS100 (Turkey) and Dow Jones (USA), CAC40 (France), DAX (Germany), the FTSE100 (England) bi-directional causality between indexes, BİST100 (Turkey), FTSEMIB (Italy) one-way causality relationship from FTSEMIB to BİST100. BIST 100 (Turkey) with 225 Nike (Japan), the S & P500 (USA), the S&P / TSX (Canada), NASDAQ (USA) no causality relation was found between the indexes.

CONCLUSION

Turkey and the G-7 countries (USA, Canada, Japan, Germany, Italy, UK) the long-run relationship between various stock market indices have been examined in this study. Theory Banarje et al. (2017), the Fourier ADL cointegration test was used. First, the series were tested with stability levels of the ADF unit root test. Fourier ADL cointegration test was applied to the series which were found to be integrated at the same time, and then causality relation between the series and Toda and Yamamoto (1995) causality analysis was determined.

According to the results of analysis; BİST100 (Turkey), the S&P/TSX (Canada), BİST100

(Turkey), Dow Jones (USA), BİST100 (Turkey), NASDAQ (USA), BİST100 (Turkey), the S&P500 (USA), BİST100 (Turkey), DAX (Germany) indexes have been identified as cointegration relation meaning, when a long-lasting relationship is detected, BİST100 (Turkey), nikei225 (Japan), BİST100 (Turkey), the FTSE100 (England), BİST100 (Turkey), CAC40 (France), BİST100 (Turkey), FTSEMIB (Italy) there is no long-term relationship between the indexes in the end of the research.

According to results of causality analysis of Toda and Yamamoto (1995) ; with BİS100 (Turkey) and Dow Jones (USA), CAC40 (France), DAX (Germany), the FTSE100 (England) bi-directional causality between indexes, BİST100 (Turkey), FTSEMIB (Italy) one-way causality relationship from FTSEMIB to BİST100. BIST 100 (Turkey) with 225 Nike (Japan), the S&P500 (USA), the S&P/TSX (Canada), NASDAQ (USA) no causality relation was found between the indexes.

According to the findings obtained as a result of the applications, despite the rapid increase in integration between the stock markets International portfolio managers in Turkey will reduce both portfolio risk and portfolio return by diversifying the portfolio among market where there is no integration with Turkey. In other words, the lack of integration between the stock markets or the absence of integration offers diversification of the various risks (financial risk, operational risk, etc.) that companies may be able to take into consideration and thus offers the opportunity to obtain higher returns.

REFERENCES

- Akel, V. (2015). Kırılğan Cointegration Analysis of the Five Countries with Stock Market. *International Management Economics and Business Review*, 11(24), 75-96.
- Banerjee, P., Arčabić, V. & Lee, H. (2017). Fourier ADL Cointegration Test to Approximate Smooth Breaks with New Evidence from Crude Oil Market. *Economic Modelling*, 67, 114-124.
- Benli Keskin, Y. (2014). Emerging Stock Exchanges with Cointegration Analysis of Turkey's Stock Exchange. *Journal of Management and Economics Research*, 12(23), 18-32.
- Bozoklu, Ş. & Saydam, İ. M. (2010). Between the BRIC Countries and Turkey with the Capital Market Analysis Parametric and Non Cointegration Tests of integration. *Finance Magazine*, 159, 416-431.
- Boztosun, D. & Çelik, T. (2011). European Stock Exchanges of Turkey with Cointegration Analysis. *Süleyman Demirel University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 16(19), 147-162.
- Canarella, G., Miller, S. M., & Pollard, S. K. (2009). Dynamic stock market interactions between the Canadian, Mexican, and the United States markets: The NAFTA experience. Nova Science Publishers, Inc., 4th Quarter.
- Chang, T., Ranjbar, O. & Jooste, C. (2017). Stock Market Interactions between the BRICS and the United States: Evidence from Asymmetric Granger Causality Tests in the Frequency Domain. *Iranian Economic Review*, 21 (2), 297-320.
- Çelik, T. & Boztosun, D. (2010). Asian Countries Commodity Exchanges between Exchange Integration Relations with Turkey. *Erciyes University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 36, 57-71.
- Çıtak, L. & Gözbaşı, O. (2007). Analysis on the Basis of the ISE and Some Leading Developed and Developing Country Stock Exchanges on the Basis and Main Sector Indices. *Dokuz Eylül University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 22(2), 249-271.
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with A Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427- 431.
- Kofman, P. & Martens, M. (1997). Interaction between Stock Markets: An Analysis of the Common Trading Hours at the London and New York Stock Exchange. *Journal of International Mont and Finance*, 16(3), 387-414.
- Korkmaz, T. & Çevik, E. İ. (2008). Turkey and International Equity Markets and Portfolio Choices Relationship between Cointegration. *BRSA Banking Financial Markets*, 2(1), 59-84.
- Korkmaz, T., Zaman, S. & Çevik, E. İ. (2009). Structural Fracture Tests and Analysis of the Relationship between ISE and International Stock Exchange Markets. *Akdeniz İ.İ.B.F. Magazine*, 17, 40-71.
- Özerealp Zeren, A. G., Konuk, F. & Zeren, F. (2015). Portfolio Diversification Between Country Stock Exchanges: Analysis of the Relationship Between Five OECD Countries and Turkey. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(2), 22-33.
- Sarıkamış, M. C. & Düzakın, H. (2013). Integration of Istanbul Stock Exchange with Eurasian

Stock Exchange. *Academic View Review*, 35, 1-19.

Seyidoğlu, H. (2003). *International Finance*. Güzem Can Publications, İstanbul.

Sun, W. (2014). China's A-Share, B-Share, and H-Share Stock Markets and the World Financial Markets: A Cointegration and Causality Analysis. *Journal of Applied Business and Economics*, 16(2), 70-80.

Toda, H. Y. & Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2), 225-250.

Ye, G. L. (2014). The interactions between China and US stock markets: New perspectives. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 31, 331-342.

Yılanıcı, V. & Öztürk, Z. A. (2010). With Turkey's Top Five Trading Partner Integration Analysis of the Relationship between Stock Market: Structural Breakdown Unit Root and Coexistence Analysis. *Erciyes University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 36, 261-279.

Etik Girişimcilik

Ethical Entrepreneurship

Yusuf ESMER¹

Öz

Dünya'da kapitalist düşünce ile birlikte gelişen maksimum kar-minimum maliyet anlayışı iş dünyasında ahlak olgusunun yok olmasına neden olmuştur. Bu durum girişimcilerin aşırı kazanma hırsıyla hareket etmelerine ve böylece çeşitli etik ihlallere başvurmalarına yol açmıştır. Ancak sadece daha fazla kazanma amacı güderek doğruluk, dürüstlük ve adalet gibi temel etik değerlerden uzaklaşan girişimcilerin uzun vadede başarısız oldukları söylenebilir. Bu noktada iş dünyası için en önemli çözüm yolunun "etik girişimcilik" olduğu söylenebilir. Bu çalışmada etik girişimcilik kavramının kavramsal olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle etik ve girişimcilik kavramları açıklanmakta, etik girişimcilik tanımlanmaya çalışılmakta sonrasında ise Dünya'da ve Türkiye'de etik girişimcilik incelenmektedir. Yapılan araştırmalar etik dışı faaliyetlerde bulunan girişimcilerin hisselerinde büyük oranda değer kayıplarının olduğu ve bu durumun orta ve uzun dönemde işletmelerin marka değeri ve piyasa değerinde olumsuz etkiye neden olduğunu göstermektedir. Bu nedenle etik girişimcilikle ilgili farkındalık oluşturmak için akademik çalışmalar yapılmalı, girişimcilerin etik bilincini artırmaya yönelik eğitim, seminer gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: *Etik girişimcilik, Türkiye, Dünya*

Jel Kodu: *L20, L26, M19*

Abstract

The concept of maximum profit-minimum cost that develops with capitalist thought has led to the disappearance of morality in the business world. This has led entrepreneurs to act with the ambition of over-earning and resort to various ethical violations. However, it can be said that entrepreneurs, who aim to earn more, move away from basic ethical values such as truth, honesty and justice, fail in the long term. At this point, it can be said that the most important solution for the business world is ethical entrepreneurship. In this study, it is aimed to examine the ethical entrepreneurship conceptually. For this purpose, first disclosed ethical and entrepreneurial concepts, being attempted to define ethical entrepreneurial then ethical entrepreneurship in the World and Turkey are examined. Researches show that there is a significant loss of value in the shares of entrepreneurs engaged in unethical activities and this situation causes negative effects on the brand value and market value of enterprises in the medium and long term. Academic studies should be conducted in order to raise awareness about ethical entrepreneurship, and various activities such as training and seminars should be organized in order to raise the ethical awareness of entrepreneurs.

Keywords: *Ethical entrepreneurship, Turkey, World*

Jel Codes: *L20, L26, M19*

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Dr. Öğr. Üyesi., Bayburt Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Bayburt, Türkiye. **E-posta:** yesmer@bayburt.edu.tr, **Orcid no:** 0000-0003-3691-1730

Atıf/Cititaion: Esmes, Y. (2020), Etik Girişimcilik, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22/1, s. 35-55.

Extented Absract

In today's business world, the maximum profit-minimum cost understanding that emerged with capitalist thought has paved the way for the gradual disappearance of the phenomenon of morality in business life. The entrepreneurial culture, which is constantly fed with the ambition of over-winning, has caused serious harm to people, society, nature and organizations with the understanding of "making profit in all conditions and always", causing the moral gap to be created by causing the spiritual resources to disappear as well as material resources. This situation has been an important source of many wars all over the world. Thus, damaged trust, deteriorated business discipline, short and long term economic, social, political and legal disadvantages or moral collapse have revealed the search obligation for solutions to the ethical problems. At this point, it can be said that the most important solution is "ethical entrepreneurship". It is seen that there are limited definitions of ethical entrepreneurship in the literature. When these definitions are examined, it can be said that ethical entrepreneurship is a combination of ethics and entrepreneurship. Therefore, ethical entrepreneurship refers to the ethical dimension of entrepreneurship. In other words, ethical entrepreneurship is to entrepreneurs' operating in accordance with ethical principles and standards, avoiding unethical behaviors and answers to the "what's the truth?" question. This is of great importance for entrepreneurs to be successful, to survive in the long term, to ensure quality and customer satisfaction. Researches show that the ethical aspect of entrepreneurship is not given importance and instead of this entrepreneurship aimed to earn more money and reduce costs. It is known that entrepreneurs have been called with numerous ethical scandals for the sake of constantly earning more. These ethical scandals harm trust in both the customer and the employee in business life, reduce customer satisfaction and quality perception, and consequently fail entrepreneurs. In this study, ethical entrepreneurship concept has been investigated theoretically and ethical entrepreneurship situation in Turkey and World have been examined. It has been determined that a significant socio-economic, political and technological changes have occurred in the world with globalization and these changes have brought about some ethical scandals. It is determined that the entrepreneurs engaged in unethical activities have a significant depreciation in their shares and this situation has a negative effect on the brand value and market value of the enterprises in the medium and long term. USA has first place in studies related to ethical entrepreneurship and then Europe, Far East countries and Turkey is following US. While business ethics courses have been placed to USA business school programs' curriculum, Turkey has also been given place to business ethics and professional ethics courses in their business entrepreneurship-related programs' curriculum. Many organizations related to business ethic has started to business in many countries including Turkey, and they are organized activities such as meetings, forums. In 2001, "Business Ethics Principles" were published by TUSIAD, consisting of 6 topics: honesty, respect for the law, working environment and relations with employees, political parties, obtaining, using and storing information, and the environment and sample ethic codes are presented. The companies that prioritize these codes of ethics are called "ethical companies". In this context, awards were started to be given by making ethical company evaluations.

Considering the ethical entrepreneurship in Turkey's history it can be seen that it started centuries ago with Akhism Organization. It has been observed that Akhism Organization is one of the pioneers of ethical entrepreneurship by maintaining a moral entrepreneurial approach. Unlike the capitalist and socialist economic understanding, it is understood that an approach of entrepreneurship that is human-centered, altruistic and prioritize halal earnings is adopted in the Akhism Organization. Akhism Organization attached importance to social entrepreneurship rather than economic entrepreneurship and has been a pioneer in the emergence of the concept of "moral entrepreneurship" by raising "moral entrepreneurs". From this aspect, it can be said that the Akhism Organization's activities are role models for future generations in ethical entrepreneurship. When the business and commercial life of the Akhism Organization and then the Ottoman period, the entrepreneurship culture were mostly affected by the principles of Islamic belief. In Islamic religion, many verses and hadiths have been ordered that entrepreneurs should not be separated from righteousness and honesty. The prophet of Islam stated that nine tenths of the earnings is in trade and courage, but with the saying "Whoever deceives us is not one of us", he emphasized that this should be done within the framework of truth and honesty and offered an exemplary moral understanding in commercial life. Halal earning has been promoted in the religion of Islam. Halal earnings can be defined as the return obtained from a price that is accepted by the parties in a commercial transaction, which does not contradict the principles of righteousness and honesty in

any way. In other words, it refers to a income which is proper to ethic. Therefore, halal should be seek not only in what is eaten and drunk, but also in all business activities. According to the religion of Islam, ethical entrepreneurship is to search halal in every business and activity that entrepreneurs do.

Researches show that entrepreneurs constantly violate the ethical element and do not pay enough attention to their satisfaction. This situation causes to decrease the perception of quality and increase customer complaints day by day. In this context, researches on the ethical aspects of entrepreneurship must be done both in Turkey and the world, problems should determine the and their solutions should be sought. Various activities such as training and seminars to increase the ethical awareness of entrepreneurs should be organized, and academic studies should be conducted to raise awareness on this issue, and lessons for ethical entrepreneurship should be included in school curricula to raise moral entrepreneurs, as in the case of Akhism Organization. In addition, an audit mechanism related to ethical entrepreneurship should be established, ethical entrepreneurs should be rewarded and sanctions should be applied to unethical entrepreneurs. As a result, it is thought that this study will raise awareness about ethical entrepreneurship which is an area that is not taken into consideration in business life and limited number of researches are conducted and this study will contribute to the literature.

GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında kapitalist ekonomik düzenin getirmiş olduğu maksimum kar-minimum maliyet anlayışı girişimcileri sürekli olarak daha fazla para kazanma ve maliyetleri en düşük düzeye indirme eğilimine sevk etmektedir. Bu durum iş yaşamında birçok etik ihlali beraberinde getirmektedir. Son yıllarda girişimcilerin amaçlarını gerçekleştirmek için sıklıkla etik dışı davranışlara başvurdukları görülebilmektedir. Sürekli olarak gazete ve haber manşetlerinde örgüt kültürüne zarar verebilecek Uber, cam tavan sendromu, mobbing ve algoritma önyargısı gibi etik dışı davranışlar görülmektedir (Moss, 2018: 1). Ancak etik olgusu iş yaşamı, ekonomi ve ticari yaşamda önemli bir yere sahip olup uzun dönemde girişimcilerin başarısını etkileyebilmektedir. Bu bağlamda temeli etik değerlere dayalı olan girişimlerin iş yaşamında bir adım önde oldukları söylenebilir. Kısa vadede kazanç elde etmek amacıyla yapılan her etik dışı davranış uzun vadede girişimciye itibar kaybı yaşatarak kazanç kaybına yol açmakta böylece girişimciyi diğer girişimcilerle rekabet edemez hale getirmekte ve girişimciyi başarısız duruma getirmektedir (Yalta, 2018: 1). Bu başarısızlık hem örgüt ekonomisine hem de ülke ekonomisine zarar verebilmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki çalışma (Moss, 2018; Yalta, 2018;) sonuçlarından hareketle amacı kar elde etmek olan girişimcinin bu amacını kısa vadede gerçekleştirebildiği ancak yapmış olduğu etik ihlaller sonucunda uzun vadede bu amacından uzaklaştığı söylenebilir. Bu noktada girişimciliğin etik ve ahlak boyutu (etik girişimcilik) ön plana çıkmaktadır. Üretimin önemli bir faktörü olan girişimcilik yalnızca para kazanmak olarak düşünülmemelidir (Müftüoğlu, 2014: 1). Girişimcilik, ekonomik bir olgu olmakla birlikte aynı zamanda sosyal bir olgu olup sosyal sermaye ve sosyal ağ ile yakından ilişkilidir (Akyazı, 2014:135; Tekin, 2019: 287). Bu kapsamda girişimci doğruluk, dürüstlük, eşitlik, adalet gibi temel etik değerlerden asla taviz vermemelidir. Günümüz iş dünyasında sadece kar amacı güden (ticaret odaklı) girişimcilik anlayışının giderek önemini kaybettiği ve yerini sürdürülebilir bir yaşam için insan, toplum ve çevre odaklı etik değerleri ön planda tutan bir girişimcilik anlayışına bıraktığı çok açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu durum girişimcinin sosyal boyutunu öne çıkararak ona etik bir sorumluluk yüklemektedir (Özerkan, 2014: 1). Girişimcilerin kar, maliyet gibi ekonomik amaçlarının yanında sosyal sorumluluk ve etik gibi önemli amaçları da bulunmaktadır. Ancak günümüzde bu amaçlar sürekli olarak ihlal edilmekte ve üzerinde yeterince durulmamaktadır. Başka bir ifade ile girişimciliğin etik yönüne önem verilmemektedir. Tüm bu gelişmeler etik girişimcilik kavramını gündeme getirmektedir. Literatürde girişimcilik ile etik arasındaki ilişki üzerinde durulmasına karşın doğrudan etik girişimcilik olgusunun yeterince işlenmemesi, bu olgunun önemini ortaya koyacak bir çalışmanın yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Wempe, 2005: 219; Meriç, 2013: 91;

Doğan, 2014: 95; Power et al., 2017: 36). Bu nedenle çalışmada ikincil verilerden yararlanılarak etik girişimciliğin kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak etik kavramı açıklanmış, ikinci olarak girişimcilik kavramı incelenmiş, üçüncü olarak etik girişimcilik olgusu detaylı bir şekilde açıklanmış, son olarak ise Dünya’da ve Türkiye’de etik girişimcilik konusu incelenmiştir.

1. ETİK

Her geçen gün günlük yaşamımızda daha fazla yer edinen etik kavramı Yunanca “ethos” sözcüğünden türetilmiştir. Ethos sözcüğü ise “karakter”, “adet”, “usul” veya “gelenek” anlamına gelmektedir. Günlük yaşamda etik kavramı ile sürekli karıştırılan “ahlak” sözcüğü ise “davranış” anlamına gelen Arapça “hulk” sözcüğünün çoğuludur. Etik, insan davranışlarının temelini araştırmaktadır. Başka bir ifade ile etik, ahlak üzerine düşünme, söz söyleme ya da felsefe yapmadır (Aydın, 2006: 13-14). Etik kavramına yönelik iki farklı kullanım söz konusu olmaktadır. Birinci kullanıma göre etik; alışkanlık, töre, gelenek ve görenek anlamlarına gelmekte iken, ikinci kullanıma göre ise etik; insan eylemleri ve davranışları üzerinde düşünerek istenilen iyiye ulaşmak için onları alışkanlığa dönüştürmektir. Böylece töre ve gelenek kişilik anlamını kazanmakta ve erdeme (ruhsal olgunluk) ulaşmanın temel yolu olarak kabul edilmektedir (Özmen ve Güngör, 2008: 139; Pieper, 1999: 29). Etik, insan davranışlarını iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olma açısından inceleyen bir ahlak disiplini. Bu yönüyle etik ahlakın teorik yönünü (düşünce) ifade etmektedir. Etik ilkelerle ilgili iken ahlak ise davranışlarla ilgilidir. Kısaca etik, doğru ve yanlış ölçütleri gösteren bir olgudur. Bu bakımdan insanların bir davranışı ahlaki açıdan sorgularken 5 farklı sistemden yararlandıkları görülmektedir. Bir davranışın ahlaki doğruluğu bir toplumun sahip olduğu normlar, gelenekler ve göreneklere göre belirleniyorsa bu etik türü toplumsal sözleşme etiğidir. Standartlar ve yasalara göre belirleniyorsa kural etiğidir. Amaçlanan sonuçlara (sunduğu fayda) göre belirleniyorsa amaçlanan sonuç (faydacılık) etiğidir. Bireyin vicdanı tarafından belirleniyorsa kişisel (vicdan) etik. Sosyal, çevresel ve kültürel birtakım kurallara göre belirleniyor ise sosyal yaşam etiğidir. Ancak bu etik sistemlerden her biri ahlaki bir problemi çözmeye yetmemektedir. Bu nedenle ahlaki bir problemin çözümünde bu sistemlerin aynı anda birkaçından faydalanılmalıdır (Aydın, 2012: 24-25; Esmes ve Özdaşlı, 2018: 36-38). İnsan davranışlarını ahlaki açıdan inceleyen etik farklı işlevlere sahip olduğundan betimleyici etik, normatif etik, meta etik ve uygulamalı etik olmak üzere 4 farklı etik türü bulunmaktadır. *Betimleyici etik*; kural koymak yerine, yalnızca insan davranışlarının gözlemlenerek, davranış sonuçlarının betimlenmesidir. *Normatif etik*; ahlaki normların incelenerek doğru ve yanlışın

belirlenmesi ve varılan sonucun değerlendirilmesidir. *Meta etik*; normatif etik sonucu ulaşılan yargıların tartışılması ve sorgulanmasıdır. *Uygulamalı etik* ise normatif etik sonucunda elde edilen yargıların özel alanlara uygulanmasıdır (Kılınç ve Ağraş, 2012: 68; Özmen ve Güngör, 2008: 141). İş yaşamında insan ilişkilerinin yoğun ve çok boyutlu olması uygulamalı etiğin iş yaşamını farklı bir çalışma alanı olarak ele almasına neden olmuş ve uygulamalı etiğin bir alt dalı olan meslek etiği ya da iş etiği ortaya çıkmıştır. İş etiği, iş yaşamında örgütsel ve bireysel davranışlara yönelik etik prensipleri incelemekte ve her alana özgü etik ilkeler geliştirmektedir. İş etiği, bir sektörde çalışanların işlerini yürütürken uymakla yükümlü oldukları etik ilkeleri ifade etmektedir. Örneğin; bankacılık etiği iş etiğinin bir türü olup bankacılık sektöründe yöneticilerin ve çalışanların uymakla yükümlü oldukları etik ilkeleri ve uzak durmaları gereken etik dışı davranışları açıklamaktadır. Dolayısıyla iş etiği günümüzde önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir (Esmer, 2018: 30; İpar ve Esmer, 2015: 476). Bu bağlamda iş yaşamında girişimcilerin uymaları gereken etik ilkeler ve kaçınmaları gereken etik dışı davranışların uygulamalı etiğin önemli bir konusu olduğu söylenebilir. Girişimcilik etiği olarak adlandırılan bu etik türünde girişimcilerin işlerini ve faaliyetlerini sürdürürken hangi etik kurallara uymaları, başarılarını ahlaki değerlerle taçlandırmak için nelere dikkat etmeleri, çalışanlarına ve müşterilerine nasıl davranmaları gerektiği açıklanmaktadır (Kamara, 2018: 1).

2. GİRİŞİMCİLİK

Literatür incelendiğinde birçok bilim insanı tarafından girişimcilik/girişimci kavramını ekonomik, psikolojik ve sosyal yönden açıklamaya yönelik çok sayıda tanım yapıldığı görülmektedir. Peter Drucker girişimciyi “mevcut kaynakları düşük verimlilik alanlarından, yüksek verimlilik alanlarına aktarabilen ve orada tutmayı başarabilen kişi”, Joseph Schumpeter girişimciyi “yenilik yapan ve yeni teknoloji geliştiren kimse”, Albert Shapero girişimciyi “organizasyonun sosyal ve ekonomik işleyişinde inisiyatif alan ve olası başarısızlık riskini üstlenen kişi”, Robert Hisrich ise girişimciyi “zaman ve çaba sarf ederek farklı değerler üreten, çeşitli riskleri üstlenen ve sonunda maddi ya da manevi karşılık alan kişi” olarak tanımlamıştır (Ercan ve Gökdeniz, 2009: 66). Genel olarak girişimcilik, bir örgütün kurulumundan başlayarak yönetimi, mal ya da hizmet üretimi, pazarlaması ve tüm bu işlere yönelik risklerin üstlenilmesine ilişkin faaliyetlerin hepsi olarak tanımlanmaktadır (Küçük, 2014: 28). Bütün bu tanımlardan girişimcilerin birtakım ortak özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bunlar; yenilikçi ve yaratıcı olmak, risk almak, öncü olmak, rekabetçi düşünmek, bağımsızlık isteği, başarıya duygusu, saygınlık elde etme, kar elde etmek ve kendini geliştirme isteğidir (Ulukan, 2011: 8-9). Girişimcilik ile ilgili farklı yaklaşım ve tarzların benimsenmesi orijinal girişimcilik,

iç girişimcilik, kurumsal girişimcilik, profesyonel girişimcilik, teknik girişimcilik, çevreci girişimcilik, girişimci girişimcilik, fırsat girişimciliği, yenilik girişimcilik, takipçi girişimcilik ve sosyal girişimciliği ortaya çıkarmıştır. Bu girişimcilik türleri aşağıda açıklanmaktadır (Küçük, 2014: 49-50; Ballı, 2017: 150-151):

- *Orijinal Girişimcilik:* Bağımsız bir şekilde girişimciliği özgün haliyle ele alan, ilk kez kurulan ve diğerlerinden farklı olan girişimleri ifade eden girişimcilik türüdür.
- *İç Girişimcilik:* Örgüt bünyesinde yaratıcı bireylerin fırsatları ve imkânları kullanarak örgütün büyümesine ve gelişimine katkı sağlamalarını öngören bir girişimcilik türüdür.
- *Kurumsal Girişimcilik:* Bir örgüt içerisinde küçük girişimleri organize eden üst girişimciliktir.
- *Profesyonel Girişimcilik:* Örgüt bünyesindeki profesyonel yöneticilere yönelik öngörülen bir girişimcilik modelidir.
- *Teknik Girişimcilik:* Teknoloji, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin finansmanını ve yönetimini kapsayan bir girişimcilik türüdür.
- *Çevreci Girişimcilik:* Çevresel problemlere çözüm sunmayı sağlayan ve çevre bilinci oluşturmaya yönelik bir girişimcilik faaliyetidir.
- *Girişimci Girişimcilik:* Girişimci olmuş ya da girişimci olmaya çalışan bireylere fırsat sunarak onlara öncülük eden girişimcilik modelidir.
- *Fırsat Girişimciliği:* Pazardaki mevcut fırsatları görmek ve onları değerlendirmektir.
- *Yenilikçi Girişimcilik:* Yeni bir ürün ya da mevcut üründe bazı iyileştirmeler yaparak pazara sunmaktır.
- *Takipçi Girişimcilik:* Pazardaki gelişmeleri izleyerek diğer girişimcileri takip etmeyi içeren girişimcilik türüdür.
- *Sosyal Girişimcilik:* Diğer girişimcilik türlerinden farklı olarak eğitim, sağlık, yoksulluk, fakirlik gibi toplumsal alanlarda meydana gelen sorunlara çözüm üretmeyi amaç edinen ve kar amacı gütmeyen bir girişimcilik anlayışıdır.

Girişimcilik, sosyo-ekonomik ve psikolojik bir olgudur (Tekin, 2019: 287) . Bu nedenle genetik, bireysel, demografik ve çevresel olmak üzere birçok faktörden etkilenmektedir. Bu faktörlerle beraber kültür ve eğitim, aile yapısı ve sosyal çevre, psikolojik faktörler, yasal, yönetsel ve siyasal faktörler, finansal çevre ve dinin de girişimciliği etkilediği

görülebilmektedir. Diğer yandan ahlaki değerlerin (doğruluk, dürüstlük vb.) de girişimciliği etkilediği söylenebilir. Yalnızca para kazanma amacıyla hareket eden girişimcilerin uzun dönemde başarılı olamadığı bu nedenle girişimcilerin etik konusuna önem vermeleri gerektiği anlaşılmaktadır (Esmer ve Yüksel, 2018: 263). Çetinkaya-Bozkurt ve Alparslan (2013: 18) girişimcilerde olması gereken özellikleri önem derecesine göre sıraladığı araştırmasında “dürüstlük” ve “ticari ahlak” özelliklerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Tekin vd. (2018: 144) girişimcilerin, faaliyetlerinde dürüstlük, doğruluk, sözünü yerine getirme, saygı, sadakat ve sorumluluk ilkelerini ön planda tutmaları gerektiğini böylece onların devamlılıklarını sürdürerek topluma sosyal ve ekonomik anlamda katkı sağlayabileceklerini ifade etmiştir. Çelik ve Yılmaz (2018: 1) kadın girişimcilerin etik davranış düzeylerinin kamu çalışanlarına kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilerek kadın girişimcilerin doğruluk, dürüstlük, sorumluluk, tasarruf, sevgi, saygı, bağlılık, fedakârlık gibi etik ilkelere daha çok riayet ettikleri ifade edilmiştir.

3. ETİK GİRİŞİMCİLİK

Son yıllarda girişimciliğin öneminin artması ve girişimcilikle ilgili meydana gelen etik problemler girişimciliğin etik boyutunu gündeme getirmiş ve girişimcilik ile etik ilişkisi üzerine araştırmaların yapılmasının zeminini oluşturmuştur. Bu bağlamda girişimciler ve örgütlerinin karşılaştığı etik sorunlara yönelik ciddi araştırmalar yapılmış, girişimcilerin birçok etik sorunla karşı karşıya oldukları ifade edilmiştir (Doğan, 2014: 95; Hannafey, 2003: 99). Hem girişimcilik hem de etik, 21. yüzyıl için ayrılmaz paradigmler olarak görülmüş ve girişimciliğin etik güdümlü girişimcilik olmadığı sürece iyi çalışamayacağı genel yargı olarak kabul edilmiştir (Karanda ve Toledano, 2018: 882). Ogbari et al. (2016: 56) iş etiğinin örgütsel performans üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında girişimcilerin etik uygulamaları ile performansları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit etmişlerdir. Ayrıca araştırmada bazı yönetim guruları tarafından, etik şirketlerin rakiplerine göre rekabet üstünlüklerinin daha yüksek olduğu çünkü kendi pazarlarında daha iyisini yapma eğiliminde oldukları ifa edilmiştir. Bu nedenle girişimcilerin satış hacmini artırmak için organizasyonlarında etik standartlara uyumu zorunlu kılmaları gerekmektedir. Tekin vd. (2018: 144) toplumların ve ekonominin gelişmesi “ahlaki girişimcilik” anlayışı ile gerçekleşebileceğini ifade ederek yüzyıllar önce Ahilik Teşkilatı'nın ahlaka uygun bir girişimcilik anlayışı sürdürerek ahlaki girişimciliğin öncülerinden olduğunu savunmuşlardır. Ahilik Teşkilatı'nın girişimcilik faaliyetleri incelendiğinde kapitalist ve sosyalist ekonomik anlayıştan farklı bir şekilde insan odaklı, özgeci ve helal kazancı ön planda tutan girişimcilik anlayışının benimsendiği görülmektedir.

Dolayısıyla Ahilik Teşkilatı ekonomik girişimcilikten daha çok sosyal girişimciliğe önem vermiş ve daha da ötesine giderek “ahlaklı girişimci” yetiştirerek “ahlaki girişimcilik” kavramının ortaya çıkmasında öncü olmuştur. Ahilik Teşkilatı yapmış olduğu ahlaki girişimcilik faaliyetleri ile gelecek kuşaklara rol modeli olmaktadır (Esmer ve Yüksel, 2018: 270). Kaptein (2019: 1135) ahlaki girişimciliği etik liderliğin yeni bir bileşeni olarak görmüştür. Buna göre; etik bir lider aynı zamanda yeni etik normlar oluşturma ahlaki bir girişimcidir. Bütün bu çalışmalar ve gelişmeler iş yaşamında etik girişimcilik olgusunu gündeme getirmiştir. Ancak literatür incelendiğinde etik girişimcilik üzerine çok az araştırmanın yapılmış olduğu görülmektedir. Wempe (2005: 219)`ye göre etik girişimcilik, girişimcilik yoluyla etik hedeflere ulaşma anlamına gelmektedir Etik girişimcilik, istekli bir şekilde yapıcı bir örgüt kültürü oluşturma yolculuğu olarak tanımlanabilmektedir. Buna göre bir kültürü yeniden inşa etmek bozulan bir kültürü düzeltmekten daha kolaydır (Moss, 2018: 1). Etik girişimci değerlerine dayalı yaklaşımın temel önermesi, finans ve pazarlama gibi gerekli işletme becerilerine sahip olmanın yanı sıra, bir işletmenin yönetiminin dürüstlük, cesaret ve kararlılık gibi ahlaki temel değerlere sahip olmasıdır (Souza, 2019: 1). Hagenbuch (2015: 1) girişimcilerin adalet, dürüstlük, edep ve sürdürülebilirlik konuları ile ilgili aşağıdaki 4 soruya “evet” cevabı vererek etik girişimciliğin temelini oluşturabileceklerini ifade etmiştir:

- 1) *Adalet*: İş modeliniz kazan-kazan ilişkisine mi dayanmaktadır?
- 2) *Dürüstlük*: İşletmenizin ürünleri gerçeğe uygun bir şekilde tanıtılabiliyor mu?
- 3) *Edep*: Utanmadan işini başkalarına anlatabiliyor musunuz?
- 4) *Sürdürülebilirlik*: İşletmenizde kaynaklar verimli kullanılıyor mu?

Sheehan (2017: 1) `a göre etik bir girişimci olmak için; örneklerin liderliğine odaklanmak, insanlığı kucaklamak, ekoloji, ülke ekonomisi ve geri dönüşümle ilgili 5 neden bulunmaktadır:

- 1) *Örneklerin liderliğine odaklanmak*: Başkalarına örnek olarak yol gösterici olmak, kendimize nasıl davranılmasını istiyorsak başkalarına da öyle davranmaktır. Bunun için kendi eylemlerimizin sorumluluğunu üstlenmek, dinlemek ve başkalarını tanımak, bir soruna ilk çözüm öneren olmak, dürüst ve doğru olmak, kendini veya başkalarını fazla çalıştırmamak gerekir.
- 2) *İnsanlığı kucaklamak*: Empati kurarak başkalarının ihtiyaçlarını ve hassas oldukları noktaları fark etmektir. Bunun için temiz bir iş ortamının oluşturulması, işyeri dışındaki çalışanların yaşamlarını desteklemek, yerel bir hayır kurumuna mal ya da hizmet bağışlamak, topluluğumuzdaki insanları eğitmek ve sanatı desteklemek gerekir.

- 3) *Ekoloji*: Çevreci bir bilince sahip olmaktır. Bunun için sürdürülebilir malzemeler kullanmak, ofis mobilyalarını iyileştirmek veya ikinci el satın almak, şişeler gibi gereksiz plastik maddeleri hayatımızdan çıkarmak, çevre dostu temizlik ürünleri kullanmak ve elektronik atıkları (e-atık) uygun bir şekilde geri dönüştürmek gerekir.
- 4) *Ülke ekonomisi*: Ülke ekonomisine katkıda bulunmaktır. Ülke ekonomisine katkıda bulunmanın birçok faydası bulunmaktadır. Bunlar; daha iyi ücretler sağlanır, işler ekonomiye dönüştürülür, toplum güçlenir, rekabet artar ve müşteri odaklılığı sağlanır.
- 5) *Geri dönüşüm*: Hayırsever olmak ve etik bir şekilde topluma katılmak, topluma katılımı teşvik etmektedir. Vatandaşlık görevi gösteriş için yapılmamalıdır. Toplum için yapılan her iyi ve doğru faaliyet bize olumlu bir sonuç olarak geri dönmektedir.

Etik girişimciler, etik dışı yollara başvurmadan kazanç elde etmeyi amaçlayan kişilerdir. Etik dışı yollara başvuran girişimciler uzun dönemde faaliyetlerini sürdürememekte, topluma kötü örnek olmakta ve girişimciliğin itibarını da zedelemektedirler. Etik girişimciler, vergi borcunu tam olarak yerine getiren, istihdam sağlayan, ürettikleri mal ve hizmetleriyle müşterilerinin çeşitli taleplerini karşılayan, organize ettikleri sosyal sorumluluk projeleriyle toplumsal fayda üreten bireylerdir. Bu tür girişimciler toplumda saygı görmekte ve dolayısıyla kurdukları işletmelerin kurumsal itibarı yüksek olmaktadır (Arslan, 2015: 81-82). Bu bağlamda bir girişimcinin etik bir girişimci olabilmesi için uyması gereken birtakım etik kurallar bulunmaktadır. İşletmeden işletmeye ve kişiden kişiye değişkenlik gösterebilen bu kurallar genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Ankyra, 2019: 1):

- İşin kuruluşu ve organizasyonu sürecinde çevreyi korumaya yönelik önlemleri almak,
- Hazırlanan her türlü finansal rapor, tablo ve kaydın ulusal ve uluslararası finansal raporlama standartlarına göre tutulmasını sağlamak,
- İşle ilgili bilgi ve dokümanlar, ticari sırlar, gizli anlaşmalar, gizli bilgiler gibi gizlilik gerektiren ticari sırların korunmasını sağlamak,
- Kişiler ve müşterilerle olan ilişkilerde adil ve dürüst davranmak, müşterilerin problemlerine karşı duyarlı davranmak, hızlı ve kalıcı çözüm üreterek müşterilerle güvene dayalı bir ilişkinin oluşmasını sağlamak,
- Çalışanlara karşı adil ve dürüst olmak, onların güvenli, sağlıklı ve iş koşullarına uygun ortamlarda görev yapmalarını sağlamak,
- Diğer rakip sektör işletmeleriyle ilişkilerde adil rekabet koşullarını gözetmek.

Girişimcinin gelişen bir örgüt oluşturmanın finansal ve psikolojik ödülleri dâhil olmak üzere başarıya ulaşması ahlaki değerlerin yerine getirilmesi, çalışanların ve müşterilerin mutluluğuna bağlıdır. Girişimcilerin girişimsel karakter özellikleri ve ilişkili olduğu ahlaki erdemler Tablo 1`de özetlenmektedir (Hicks, 2009: 54).

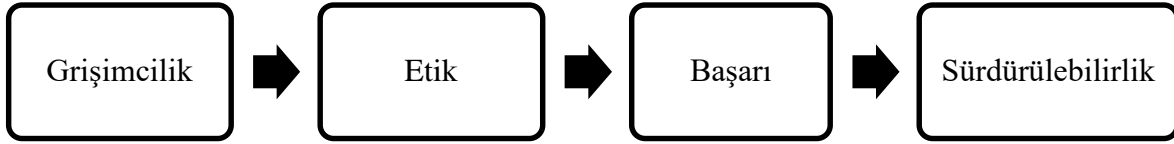
Tablo1: Girişimsel Karakter Özellikleri ve İlişkili Ahlaki Erdemler

Girişimsel Özellik	Ahlaki (Etik) Erdem
Bilgi ve Yaratıcılık	Rasyonellik
Tutku (Hırs)	Gurur (Övgü)
Cesaret	Yüreklilik
Girişim	Dürüstlük
Azim (Sebat)	Bağımsızlık
Deneme ve Yanılma	Nesnellik (Dürüstlük dâhil)
Verimlilik	Üretkenlik
Katma Değer (İnovasyon)	Adalet
Girişimsel Sonuç	Ahlaki Değer
Tecrübe ve Zevk	Özsaygı, Gurur, Gelişen Başarı

Kaynak: Hicks, 2009: 55

Girişimci yapmış olduğu işin büyüklüğü ne olursan, ister kamu ister özel hangi sektörde faaliyet gösterirse gösterebilir birçok kurum, kuruluş ve kişi ile ilişki içerisinde olmaktadır. Girişimci bu ilişkilerinde son derece iyi ve güvenilir olmalıdır. Ancak itibar, güven ve iyi bir imaja sahip olmak oldukça zordur. Bunun için girişimcinin ilişkilerinde etik değer ve ilkelere riayet etmesi başka bir ifade ile etik bir girişimci olması gerekmektedir. Dolayısıyla girişimci emek, sabır, azim, inanç, güven, motivasyon gibi olgular için de harcama yapacak paraya sahip olmalıdır (Arıdur, 2013: 1).

Literatür incelendiğinde etik girişimcilik olgusunun tam olarak tanımlanamadığı anlaşılmaktadır. Kısaca, etik girişimcilik; etik ile girişimciliğin bir bileşimidir. Başka bir ifade ile girişimcinin etik olma durumudur. Etik olma; girişimcinin yapacağı her işte “doğrusu nedir?” sorusunu sormasıdır. Buna göre etik girişimcilik fonksiyonu şu şekilde oluşturulabilir: Etik Girişimcilik= f (Girişimcilik, Etik). Şekil 1`de etik girişimcilik modeli gösterilmektedir.

Şekil 1: Etik Girişimcilik Modeli

Kaynak: Bu model ilgili literatürden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Bu modele göre girişimciler etik oldukları sürece başarıya ulaşarak uzun vadede yaşamlarını devam ettirebilmektedirler. Genel bir tanım yapmak gerekirse etik girişimcilik, girişimcilerin tüm faaliyetlerinde doğruluk, dürüstlük, adalet, eşitlik, insan hakları gibi temel etik değerleri ön planda tutmaları, bu anlayışla hareket ederek rol modeli olmalarıdır.

4. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ETİK GİRİŞİMCİLİK

Etik girişimcilik, girişimcilerin faaliyetlerini iş etiğine uygun bir şekilde gerçekleştirmeleridir. Kısaca iş etiği “işletmelerde neyin yanlış, neyin doğru olduğunu araştırmak ve doğru olanı yapmaktır.” İş etiği, dünya ekonomisinin küreselleşmesi ile birlikte işletmelerin uzun dönemde başarılarını etkileyen önemli bir unsurdur. ABD ve Avrupa’da yaşanan şirket iflaslarının en önemli nedeninin etik skandallar olduğu söylenebilir (Doğan, 2009: 198). Diğer yandan dünyada küreselleşme ile birlikte önemli derecede sosyo-ekonomik, siyasi ve teknolojik değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler Volkswagen’in emisyon değerleri ile oynaması (yaklaşık 800.000 otomobilin karbondioksit emisyon değerlerinin test edilmesinde usulsüzlük yapılması) (Hotten, 2015: 1) ve HSBC skandalları (881 milyon dolarlık kara paranın aklanması) (Teodorczuk, 2018: 1) gibi birtakım etik skandalları beraberinde getirmiştir. Etik dışı faaliyetlerde bulunan yaklaşık 2000 işletme üzerinde yapılan araştırmada işletmelerin hisselerinde büyük oranda değer kayıplarının olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu iş etiğinin orta ve uzun dönemde işletmelerin marka değeri ve piyasa değerini yükselttiğinin kanıtıdır. Böylece “iyi etik, iyi iştir” söylemi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda hem dünyada hem de Türkiye’de iş etiğine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda ABD’nin ilk sıralarda yer aldığı, onu Avrupa ve Uzakdoğu ülkeleri ile Türkiye’nin takip ettiği görülmektedir. Söz konusu yapılan çalışmalar aşağıda sıralanmaktadır. (Najimudinova et al., 2018: 130; TÜSİAD, 2009: 16-17):

- 2000’li yıllara kadar ABD’de tüm işletme fakültesi programlarının müfredatlarına iş etiği dersi konulmuştur. Bu gelişme ile birlikte Türkiye’de ise üniversitelerde program müfredatlarında iş etiği ya da meslek etiği derslerine yer vermeye başlanmıştır.
- Birçok ülkede iş etiğine yönelik önemli kuruluşlar faaliyet göstermeye başlamış ve forumlar, toplantılar gibi etkinlikler düzenlemişlerdir. Bu kuruluşlara Japon İş Etiği

Araştırmaları Derneği, Kore İş Etiği Enstitüsü, Latin Amerika İş Etiği Ağı/Branşı, Afrika İş Etiği Ağı, Güney Afrika Etik Enstitüsü, St. Petersburg İş Etiği Merkezi ve Çin İş Etiği Merkezi örnek verilebilir. Türkiye’de ise Türkiye Etik Değerler Merkezi (TEDMER) kurulmuştur.

- BM, AB, DB, IMF, OECD gibi önemli uluslararası kuruluşlar iş hayatında etik dışı uygulamalara karşı yoğun ve aktif bir mücadele için birtakım faaliyetler başlatmışlardır. BM’nin “Küresel İlkeler Sözleşmesi” buna örnek verilebilir. Bu sözleşme insan hakları, çalışma koşulları, çevre ve yolsuzlukla mücadele olmak üzere 4 başlıkla ilgili 10 maddeyi kapsayan bir bildiridir. Türkiye’de ise bazı sektörlerde düzenlenme ve denetleme yapılması amacıyla SPK, RK, BDDK, EPDK, TK ve KİK gibi bağımsız düzenleme ve denetim kurulları kurulmuştur.
- ABD’deki iş etiğine yönelik gelişmelerle birlikte 1980’li ve 1990’lı yıllarda Türkiye’de yaşanan yolsuzluk, rüşvet, kontrolsüz ve keyfi kamu harcamaları, popülist nitelikli kamu destekleri gibi etik skandallar “temiz toplum” konusunu gündeme getirmiş ve gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de iş etiğinin yeni olduğu ancak 2000’li yıllarda önemli gelişmeler kaydedildiği söylenebilir. Bu bağlamda 2004 yılında Kamu Görevlileri Etik Kurulu (KGEK) kurulmuştur. Bu kurulun görevi kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik ilkeleri belirlemek ve uygulamayı gözetmektir. Ayrıca TÜSİAD, TEDMER, PERYÖN, KALDER, Toplumsal Etik Derneği gibi sivil toplum kuruluşları ile TÜRMOB ve Türkiye Bankalar Birliği (TBB) gibi meslek odaları iş etiği konusunda liderlik ederek önemli girişimlerde bulunmuşlardır.
- TÜSİAD 2001 yılında dürüstlük, hukuka saygı, çalışma ortamı ve çalışanlar, siyasi partilerle ilişkiler, bilgi elde etme, kullanma ve saklama, çevre olmak üzere 6 başlıktan oluşan “İş Ahlakı İlkeleri” yayınlamış ve örnek etik kodlar sunmuştur.

TÜSİAD örneğinde olduğu gibi yazılı etik kodların bulunması girişimciler için önem taşımaktadır. Etik kodlar, girişimciler, yöneticiler ve çalışanlara yol gösteren yazılı kurallardır. Etik kodların içeriği bir piramit gibi düşünüldüğünde piramidin en üst katmanında “misyon” aşağıya inildikçe sırasıyla “temel değerler”, “sorumluluklar” ve en alt katmanda ise “standartlar ve kurallar” yer almaktadır. KPMG tarafından 2014 yılında Rotterdam School of Management, Erasmus Üniversitesi işbirliğinde Fortune Global 200’de yer alan şirketlerin etik kodlarının

incelendiği çalışmada en fazla atıf yapılan 10 temel değer tespit edilmiştir. Bunlar Tablo 2`de verilmektedir (KPMG, 2017: 1).

Tablo 2: Fortune Global 200 Şirketlerinin Temel Değerleri

Sıra	Temel Değerler	Oran (%)
1.	Doğruluk	50
2.	Saygı	36
3.	Dürüstlük	34
4.	Sorumluluk	27
5.	Güven	26
6.	Müşteri odaklılık	22
7.	Performans	20
8.	İletişime açıklık	18
9.	Takım çalışması/İşbirliği	18
10.	İnovasyon	15

Kaynak: KPMG, 2017: 1

Tablo 2`deki temel değerlerin sıralaması incelendiğinde doğruluk, saygı ve dürüstlük ilk üçte yer almaktadır. Diğer yandan en çok atıf yapılan temel değer doğruluk (%50) olduğu görülmektedir.

Faaliyetlerinde ve uygulamalarında etik kodları ön planda tutan şirketlere “etik şirket” adı verilmektedir. Aynı zamanda etik şirket etik girişimciliğin iş yaşamında bir yansımasıdır. Gerçek anlamda etik bir şirket, çevreye zarar vermeyen, çalışanlarına düşük ücret ödemeyen, çocuk işçiliğini kullanmayan ve zararlı veya tehlikeli ürünler üretmeyen şirkettir (The Guardian, 2001: 1). Dünyada herkes tarafından kabul edilen evrensel etik kodlara büyük oranda riayet eden şirketlere etik şirket ödülü verilmektedir. Bu bağlamda etik iş uygulamaları standartlarının tanımlanmasında ve geliştirilmesinde küresel bir lider olan Ethisphere Enstitüsü tarafından 2018 yılı için dünyanın en etik şirketleri belirlenmiştir (Valentine, 2018: 1). Bunlar 13 tane olup Tablo 3`de verilmektedir.

Tablo 3: Dünyanın En Etik Şirketleri

<ul style="list-style-type: none"> – Aflac – Deere & Company – Ecolab – Fluor – GE (General Electric) – International Paper 	<ul style="list-style-type: none"> – Kao Corporation – Milliken and Company – PepsiCo – Starbucks – Texas Instruments – UPS (United Parcel Service) – Xerox
---	--

Kaynak: Valentine, 2018: 1

Türkiye’de etik bilincin ve duyarlılığın artırılması yönünde çalışan örgütlerden biri olan Etik Değerler Merkezi Derneği (EDMER) yaptığı araştırmasında 2017 yılının etik şirketlerini belirleyerek ödüllendirmiştir. Buna göre ETİKA 2017 yılının etik şirketleri Tablo 4’de verilmektedir (Çalıköğlü, 2018: 1).

Tablo 4: ETİKA 2017 Yılı Etik Şirketleri

<ul style="list-style-type: none"> – Axa Sigorta A.Ş. – Boyner Büyük Mağazacılık A.Ş. – T. Garanti Bankası A.Ş. – Günsan Elektrik Malz. San.Tic. A.Ş. – Havelsan A.Ş. – İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. – Jones Lang LaSalle Gayrimk. Hizm. Tic. A.Ş. – Kordsa Teknik Tekstil A.Ş. – Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. – Lilly İlaç Ticaret Ltd. Şti. – Migros Ticaret A.Ş. – Mondelez International Türkiye 	<ul style="list-style-type: none"> – Becton Dickinson İth. İhr. Ltd. Şti. – DenizBank A.Ş. – Groseri Gıda ve İth. Mad. Tic. Ltd. Şti. – PwC Türkiye – Sertrans Uluslararası Nakliyat Tic. A.Ş. – Sun Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş. – Şekerbank T.A.Ş. – Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. – ÜNSPED Gümrük Müş. ve Loj. Hizm. A.Ş. – UPS Hızlı Kargo Taşımacılığı A.Ş. – Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. – Novo Nordisk Sağlık Ürünleri Ticaret Ltd. Şti.
---	--

Kaynak: Çalıköğlü, 2018: 1

Dünyada ve Türkiye’de gerçekleşen tüm bu gelişmeler etik girişimciliğin küresel bir endişeye dönüşmesine yol açmıştır. Etik girişimciliğin gündeme gelmesi hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde girişimciler için anlamlı etkiler sunmuştur (Karanda ve Toledano, 2018:

881). 1970'li yıllardan sonra Enron, Tyco, WorldCom, Adelphia, Ahold, Parmalat gibi şirketlerin hileli finansal raporlamalarda bulunmaları, Ford, General Motors, Nestle, Johnson ve Johnson, Union Carbide gibi şirketlerin etik dışı faaliyetleri girişimcilikte etik bir yaklaşımın önünü açmıştır. İş yaşamında ortaya çıkan bu etik skandal örnekleri, iş ahlakına geri dönüş sürecini başlatırken, ekonomide ahlakı dışarıda bırakmanın mümkün olamayacağını kanıtlamıştır (Bayrak Kök ve Sarıkaya, 2013: 657).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada kapitalist düşünce ile birlikte ortaya çıkan maksimum kazanç anlayışı iş yaşamında ahlak olgusunun giderek yok olmasına zemin hazırlamıştır. Aşırı kazanma hırsıyla sürekli beslenen girişimcilik kültürü, “her koşulda ve her zaman kar elde etmek” anlayışıyla, insanlara, topluma, doğaya ve örgütlere ciddi zararlar vermiş, maddi kaynakların yanında manevi kaynakların da yok olmasına yol açarak ahlaki bir boşluğun oluşmasına neden olmuştur. Bu durum tüm dünyada yaşanan birçok savaşın ve krizin önemli bir kaynağı olmuştur. Böylece zedelenen güven, bozulan iş disiplini, kısa ve uzun dönemli ekonomik, sosyal, politik ve hukuki dezavantajlar ya da ahlaki çöküşler yaşanan etik sorunlara yönelik çözüm yollarının aranmasının zorunluluğunu ortaya koymuştur (Bayrak Kök ve Sarıkaya, 2013: 664; Müftüoğlu, 2014: 1; Yalta, 2018: 1). Bu noktada en önemli çözüm yolunun “etik girişimcilik” olduğu söylenebilir. Literatürde etik girişimcilikle ilgili sınırlı sayıda tanımın olduğu görülmektedir. Bu tanımlar incelendiğinde etik girişimciliğin etik ile girişimciliğin bir bileşimi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla etik girişimcilik, girişimciliğin etik boyutunu ifade etmektedir. Başka bir ifade ile girişimcilerin etik ilke ve standartlara uygun faaliyet göstermeleri, etik dışı davranışlardan kaçınmaları ve tüm işlerinde “doğrusu nedir?” sorusuna yanıt aramalarıdır. Bu durum girişimcilerin başarılı olabilmeleri, uzun dönemde yaşamlarını sürdürebilmeleri, kaliteyi ve müşteri memnuniyetini sağlayabilmeleri için büyük önem arz etmektedir. Etik girişimcilik, insanlara, bir ürün pazarında basitçe doğrulanmış iş fikirlerinden daha fazla organizasyonlar oluşturmayı öğrettiğinden uzun vadede kazanmayı vadetmektedir (Moss, 2018:1). Yapılan araştırmalar girişimciliğin etik yönüne önem verilmediğini bunun önüne daha fazla para kazanma ve maliyetleri azaltma amaçlarının geçtiğini göstermektedir. Girişimcilerin sürekli olarak daha fazla kazanmak uğruna çok sayıda etik skandalla anıldıkları bilinmektedir. Bu etik skandallar iş yaşamında hem müşteri hem de çalışanda güven unsurunu zedelemekte, müşteri memnuniyetini ve kalite algısını azaltmakta ve sonuç olarak girişimcileri başarısızlığa uğratmaktadır. Bu çalışmada etik girişimcilik kavramı teorik olarak incelenerek Dünya’da ve Türkiye’de etik girişimciliğin durumu araştırılmıştır. Dünyada küreselleşme ile birlikte önemli

derecede sosyo-ekonomik, siyasi ve teknolojik değişimlerin meydana geldiği ve bu değişimlerin birtakım etik skandalları beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Etik dışı faaliyetlerde bulunan girişimcilerin hisselerinde büyük oranda değer kayıplarının olduğu ve bu durumun orta ve uzun dönemde işletmelerin marka değeri ve piyasa değerinde olumsuz etkiye neden olduğu belirlenmiştir. Etik girişimcilikle ilgili yapılan çalışmalarda ABD'nin ilk sıralarda yer aldığı, onu Avrupa ve Uzakdoğu ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin takip ettiği görülmüştür. ABD'de işletme fakültesi programlarının müfredatlarına iş etiği dersi konulmuş, bu gelişme ile birlikte Türkiye'de ise girişimcilikle ilgili program müfredatlarına iş etiği ya da meslek etiği derslerine yer vermeye başlanmıştır. Türkiye de dâhil birçok ülkede iş etiğine yönelik önemli kuruluşlar faaliyet göstermeye başlamış ve forumlar, toplantılar gibi etkinlikler düzenlenmiştir. TÜSİAD tarafından 2001 yılında dürüstlük, hukuka saygı, çalışma ortamı ve çalışanlar, siyasi partilerle ilişkiler, bilgi elde etme, kullanma ve saklama, çevre olmak üzere 6 başlıktan oluşan “İş Ahlakı İlkeleri” yayınlanmış ve örnek etik kodlar sunulmuştur. Bu etik kodları ön planda tutan şirketlere “etik şirket” adı verilmiştir. Bu bağlamda etik şirket değerlendirmeleri yapılarak ödüller vermeye başlanmıştır.

Türkiye'de etik girişimcilik geçmişine bakıldığında bunun yüzyıllar önce Ahilik Teşkilatı ile başladığı görülebilmektedir. Ahilik Teşkilatı'nın ahlaka uygun bir girişimcilik anlayışı sürdürerek etik girişimciliğin öncülerinden olduğu görülmüştür. Ahilik Teşkilatı'nda kapitalist ve sosyalist ekonomik anlayıştan farklı olarak insan merkezli, özgeci ve helal kazancı ön planda tutan bir girişimcilik anlayışının benimsendiği anlaşılmaktadır. Ahilik Teşkilatı ekonomik girişimcilikten daha çok sosyal girişimciliğe önem vermiş ve “ahlaklı girişimci” yetiştirerek “ahlaki girişimcilik” kavramının ortaya çıkmasında öncü olmuştur. Ahilik Teşkilatı'nın bu şekilde faaliyetleri etik girişimcilik konusunda gelecek kuşaklara rol modeli olduğu söylenebilir. Ahilik Teşkilatı ve sonrasında Osmanlı dönemindeki iş ve ticari yaşam incelendiğinde oluşan girişimcilik kültürünün en çok İslam inanç esaslarından etkilendiği söylenebilir. İslam dininde birçok ayet ve hadislerle girişimcilerin doğruluk ve dürüstlükten ayrılmamaları gerektiği emredilmiştir. İslam dininde girişimci; risk ve getiriden önce Allah'ın rızasını kazanmaya çalışan İslami prensip ve değerleri ön planda tutan bir yatırımcıdır (Er ve Mutlu, 2017: 33). Kur'an-ı Kerim'in Şu'arâ süresinin 26/181-183 ayetlerinde bu durum şöyle belirtilmiştir: “*Ölçüyü tam yapın. Eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkartmayın.*” Yine İslam peygamberi rızkın (kazancın) onda dokuzunun ticaret ve cesaretle yani girişimcilikte olduğunu ifade etmiş ancak “*bizi aldatan bizden değildir*” sözüyle bunun

doğruluk ve dürüstlük çerçevesinde yapılması gerektiği üzerinde önemle durarak ticari yaşamda örnek bir ahlak anlayışı sunmuştur. İslam dininde helal kazanç teşvik edilmiştir. Helal kazanç ise bir ticari işlemde tarafların kabul ettiği, doğruluk ve dürüstlük ilkelerine hiçbir şekilde ters düşmeyen fiyattan elde edilen getiri olarak tanımlanabilir. Başka bir ifade edile etiğe uygun bir kazancı ifade etmektedir. Dolayısıyla helal sadece yenilen ve içilen şeylerde değil aynı zamanda tüm iş faaliyetlerde aranmalıdır. İslam dinine göre etik girişimcilik, girişimcilerin yaptıkları her iş ve faaliyette helali aramalarıdır.

Araştırmalar hem dünyada hem de Türkiye`de girişimcilikte etik unsurunun sürekli ihlal edildiğini ve girişimcilerin uzun vadeli düşünmediklerini, günü kurtarma düşüncesi ile hareket ettiklerini, müşteri memnuniyetine önem vermediklerini göstermektedir. Bu durum kalite algısının azalmasına ve müşteri şikâyetlerinin her geçen gün artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda gerek dünyada gerekse Türkiye`de girişimciliğin etik yönüne yönelik araştırmaların yapılması, problemlerin tespit edilmesi ve çözüm yollarının aranması gerekmektedir. Girişimcilerin etik bilincini artırmaya yönelik eğitim, seminer gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmeli ve bu konuda farkındalık oluşturmak için akademik çalışmalar yapılmalı, Ahilik Teşkilatı örneğinde olduğu gibi ahlaklı girişimci yetiştirmek için okul müfredatlarında etik girişimciliğe yönelik derslere yer verilmelidir. Ayrıca etik girişimcilikle ilgili bir denetim mekanizması kurulmalı etik girişimciler ödüllendirilmeli etik olmayan girişimcilere yaptırımlar uygulanmalıdır. Diğer yandan doğrudan etik girişimciliği konu edinen çalışma sayısının az olması bu çalışmanın önemli bir kısıtlılığı olarak görülebilir. Bu nedenle çalışmanın iş yaşamında pek dikkate alınmayan ve üzerinde sınırla sayıda araştırmanın yapıldığı bir alan olan etik girişimcilik konusunda farkındalık oluşturacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyazı, T. E. (2014). *Girişimcilik Sürecinde Sosyal Sermaye ve Sosyal Ağlar ile İç Girişimcilik Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Ankyra. (2019). Rehber-Yatırımcı ve Girişimciler için Etik İlkeler. Erişim adresi: Ankyra Business Advice & Services, <https://ankyra.business/content/yatirimci-ve-girisimciler-icin-etik-ilkeler>, Erişim tarihi: 22.10.2019.
- Arıdur, A. (2013). Girişimci Kimdir?. Erişim adresi: Fortune Danışmanlık, <http://www.fortune.com.tr/girisimciliktemel.asp>, Erişim tarihi: 25.10.2019.
- Arslan, A. (2015). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi Ders Notları. Erişim adresi: http://kulamyu.cbu.edu.tr/db_images/site_212/file/Girisimcilik1.pdf, Erişim tarihi: 22.10.2019.
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve Öğretimde Etik* (2. Baskı). Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, İ. (2012). *Yönetişel, Mesleki ve Örgütsel Etik* (5. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Ballı, A. (2017). Girişimcilik ve Girişimci Tipolojileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(29), 143-166.
- Bayrak Kök, S. & Sarıkaya, M. (2013). Yeni Zirve: Girişimcilikte Ahlakın Artan Değeri. *International Conference on Eurasian Economies 2013*, 657-665.
- Çalıköğlü, U. (2018). ETİKA Türkiye Etik Ödülleri: Yılın Etik Şirketleri Belirlendi. *İndigo Dergisi*, 1-1. Erişim adresi: <https://indigodergisi.com/2018/05/etika-turkiye-etik-odulleri/>, Erişim tarihi: 04.11.2019.
- Çelik, C. & Yılmaz, N. (2018). Kadın Girişimciliğinde Yönetişel Etik Değerler (Mersin İlinde Uygulamalı Bir Araştırma). *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries (Journal EMI) Dergisi*, 2(3), 1-15.
- Çetinkaya Bozkurt, Ö., & Alparslan, A. M. (2013). Girişimcilerde Bulunması Gereken Özellikler ile Girişimcilik Eğitimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 7-28.
- Doğan, N. (2009). İş Etiğ ve İşletmelerde Etik Çöküş. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 179-200.
- Doğan, N. (2014). Girişimciliğın Etik Boyutu. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 86-98.
- Er, B. & Mutlu, M. (2017). İslam ve Girişimcilik: Girişimci Adayları Üzerine Bir Araştırma. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(12), 33-50.
- Ercan, S. & Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğın Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 59-82.
- Esmer, Y. (2018). *Bankacılık Sektöründe Etik Yönetim*. LAP Lambert Academic Publishing, Mauritius.
- Esmer, Y. & Özdaşlı, K. (2018). *Akademik Yönetimde Psikolojik Sözleşme İhali, Etik Liderlik ve Prososyal Davranışlar*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Esmer, Y. & Yüksel, M. (2018). *Relationship between Entrepreneurship and Organization*. In: E. Yıldırım, & H. Çeştepe (Eds.), *Globalization, Institutions and Socio-Economic Performance- Macro and Micro Perspectives* (pp. 257-272). Peter Lang GmbH, Berlin. Doi:10.3726/b14702

- Hagenbuch, D. (2015). The 4 Pillars of Ethical Enterprises. Erişim adresi: Entrepreneur, <https://www.entrepreneur.com/article/240035>, Erişim tarihi: 21.10.2019.
- Hannafey, F. T. (2003). Entrepreneurship and Ethics: A Literature Review. *Journal of Business Ethics*, 46(2), 99-110. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/25075093>
- Hicks, S. R. (2009). What Business Ethics Can Learn from Entrepreneurship. *The Journal of Private Enterprise*, 24(2), 49-57.
- Hotten, R. (2015). Volkswagen: The Scandal Explained. Erişim adresi: BBC, <https://www.bbc.com/news/business-34324772>, Erişim tarihi: 30.11.2019.
- İpar, M. S. & Esmer, Y. (2015). Turizm İşletmelerinde Etik Uygulamaların Önemi: Kavramsal Bir Araştırma. 14. Ulusal İşletmecilik Kongresi, (7-9 Mayıs 2015), 474-479, Aksaray.
- Kamara. (2018). Girişimcilik Etiği İlkeleri. Erişim adresi: <https://kamara.com.tr/blog/girisimcilik-etigi-ilkeleri/>, Erişim tarihi: 30.10.2019.
- Kaptein, M. (2019). The Moral Entrepreneur: A New Component of Ethical Leadership. *Journal of Business Ethics*, 156(4), 1135-1150. Doi:10.1007/s10551-017-3641-0
- Karanda, C., & Toledano, N. (2018). The Promotion of Ethical Entrepreneurship in The Third World: Exploring Realities and Complexities From An Embedded Perspective. *Business Horizons*, 61(6), 881-890. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.07.008>
- Kılınç, İ. & Ağraş, S. (2012). *İş Etiği*. D. Ergun Özler (ed.), Örgütsel Davranışta Güncel Konular (s. 65-79) içinde. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- KPMG. (2017). Şirketlerin Olmazsa Olmazı: Etik Kod. Erişim adresi: <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2017/03/sirketlerin-olmazsa-olmazi-etik-kod.html>, Erişim tarihi: 04.11.2019.
- Küçük, O. (2014). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi* (7. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Mahmutoğlu, A. (2009). Etik ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 81(463-464), 225-250.
- Meriç, S. (2013). *Girişimcilik Potansiyeli ile Etik Algı Arasındaki İlişki: Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Moss, A. (2018). Ethical Entrepreneurship: Searching for Organization-Cultural Fit. Erişim adresi: NYU/Entrepreneurship, <http://entrepreneur.nyu.edu/blog/2018/09/14/ethical-entrepreneurship/>, Erişim tarihi: 07.10.2019.
- Müftüoğlu, T. (2014). Girişimcilik ve Etik Değerler, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/girisimcilik-ve-etik-degerler/21176>, Erişim tarihi: 07.10.2019.
- Najimudinova, S., Maksüdünov, A., Özden, K., Bağırzade, E. & Tazhibayev, R. (2018). Değişen Dünyada Değişmeyen Değerler: Türk Cumhuriyetlerinde Üniversite Öğrencilerinin İş Etiğine Yönelik Tutumları. *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 87, 129-156.
- Ogbari, M. E., Oke, A. O., Ibukunoluwa, A. A., Ajagbe, M. A. & Ologbo, A. C. (2016). Entrepreneurship and Business Ethics: Implications on Corporate Performance. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(S3), 50-58.

- Özerkan, K. (2014). Girişimciliğin Etik Sorumluluğu. Erişim adresi: İş Fikirleri Girişimcilik Portalı, <http://www.isfikirleri-girisimcilik.com/girisimciligin-etik-sorumlulugu>, Erişim tarihi: 07.10.2019.
- Özmen, F. & Güngör, A. (2008). Eğitim Denetiminde Etik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 137–155.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. (G. Sezer ve V. Atayman, Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Power, S., Domenico, M. D. & Miller, G. (2017). The Nature of Ethical Entrepreneurship in Tourism. *Annals of Tourism Research*, 65, 36-48, doi.org/10.1016/j.annals.2017.05.001
- Sheehan, D. (2017). 5 Reasons to Be An Ethical Entrepreneur. Erişim adresi: Wealthy Gorilla, <https://wealthygorilla.com/5-reasons-ethical-entrepreneur/>, Erişim tarihi: 22.10.2019.
- Souza, A. D. (2019). Ethical Entrepreneur- The Values-Based Approach to Sustainable Success. Erişim adresi: Finance, Investing, Women's Business News, <https://www.womensbusiness.club/ethical-entrepreneur-the-values-based-approach-to-sustainable-success/>, Erişim tarihi: 24.10.2019.
- Tekin, M., Soba, M. & İter, B. (2018). Girişimcilikte İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk Algısı. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(36), 131-146.
- Tekin, E. (2019). *Girişimcilik ve Sosyal Sermaye* (Genişletilmiş 2. Baskı). Eğitim Yayınevi, Konya.
- Teodorczuk, T. (2018). Netflix Documentary Re-Examines HSBC's \$881 Million Money-Laundering Scandal. Erişim adresi: MarketWatch, <https://www.marketwatch.com/story/netflix-documentary-re-examines-hsbcs-881-million-money-laundering-scandal-2018-02-21>, Erişim tarihi: 30.11.2019.
- The Guardian. (2001). What is an Ethical Company?. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/money/2001/nov/13/ethicalmoney>, Erişim tarihi: 05.11.2019.
- TÜSİAD. (2009). *Dünyada ve Türkiye`de İş Etiği ve Etik Yönetimi*. TÜSİAD, İstanbul.
- Uluhan, R. (2011). *Kendi İşini Kurmak İsteyenler İçin Girişimcilik Kılavuzu*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara. Erişim adresi: http://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2012/10/03_05_kucuk-olcekli-isletme-girisimciligi.pdf, Erişim tarihi: 17.10.2019.
- Valentine, M. (2018). Introducing The Top 13 Most Ethical Companies to Work For. Erişim adresi: Goalcast, <https://www.goalcast.com/2018/02/27/most-ethical-companies-to-work-for/>, Erişim tarihi: 05.11.2019.
- Wempe, J. (2005). Ethical Entrepreneurship and Fair Trade. *Journal of Business Ethics*, 60(3), 211–220. doi:10.1007/s10551-005-0129-0
- Yalta, B. (2018). *Etik ve Girişimcilik*. Erişim adresi: Startup Hukuku, <https://startup hukuku.com/girisimcilik-ve-etik-etik-kod/>, Erişim tarihi: 07.10.2019.

Stratejik Yönetim Kültürü ve Belediyeler: TR82 Bölgesi Belediyeleri Üzerine Bir İnceleme¹

Strategic Management Culture and Municipalities: An Investigation on Municipalities of TR82 Region

Ergin BAYRAKTAR², Erol TURAN³, Sefa ÇETİN⁴

Öz

Dünyadaki bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yönetim sistemleri anlayışında da değişimlere neden olmaktadır. Bu hızlı değişim ve gelişim aynı zamanda belirsizliklerin ve öngörüsüzlüklerin de sebebi olarak değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda, klasik yönetim tarzları ile örgütlerin yönetilmesi, yönetilse bile başarılı olma şanslarının az olduğu düşünülmektedir. Klasik yönetim anlayışları ile insanoğlunun yeni ihtiyaçlarının karşılanması imkânı giderek zorlaşmaktadır. Bu çalışma ile stratejik yönetimle ilgili teorik çerçevede ele alınan temel ve güncel kavramların, uygulamada belediyelerin strateji belgelerinde ne şekilde yer aldığı incelenmesi amaçlanmıştır ve stratejik yönetim kültürünün benimsenmesi bağlamında bu kavramlar üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur. Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre TR82 Bölgesi illeri olan Kastamonu, Çankırı ve Sinop Belediyelerinin strateji belgelerinin stratejik yönetim kültürü yönünden incelenmesi çalışmanın kapsamı olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda içerik analizi yöntemi aracılığıyla “frekans analizi” yöntemi kullanılarak sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan belediyelerin stratejik dokümanlarında stratejik yönetim anlayışı ile ilgili temel ve güncel kavramlardan bazılarının yer verildiği ancak bu durumun sınırlı düzeyde olduğu, özellikle stratejik yönetime ilişkin yeni kavramların strateji belgelerinde az miktarda yer almasının bir eksiklik olarak görülebileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Stratejik yönetim, stratejik kültür, belediyelerde stratejik yönetim,*

Jel Kodu: *M 20, M 21, M 29*

¹ Bu çalışmada Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümünde 2018 yılında kabul edilen “Belediyelerde Stratejik Yönetim Kültürü: TR82 Bölgesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır.

²**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kastamonu, Türkiye. **E-posta:** ebayraktar@ogr.kastamonu.edu.tr, **Orcid no:** 0000-0003-0453-9946

³ Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kastamonu, Türkiye. **E-posta:** eturan@kastamonu.edu.tr, **Orcid no:** 0000-0003-0343-7622

⁴ Prof. Dr., İstanbul Gedik Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kastamonu, Türkiye. **E-posta:** sefa.cetin@gedik.edu.tr, **Orcid no:** 0000-0003-0935-5097

Atıf/Citasion: Bayraktar, E., Turan, E. ve Çetin, S. (2020), Stratejik Yönetim Kültürü ve Belediyeler: TR82 Bölgesi Belediyeleri Üzerine Bir İnceleme, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22/1, s. 56-90.

Abstract

Advances in information and communication technologies in the world have been giving rise to changes in the understanding of management systems. This rapid change and development is also considered as the cause of uncertainties and unpredictability. As a result, managing organizations with classical management styles is considered to have little chance of success, even if managed. It is increasingly difficult to meet the new needs of human beings with classical management approaches. In this study, it is aimed to examine how basic and current concepts discussed in the theoretical framework related to strategic management are included in the strategy documents of municipalities in practice and in the context of the adoption of strategic management culture, evaluations were made on these concepts.

According to the Turkey Statistical Classification of Territorial Units, the strategic documents of the municipalities of Kastamonu, Çankırı and Sinop provinces, which are the provinces of TR82 region, were determined as the scope of the study. In this context, the results were tried to be interpreted using the “frequency analysis” method through the content analysis model. As a result, in the strategic documents of the municipalities covered in the study, some of the basic and current concepts related to the concept of strategic management are given however, this situation is limited, in particular, it is considered that the small number of new concepts related to strategic management can be seen as a deficiency in strategic documents.

Keywords: *Strategic management, strategic culture, strategic management in municipalities.*

Jel Codes: *M 20, M 21, M 29*

Extended Abstract

Introduction

It is possible to say that strategic management basically comes from the field of management sciences. In the field of management thought, an orientation from the classical management approach to the strategic management approach can be mentioned in an accelerated manner since the 1980s. In terms of business management, strategic management has a broader meaning than the term strategy and is a process that includes environmental analysis of top management in determining a priority strategy for business activities and it is an approach to compile both qualitative and quantitative information and make effective decisions in risky situations.

Strategic management; It refers to the development, effective planning, implementation and control of effective strategies for an organization to achieve its goals. Strategic management is concerned with the creation, implementation, monitoring and control of organizational strategies.

This management approach that emerged in the enterprises in the 1980s is actually a continuation of strategic planning. The concept of strategic management has entered the business literature since 1980. Strategic planning is a phase of strategic management. Planning, in the last fifty years, respectively; it has undergone a change in the form of long-term planning, institutional planning, strategic planning and strategic management.

In the context of new management techniques, strategic management has been adopted in order to establish a rational, effective, efficient, result-oriented, predictive and strategic thinking-based management approach of many cities such as New York, Toronto, London, Sydney and Tokyo that the effects of globalization spread to local governments. It is stated that they see it as a tool. Turkey's new management paradigms can be stated that these are often more or less affected.

The regulatory infrastructure of strategic management in Turkey, dated 2003 and 5018 Public Financial Management and Control Law said that started to form. It can be stated that the paradigm change that emerged since the 1980s, namely the new public administration approach, affects the management units that provide other public services besides the central administration. The general framework of this paradigm shift drawn by Law No. 5018 in Turkey, has also affected local governments and administrations in terms of providing service to both the structural aspects have to face changing conditions, methods, techniques and have been forced to reevaluate their vehicles. Because customs, traditions, attitudes, behaviors, etc., which have been implemented for many years due to the definition of culture. The introduction of concepts related to strategic management in written texts can have a certain impact on the adoption of strategic management, as it represents a lifestyle.

Method

In this study, the strategic plan of Kastamonu Municipality, covering the years 2015-2019, the strategic plan of the Çankırı Municipality for the years 2014-2018 and the current situation in the 2016 annual report of the Sinop Municipality, since the Law No. 5393 and the Law No. 5018 came into force. It is aimed to identify the deficiencies in the strategic documents of these municipalities and to shed light on overcoming practical problems and difficulties.

In the study, it was tried to analyze written texts both formally and purposefully by using content analysis. By means of the technique used by content analysis, it is aimed to reveal hidden or unknown data based on the known and visible sides of the texts.

Within the scope of the research, Kastamonu, Çankırı and Sinop Province Municipalities, which are the provinces of TR82 Region, were evaluated. Within the scope of the analysis, "effectiveness", "effectiveness", "efficiency" "accountability", "transparency", "performance", "participatory management", "governance" "strategic management", "localization" "SWOT (SWOT) analysis" , "Portfolio analysis", "benefit-cost analysis", "risk analysis", "value chain analysis", "supply chain management", "benchmarking", "total quality management", "corporate scorecard (balanced scorecard), The concepts of "e-municipality", "change (institutional) engineering", "scenario analysis", "outsourcing", "learning organization", "downsizing" were taken into consideration.

Findings (Results)

Since the concept of “performance” is included in the strategic plan of Kastamonu Municipality with a total of 70 frequency indicators, it can be said that this municipality wants to concentrate on a “result oriented” activity string and wants to focus on this element in order to realize its vision. However, it is seen that the same concept takes 4 frequency values in Çankırı Municipality and 3 in Sinop Municipality.

When an evaluation is made on “Participant Management”, another term with frequency intensity, the frequency value of this term, which is 7 in Kastamonu Municipality Strategic Plan, is 5 in the Çankırı Municipality Strategic Plan and 2 in Sinop Municipality's Annual Report.

Considering the term “Efficiency” as another concept with a high frequency density, which takes 6 frequency values in the Kastamonu Municipality Strategic Plan, is 5 in the Çankırı Municipality Strategic Plan and 5 in the Annual Report of the Sinop Municipality. It can be stated that this concept has close values for all three municipalities, and therefore a similar importance is attached to this concept by all three municipalities.

When emphasizing the concepts of “performance” and “efficiency” in the Strategic Plan of the Municipality of Kastamonu, it can be stated that the terms “efficiency”, “localization” and “value chain” come to the fore in the strategic plan. Therefore, in the strategic plans of both municipalities, there are signs indicating that certain criteria will be used to reach the specified targets. On the other hand, it can be stated that the Çankırı Municipality Strategic Plan desires to display an approach that considers more local demands than the other two municipalities' strategic plan, and that the activities to be carried out may be subject to strategic importance.

It can be stated that the highlight of the term “total quality management” is the striking point in the 2016 annual report of Sinop Municipality. In this report, the total quality management concept was realized at 12 frequency levels. However, in Kastamonu and Çankırı Municipalities, this concept has 2 and 3 frequency values, respectively. Therefore, it can be said in the strategic management documents that Sinop Municipality attaches more importance to total quality management compared to the other two municipalities.

Conclusion and Discussion

In this study, it is aimed to investigate to what extent municipalities benefit from basic and current concepts, tools and techniques related to strategic management, to what extent they can reflect them in their documents or vice versa.

Within the scope of TR82 Region, which covers Kastamonu, Çankırı and Sinop provinces, strategic plans and activity reports of these municipalities were tried to be evaluated on the basis of concepts related to strategic management using the “frequency analysis” method through the content analysis model. It was aimed to reveal the “pattern” in the provincial municipalities of the TR82 Region in terms of the level of knowledge about strategic management, practical studies in terms of implementation and its reflection in the documents.

In Turkey, the roots of a centralized management approach based on past history, today it can say that the impact of significant work to continue. This centralized approach despite all the neo-liberal right and the new flow is still mainly feel its presence in Turkey. Despite this, it can be stated that with the adoption of strategic management approach in municipalities, the activities of these institutions can be carried out more effectively and efficiently.

Within the scope of this study, it has been tried to analyze the determinations in the content analysis within the context of the strategic plan and activity report of TR82 Region provincial municipalities as much as possible without making any context error. It was observed that Kastamonu, Çankırı and Sinop Municipalities within the scope of the study started to include some of the basic concepts related to this management in their own documents in terms of strategic management approach, but this situation was limited.

The cultural exchange center in Turkey, especially information and future-oriented developments are expected to impact on the local management. It can be stated that, while building a building, a better design can be achieved as a result of the design and implementation of the management business as a building design. Strategic management can be useful at this point for the institutions to form a

management structure step by step. It can be underlined that municipalities should pay more attention to strategic management due to the increasing population, developing communication and information technologies and diversification in public needs.

Strategic management should be seen as a process and it should not be expected to adopt and practice everything at once. The problem should not only be perceived as bringing about a change in management, but ways of realizing these changes in a way that will be beneficial for society and compatible with the society should be sought.

Tarihsel süreç içerisinde Türk yönetim biçimleri incelendiğinde, idari teşkilatlanma açısından, özellikle Tanzimat Döneminden itibaren merkezi yönetim anlayışının egemen olduğu bir yönetim biçiminin uygulandığı görülmektedir. Önen ve Reyhan'a (2011) göre Osmanlı yönetim sistemi 19. yüzyılda iç ve dış dinamiklerin etkisiyle farklı istikametlere yönelmiş ise de aslında yegâne maksadın merkezîyetçilik olduğu söylenebilir. Bu durum günümüz literatüründe bile "Merkezin ağırlığını hissettirmesi" şeklinde bir kavram olarak kendine yer bulmuştur. Gözübüyük (2000) aynı düşüncelerle, Türk kamu idari yönetiminin yoğun merkezîyetçilik sistemi üzerine temellendirildiğini söylemektedir. Ona göre genel idarenin denetimi, mahalli ve hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları üzerinde olabildiğince ağır olup bu kuruluşlar hizmetin gereklerine uygun oranda özerkliğe sahip olamamışlardır. Bu sıkı merkezîyetçi yönetim kültürü Türkiye'deki yerel yönetimlerin uzun süre yeterince gelişmemesinin ve belli bir özerklik düzeyine ulaşamamasının nedenlerinden biri haline gelmiştir.

Türk yerel yönetimlerinde belli tarihsel dönemlerde yapılan reform çalışmaları ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapıldığında şunlar söylenebilir: Osmanlıda Tanzimat Dönemi ile modernleşme yolunda adımlar atılmış; ancak yerel idarelere otonomi kazandırılması ve geliştirilmesi yerine, merkezi yönetime işlerlik kazandırılması amacıyla düzenlemeler yapılmıştır. Ortaylı'ya (2010) göre, Osmanlıda Fransız *departemente* sistemi örnek alınmış olmasına rağmen yönetimde bu sistemden bile daha merkezîyetçi bir yönelim ön plana çıkmıştır. Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları, Meşrutiyetin ilanı gibi düzenleme ve gelişmelerin daha çok ülke içindeki yabancılara yönelik olduğu ve merkezi yönetimi güçlendirme çabası içinde yapılmış çalışmalar olduğu söylenebilir. Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise ilk önce 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu⁵; sonrasında bu Kanun'u yürürlükten kaldıran 2005 tarihli ve 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu Türk mevzuatına girmiştir⁶. 1984 yılında 3030 sayılı ilk Büyükşehir Belediye Kanunu⁷ çıkarılmış; değişen ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla 2004 yılında 5216 sayılı yeni Büyükşehir Belediye Kanunu hazırlanmış ve bazı istisnalar dışında aynı yıl yürürlüğe girmiştir⁸. 2012 yılında yapılan 6360 sayılı son düzenleme ile mevcut on altı büyükşehir belediye sayısına ilave olarak on dört yeni büyükşehir belediyesi eklenmiş ve bunun sonucunda Türkiye'deki büyükşehir belediye

⁵ 14/4/1930 tarihli ve 1471 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3/4/1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu.

⁶ 13/7/2005 tarihli ve 25874 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu.

⁷ 09.07.1984 tarihli ve 18453 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 27.06.1984 tarihli ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.

⁸ 23/7/2004 tarihli ve 25531 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.

sayısı otuza yükseltilmiştir. Ayrıca bahsi geçen bu büyükşehirlerin hudutları o vilayetin idari sınırları olarak belirlenmiştir⁹.

Yukarıda bahsedilen yasal düzenlemeler çerçevesinde örgütsel yapı ve işleyişte yaşanan gelişmeler yanında, “Yeni Kamu İşletmeciliği”, “Kamuda Yeniden Yapılanma” gibi yaklaşımlar ve idari reform çalışmaları da Türkiye’de son on yıllarda bu alanı etkilemeye devam edegelmiştir. Bir diğer yenilik yönetimde stratejik planlamanın yer almaya başlamasıdır. Bayrak’a (2013) göre, stratejik planlamanın Türk idari yönetiminde zorunlu olması Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 10/12/2003 tarihinde kabul edilen ve bazı istisna maddeleri dışında 01/01/2005 tarihinde yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu¹⁰ ile mümkün hale gelmiştir (Bayrak, 2013: 14). Esas itibariyle özel işletme literatürüne ait olan performans, etkililik, etkinlik, verimlilik kavramları gibi stratejik yönetime ilişkin kavramlar ile Türk kamu yönetiminin tanışması bu döneme denk gelmektedir.

Türkiye’deki belediyelerin son yıllardaki gelişmeleri incelendiğinde, stratejik yönetimin, hukuksal yönden Türk idari sistemine girdiği görülmektedir. Fakat kültürel algı yönünden bireysel ve kurumsal zihinlere yeterince nüfuz edebilmiş midir? Bu çalışma ile stratejik yönetimle ilgili teorik çerçevede ele alınan temel ve güncel kavramların, uygulamada belediyelerin stratejik belgelerinde ne şekilde yer aldığı incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde, Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre TR82 Bölgesi illeri olan Kastamonu, Çankırı ve Sinop Belediyelerinin stratejik belgelerinin stratejik yönetim yönünden incelenmesi çalışmanın kapsamı olarak belirlenmiştir. Söz konusu üç belediyenin stratejik belgeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda içerik analizi modeli aracılığıyla “frekans analizi” yöntemi kullanılarak sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Stratejik yönetimi biliyor muyuz? Biliyorsak neden uygulayamıyoruz sorusu ise çalışmanın temel sorunsalı olarak değerlendirilmiş ve bazı öneriler getirilmiştir.

1. STRATEJİK YÖNETİM

Stratejik yönetimin temelde yönetim bilimleri alanından geldiğini söylemek mümkündür. Yönetim düşüncesi alanında 1980’li yıllardan itibaren giderek hızlanan bir şekilde klasik yönetim anlayışından stratejik yönetim anlayışına doğru bir yönelimden bahsedilebilir. İşletme

⁹ 6/12/2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

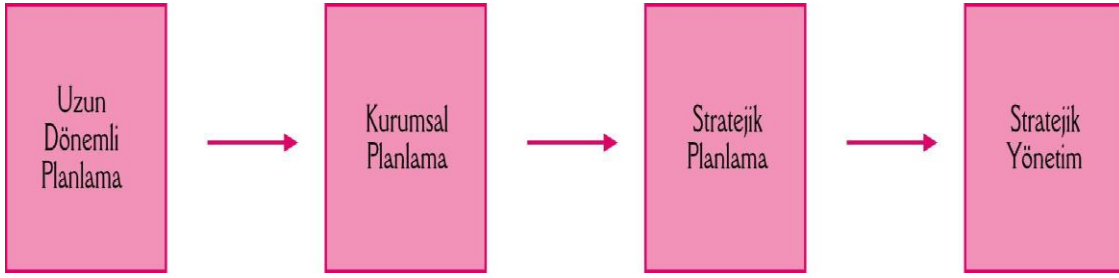
¹⁰ 24/12/2003 tarihli ve 25326 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu.

yönetimi yönünden stratejik yönetim, strateji teriminden daha geniş bir anlam ifade eder ve işletme faaliyetleri için öncelikli bir strateji belirlenmesinde üst yönetimin çevre analizini içeren bir süreçtir (Parnell, 2014: 28-29) ve hem niteliksel hem de sayısal bilginin derlenerek riskli durumlarda etkin kararlar verebilme yaklaşımıdır (Tarakçı, 2010: 26). Stratejik yönetim, sıklıkla stratejik plan ile karıştırılmaktadır ancak stratejik planlama stratejik yönetimin sadece bir aşamasıdır. Stratejik yönetim, stratejik planların geliştirilmesi ve periyodik olarak güncellenmesi, onların etkili şekilde yürütülmesi ve sonuçların izlenmesi için bir süreç sağlamaktadır (Poister ve Streib, 1999: 308-325).

Aktan'a (2005) göre stratejik yönetim; bir organizasyonun amaçlarına ulaşabilmesi için etkili stratejiler geliştirilmesini, bunların planlanmasını, uygulanmasını ve kontrolünü ifade eder. Bir başka ifadeyle, stratejik yönetim, ezici bir rekabetle yüz yüze bulunan şirketlerin -daha doğrusu tüm organizasyonların- rakipleri ile yarışabilmeleri için ne yapmaları ve ne tür stratejiler izlemeleri gerektiğini inceleyen bir araştırma alanıdır. Stratejik yönetim örgütsel stratejilerin oluşturulması, uygulanması, izlenmesi ve kontrolü ile ilgilidir (Isaac- Henry, 1999: 61-75). Bu yönetim anlayışının uygulanması, çevresel uyumu sağlayacak ve örgütsel etkinliği gerçekleştirecektir.

1980'lerde işletmelerde ortaya çıkan bu yönetim anlayışı, aslında stratejik planlamanın da devamı niteliğindedir. Ansoff, stratejik planlama ile stratejik yönetimin arasındaki farkı şöyle anlatmaktadır: "Stratejik planlama en iyi ve optimal stratejik kararları uygulamaya çalışırken, stratejik yönetim stratejik sonuçların üretilmesine odaklanır. Bu stratejik sonuçlar yeni pazarlar, yeni ürünler ve yeni teknolojilerdir. Böylece stratejik yönetim stratejik planlamadan daha kapsamlıdır" (Güney, 2002: 312).

Eren'e (2002) göre ise stratejik yönetim kavramı, 1980 yılından bu yana işletme literatürüne girmiştir. Stratejik planlama stratejik yönetimin bir evresidir. Planlama, işletmelerde son elli yılda sırası ile; uzun dönemli planlama, kurumsal planlama, stratejik planlama ve stratejik yönetim şeklinde bir değişime uğramıştır (Şekil 1).

Şekil 1: Stratejik Yönetimin Evreleri

Kaynak: Ülgen ve Mirze, 2004: 36.

Stratejik yönetim, stratejik planlamanın yanı sıra, onun ele almadığı işletme içi ve diğer unsurları da ilgi alanına dahil etmektedir. Böylece stratejik planlama unsurları yanında, işletmenin yönetim tarzı, yapısı, kültürü, davranışsal unsurları ve uygulama ve kontrol işlevleri de stratejik yönetimin kapsamı içine girmektedir. Bu yönetim anlayışında analiz, sadece planlamaya değil, tüm kurumsal işletme faaliyetlerine odaklanmıştır. Kısaca stratejik yönetim, işletmenin çevresi ile olan ilişkisinin ötesinde, geleceği yaratmak için işletmenin tüm işlevlerinin ve unsurlarının bütüncül bir yaklaşımla, uzun dönemde yönetimi olarak yeni bir anlam kazanmıştır (Ülgen ve Mirze, 2004: 37).

Kavramın kamu sektörü tarafı ile değerlendirmesi yapıldığında, stratejik yönetimin devletin hayati iş ve işlemlerine hedef ve amaç unsurlarını ekleyen, aynı zamanda çevresel faktörleri de dikkate alan etkileşimi olan çok boyutlu hâli ön plana çıkmaktadır (Söyler, 2007: 103-115). Süreç temelli bir kavramsallaştırma yapıldığında şu şekilde bir değerlendirmede bulunulabilir: Organizasyonun büyüme, kârlılık gibi hedeflerini belirlediği, bu hedeflere belli bir zaman ve bütçe dahilinde ulaşabilmek maksadı ile eylemler tasarladığı ve bunları uyguladığı, akabinde uygulama sonuçlarını değerlendirdiği aşamalı olaylar ve hareketler dizisidir (Barutçugil, 2013: 17).

Sonuçta sezgisel ve mantıksal yönleri olan bir yönetim biçimi olarak stratejik yönetimden bahsedilebilir ve bu yönetim biçiminin günümüzde çoğu ülkede ve bu arada Türkiye’de hem özel kesimde hem de kamu kesiminde uygulama alanına sahip olduğu belirtilebilir. Stratejik yönetimi salt bir yönetim şekli olarak düşünmek yanlış kanaatlere yol açabilir. Stratejik yönetim, duyumsal, bilişsel ve maddi nitelikleri nedeniyle bütüncül bir idare mekanizmasını gerekli kılmaktadır.

2. STRATEJİK KÜLTÜR

Stratejik kültür kavramına çok farklı yaklaşımlar olduğu için kavramın tanımlanması halen tam olarak netleştirilmemiştir. Kavram farklı sosyal bilimciler tarafından değişik yönleriyle ele alınmış olmakla birlikte, zaman içinde kültür – strateji ilişkisini inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ortak bir tanıma gidilmesi, yapılacak çalışmaların sınırlarının belirlenmesi açısından gereklidir. Literatürde tanımlamaya yönelik çalışmaların çoğu inançlar, fikirler, davranışlar, dünya görüşü, kolektif anılar kadar, adet, alışkanlık, davranış biçimlerini de dâhil ederek geniş bir stratejik kültür yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu tür bir tanımlamanın sakıncası ise kavramı belirsizleştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Davranışların stratejik kültür tanımına dahil edilmesi, bu kavramın hem girdi hem çıktı hem neden hem sonuç olması gibi çelişkili bir durumu ortaya çıkarmakta ve stratejik tercihlerin arkasındaki nedenlerin açıklanmasını zorlaştırmaktadır. Sözelimi, bağımsız bir değişken olarak davranışı açıklayan stratejik kültür, davranışsal tercihleri sınırlayan düşünsel bir ortam olarak değerlendirilmekte ve bu ortamdan stratejik tercihlerle ilgili özel çıkarımlarda bulunmaktadır. Bu anlamda stratejik kültür aynı zamanda sosyal, kurumsal ve siyasi çevreleriyle ilişkide bulunan birey ve grup düşüncelerini bir ölçüde düzenleyen ortak varsayım ve karar yöntemleri olarak da ifade edilmektedir. Bu yaklaşımda kültür ve davranış özdeş olamazlar, fakat kültür davranışları etkileyen önemli bir değişkendir. Kültürün etkisini diğer kültürel olmayan değişkenlerden ayırmaya çalışan bu yaklaşım daha pozitivist bir çizgide seyretmektedir (Johnston, 1995: 32-64).

Stratejik yönetim bağlamında bir stratejik kültür kavramının tarih sahnesine çıkışı farklı dönemlerle ilişkilendirilmektedir. Örneğin Johnston (1995) stratejik kültürü birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak ele almış ve birinci kuşağın önemli temsilcilerinden Colin Gray'ın stratejik olaylara niçin farklı ülkelerde değişik yaklaşımlar sergilendiği üzerinde durduğunu açıklamaya çalışmıştır (Lock, 2010: 685-708). Stratejik kültür ile davranış arasında yakın bir bağlantı söz konusudur (Johnston, 1995: 32-64). Stratejik kültür katı bir davranış kodu olarak algılanmamalı tam aksine belirli özel durumlarda alternatif hareketlerin yansıması olarak ifade edilebilmelidir (Synder, 1977: 40). Dış politika, ulusal ve uluslararası güvenlik açısından konuya yaklaşıldığında stratejik kültürün işlevi, devletlerin güvenlik ile dış politikalarını, bunlara ilişkin karar alma süreçlerini belirleyen norm ve mitlerin ortaya çıkışını ve bunların etkilerini incelemeyi amaç edinmektedir (Erdağ ve Kardaş, 2012: 68). Stratejik kültür terimi basit anlatımla, araçlar ve sonuçlar arasında bağ kurmaya çalışmaktadır (Haglund, 2004: 479-502). Stratejik kültür davranışta meydana gelen sapmalar olarak değerlendirilebilir ve uluslararası

ilişkilerde böyle bir değerlendirmede bulunmak uygun görülebilir (Glenn, 2009: 523-551). Sonuç olarak, stratejik kültür zihni (mental) ve fiili (de facto) yönleri bulunan bir kavramdır ve bir nehri besleyen küçük su dereleri misali temel stratejilerin derin ve ince kanallarını oluşturmaktadır.

3. BELEDİYELERDE STRATEJİK YÖNETİM

Yeni yönetim teknikleri bağlamında, küreselleşmenin yaydığı etkilerin yerel yönetimlere sirayet ettiği, dolayısıyla New York, Toronto, Londra, Sidney ve Tokyo gibi birçok kentin akılcı, etkin, verimli, sonuç odaklı, öngörülü ve stratejik düşünce temelli bir yönetim yaklaşımını tesis etmek amacıyla stratejik yönetimi bir araç olarak gördükleri belirtilmektedir (Bozlağan ve Akçakaya, 2016: 100). Türkiye'nin de bu yeni yönetim paradigmalarından çoğu zaman az veya çok etkilendiği ifade edilebilir.

Türkiye'de stratejik yönetimin mevzuat alt yapısının 2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile oluşturulmaya başlandığı söylenebilir (Yılmaz ve Volkan, 2014: 58-69). Esasen kamu yönetimi ile ilgili 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkan paradigma değişikliğinin (Ünal, 2013: 25-43) yani yeni kamu yönetimi anlayışının, merkezi idarenin yanında diğer kamusal hizmetler sunan yönetim birimlerini de etkilediği ifade edilebilir. Bayrak'a (2013) göre Türkiye'de genel çerçevesi 5018 sayılı Kanun ile çizilen bu paradigma değişimi, yerel yönetimleri de etkilemiş ve bu idareler değişen şartlar karşısında gerek yapısal yönden gerekse hizmet sunma yönünden yöntem, teknik ve araçlarını tekrar değerlendirmek zorunda kalmışlardır. Özellikle bilginin yayılma hızındaki artış ve teknolojik yeniliklerin her geçen gün giderek artması ile bahsedilen bu vasıtalardan daha çok faydalanılmasının yönetim bağlamında yerel yönetimlere yarar sağlayabileceği belirtilebilir. Bu bağlamda denilebilir ki yerel düzeyde bir yönetim birimi olarak belediyelerin stratejik yönetimle ilişkili terimlere yazılı dokümanlarında ne derece yer verdikleri stratejik yönetim kültürü bağlamında önem arz etmektedir. Çünkü kültür tanımı gereği uzun yıllar uygulana gelen örf, adet, tutum, davranış vb. bir yaşam tarzını ifade ettiğinden, yazılı metinlere stratejik yönetimle ilgili kavramların girmesi, stratejik yönetimin benimsenmesinde belli bir etki yaratabilir.

Bu etkinin nasıl yaratılacağına bir cevabı, etkileşim halinde olan aktörlerin yapısının ve çevreyle olan ilişkilerinin yeniden ele alınması olarak verilebilir. Yapısal olarak yaklaşıldığında, ilk önce Türkiye'deki belediye mevzuatı ele alınabilir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda belediyenin tanımı "Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve

malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir” şeklinde ifade edilmiştir. Türkiye’de belediyeler yerel nitelikli bu ihtiyaçları karşılarken genel olarak kamusal alan içinde ve çoğunlukla kamu hukukuna göre faaliyet göstermektedirler. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere artan nüfus, gelişen bilgi-iletişim unsurları, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve boyut değiştirmesi gibi nedenlerle klasik kamu yönetimi anlayışının bu taleplere yeterince arz üretemediği söylenebilir. Bu nedenle belediyelerde klasik yönetim anlayışından stratejik yönetim anlayışına geçiş sürecinin yeniden değerlendirilmesi gerekebilir. Stratejik yönetimi belediye yönetimlerinde uygulamanın ne gibi faydaları olabilir? Kamusal alanda özellikle de yerel idarelerde stratejik yönetim uygulamalarının zorlukları nelerdir? Bu sorulara ilişkin yapılan açıklamalar ve tartışmalar ile verilen cevaplar belediyelerde uygulanmaya çalışılan stratejik yönetimin esaslarını oluşturmaktadır. Türkiye’de belediyeler bağlamında stratejik yönetimle ilgili mevzuat incelendiğinde Belediye Kanunu’nun 41. maddesi ele alınabilir. Söz konusu Kanunun “Stratejik plan ve performans programı” başlıklı 41. maddesi şu şekildedir:

“Belediye başkanı, mahalli idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma planı ve programı ile varsa bölge plânına uygun olarak stratejik plân ve ilgili olduğu yılbaşından önce de yıllık performans programını hazırlayıp belediye meclisine sunar... Nüfusu 50.000’in altında olan belediyelerde stratejik plan yapılması zorunlu değildir...”

Bu düzenlemede stratejik planın bütçenin hazırlanma sürecine kaynak olacağı ayrıca stratejik plan hazırlanırken üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin sorulacağı ve böylece stratejik planın belediye meclisinin kabulünün ardından yürürlük kazanacağı da belirtilmiştir. Aynı biçimde büyükşehir belediyelerinin de stratejik plan yapma zorunluluğu bulunmaktadır (Batal, 2010: 208). Ancak 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanununun yayımlandığı 2003 yılından bu çalışmanın kaleme alındığı tarihe kadar ciddi bir zaman geçmiş olmasına rağmen özellikle bu çalışmanın kapsamı sınırında incelenen belediyelerde, yasal düzenlemelerde veya literatürde geçen stratejik yönetime ilişkin yöntem veya terimlerin uygulamada yeterince yer almadığı, bu kavram ve metotlara stratejik dokümanlarda daha fazla yer verilerek stratejik yönetim kültürünün oluşmasına katkı sağlanacağı söylenebilir.

Literatürde de buna benzer ifadelerle karşılaşabilmektedir. Örneğin Backoff, Wechsler ve Crew’e (1993) göre, stratejik yönetimle ilgili özel sektör için geliştirilmiş kavramları kamu yönetimine transfer etmede başarılı olmak isteniyorsa beklenen değişimlerin doğasını incelemek ve kuruluşlar ile yöneticiler için bunların etkilerini keşfetmek yararlı olabilir. Yerel yönetimlerin stratejik davranışlarını etkileyen çeşitli faktörler bulunmakta olup bu faktörler esas

itibariyle dört ana grupta toplanabilir:

- Devletin ve kamu kuruluşlarının kökleri ve yasal dayanakları,
- Kurumların hizmetleri ve amaçları,
- İdari denetim ve kontrol sistemleri,
- Finansal bağımlılık ve kaynak tahsisi mekanizmaları.

Bu bağlamda, yerel idareler esas itibariyle anayasal devletin türev ürünlerine benzetilebilir. Devlet şekli ister federal ister üniter biçimde olsun yerel idarelerin anayasal devletin alt üniteleri olduğu söylenebilir. Yerel idareler işlerini ve eylemlerini bu anayasal çatı altında yerine getirmektedir. Amaçlar ve hizmetler açısından bakıldığında, yerel idarelerin amacı kamu yararadır ve kamusal hizmetler genellikle özel sektördeki gibi kâr odaklı anlayış çerçevesinde yürütülmemektedir. Bu nedenle piyasa kavramı burada geçerli olmayıp özel sektördeki benzer biçimde performans kavramı ile kâr arasında bir bağ kurulamadığı vurgulanmaktadır.

İdari denetim ve kontrol bakımından, yerel idarelerin resmi ve gayri resmi olmak üzere iki unsur tarafından etkilendiği söylenebilir: Anayasal ve yasal dayanaklar resmi tarafını oluştururken, demokratik değerler, yerel normlar, verimlilik, etkinlik gibi unsurlar gayri resmi tarafını oluşturmaktadır. Ayrıca finansal bağımlılık ve kaynak tahsisi yönünden yerel idarelerin stratejik davranışlarının ağırlıklı olarak iki etken tarafından belirlendiği ifade edilebilir. Birincisi, yerel idarelerin vergilendirme yetkisi kısıtlıdır; ikincisi ise kaynakların tahsisi konusunda genellikle politik bir pazarlık yürütmek zorundadırlar. Pina, Torres, ve Yetano'ya (2011) göre, politik etki ve kaynak bağımlılığı teorilerinin stratejik yönetimde geçerli olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, belediyeler kısmen özerk nitelikte olduklarından, kararlar bazen siyasi tarafça alınmakta ancak bunların uygulanması görevi belediyelerdeki yönetici ve diğer çalışanlara düşmektedir. Bu durum stratejik yönetim uygulamalarında tutarsızlıklara ve çatışmalara yol açabilmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin bu türden sorunlarla başa çıkmaya çalışırken stratejik yönetim unsurlarını tam anlamıyla yerine getiremediği belirtilebilir. Güngör'e (2011) göre, Türkiye'deki stratejik plan örnekleri ele alındığında belediyeler tarafından çoğu zaman stratejik niteliği bulunmayan sıradan rutin faaliyetlerin de stratejik amaç ve hedefler şeklinde değerlendirildikleri ayrıca bunları yazılı hale getirildikleri görülmektedir. Bu durumun stratejik planların bütçeyle ilişkilendirilmesi ve siyasi otorite baskısının belediyeler üzerinde devam etmesinden ileri geldiği ifade edilmekte, bu noktada çözülmesi gereken sorunlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Benzer bir değerlendirme Ünal (2013) tarafından da yapılmaktadır. Buna göre kamu kurum ve kuruluşları kendine has

yapısı olan “kamu sektörü” içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu yapının doğasında değiştirilemez yapısal/prosedür odaklı durumlar bulunmakta olup kamu örgütleri bu prosedürlere uygun davranmak zorundadır. Kamu sektöründeki kurumlar bir yandan hesap verebilirlik ilkesine tabi, açık ve şeffaf olmak durumundadırlar diğer yandan siyasi akımlar, değerler, menfaat grupları, siyasi gruplar ve lobi faaliyetleri nedeniyle bunlarla etkileşim halindedirler. Ayrıca kamu organizasyonları değişik denetim ve kontrol mekanizmalarına tabidir. Tüm bu hususların kamu işleyişinde hız, etkinlik ve esneklik yönünden olumsuzluklara yol açtığı, hantal bir kamu yapısının oluşmasına neden olduğu belirtilebilir. Bir başka eleştiri konusu stratejik yönetim tekniklerinden SWOT analizine yöneliktir. Ünal’a (2013) göre belediyelerin verimlilik-kamu yararı noktasında etkinlik, rasyonalite ve bütçelendirme kavramları üzerinde yoğunlaştıkları söylenebilir ancak Türkiye’de stratejik planlarda SWOT analizinin, analitik nitelikten yoksun ve sayısal somutluktan uzak biçimde çerçeve söylemlerden oluştuğu ifade edilebilir. Bu çalışmanın bulgular kısmında Kastamonu, Çankırı ve Sinop Belediyelerinin stratejik belgeleri üzerine yapılan incelemelerde de görüleceği üzere, her üç belediyenin stratejik dokümanlarında SWOT analizine yalnızca bir yerde değinilmiştir. Dolayısıyla bu kavram özelinde düşünüldüğünde, kurum iç ve dış çevresinin değerlendirilmesinde kritik öneme sahip olan SWOT analizine belediyelerin stratejik belgelerinde daha çok yer verilmesi gerektiğinin altı çizilebilir.

Stratejik yönetim kavramlarından olan performans yönetimi açısından belediyeler değerlendirildiğinde, zaman boyutunun önemine dikkat çekilebilir. Çünkü zamanla belediyelerin performans yönetimi konusunda uzmanlaştıkları düşünülebilir ve sürekli geliştirme, performans ölçümü için kıyaslama tekniğinden yararlanma, kalite uygulamaları ile kontrol yönetiminden strateji formülasyonuna geçiş anlayışlarının zaman içerisinde önem kazanacağı belirtilebilir (Padovani, Yetano ve Orelli, 2010: 591-635). Performans kavramı üzerinden değerlendirildiğinde, bu çalışmanın bulgular kısmında belirtildiği üzere inceleme kapsamındaki belediyelerden Kastamonu Belediyesi tarafından, Çankırı ve Sinop Belediyesine oranla bu kavrama daha fazla önem verildiği görülmekte ve zamanla birlikte belediyelerin stratejik yönetime ilişkin kavramlara aşına olmalarının da stratejik yönetim kültürünün gelişmesinde etkili olduğu belirtilebilir.

Bu genel değerlendirmeler çerçevesinde aşağıda TR82 bölgesi (Kastamonu-Çankırı-Sinop) belediyelerinin stratejik belgelerinin incelenmesi sonucu detaylı bilgilere yer verilmektedir.

4. STRATEJİK YÖNETİM KÜLTÜRÜ AÇISINDAN TR82 BÖLGESİ (KASTAMONU-ÇANKIRI-SİNOP) BELEDİYELERİNİN ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında, yönetime ilişkin bilgiler verildikten sonra literatürde yer alan stratejik yönetimle ilgili temel ve güncel kavramlar hakkında kısa açıklamalar ışığında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılmasına göre, TR82 Bölgesi kapsamındaki Kastamonu il belediyesinin 2015-2019 yıllarını kapsayan stratejik planı, Çankırı il belediyesinin 2014-2018 yıllarına ait stratejik planı ve Sinop il belediyesinin 2016 yılı faaliyet raporu¹¹ analiz edilmeye çalışılmıştır.

4.1. Yöntem

Bu çalışmada, 5393 sayılı Kanun ile 5018 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden bu yana fiili olarak TR82 Bölgesi kapsamındaki Kastamonu Belediyesinin 2015-2019 yıllarını kapsayan stratejik planı, Çankırı Belediyesinin 2014-2018 yıllarına ait stratejik planı ve Sinop Belediyesinin 2016 yılı faaliyet raporundaki mevcut durumun ortaya konulması, bu belediyelerin stratejik dokümanlarındaki eksikliklerinin belirlenmesi ve pratikte yaşanan aksaklık ve güçlüklerin daha kolay aşılmasına ışık tutulması amaçlanmaktadır.

Çalışmada, içerik analizinden yararlanarak yazılı metinlerin gerek biçimsel yönden gerekse amaç yönünden incelenmesine çalışılmıştır. İçerik analizinin kullandığı teknik vasıtasıyla, metinlerin bilinen ve görünen taraflarından yola çıkarak gizli ya da bilinmeyen verilerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Temizel, 2007: 122). İçerik analizi, metinde geçen ifadelerin toplanması ile bunların analizinin yapılmasına ilişkin bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. İçerik ile kastedilen bir başkasına aktarılabilen sözcük, resim, anlamlar, düşünceler, temalar, semboller gibi iletilerdir. Kaydedilmiş bilgiler içeren her tür basılı, görsel, elektronik ve buna benzer belgelerin analizi bu yöntemle yapılabilmektedir. Ayrıca doğrudan gözlem yapılamayan durumlarda belli bir anlam çıkarmak amacıyla içerik analizi kullanılabilir. Herhangi bir kaynaktaki içerik bazen açık bazen de gizli olabilir (Önen, 2017: 1-15). Bu analiz türü iki hedef üzerinde odaklanmış olup birincisi, bir metinde ya da benzeri unsurda görünen mesaj ile mesajın gerçekte ne yansıttığı arasındaki farkı ortaya koymak ikincisi ise ele alınan ve betimlenen hususlarla ilgili genellemeler yapıp yapılamayacağını belirtmektir (Bilgin, 2014: 8). Analize tabi tutulacak nesneye göre içerik analizinin kullandığı yöntemler değişmektedir. Belediyeler tarafından hazırlanan stratejik belgelerin, uzun metin türünde olmaları ve belli bir

¹¹ 5393 sayılı Belediye Kanunu nüfusu 50.000'in altında olan belediyelerde stratejik plan yapılmasını zorunlu tutmadığından bu belediye stratejik plan hazırlamamıştır. Bu nedenle ilgili belediyenin 2016 yılı faaliyet raporu değerlendirmeye alınmıştır.

sistematiik içermeleri kelimelerin sayma yoluyla belirlenmesini zorunlu kıldıđından bu çalıřmada frekans analizinin kullanılmasının uygun olabileceđi dűřünülműřtür. İçerik analizinde birçok yűntem kullanılmakla beraber literatűrde genellikle en eski ve en yaygın yűntem olan frekans analizinin kullanıldıđı gűrűlmektedir.

Arařtırma kapsamında TR82 Bűlgesi illeri olan Kastamonu, ankırı ve Sinop İl Belediyeleri deđerlendirilmiřtir. Analiz kapsamında, “etkinlik”, “etkililik”, “verimlilik” “hesap verebilirlik”, “řeffaflık”, “performans”, “katılımcı yűntem”, “yűnetiřim” “stratejik yűntem”, “yerelleřme” “GZFT (SWOT) analizi”, “portfűy analizi”, “fayda-maliyet analizi”, “risk analizi”, “deđer zinciri analizi”, “tedarik zinciri yűntemi”, “kıyaslama”, “toplam kalite yűntemi”, “kurum karnesi (dengeli sonuç kartı)”, “e-belediye”, “deđerim (kurumsal műhendisliđi)”, “senaryo analizi”, “dıř kaynak kullanımı”, “űgrenen organizasyon”, “kűcűlme” kavramları deđerlendirmeye alınmıřtır.

4.2. Literatűr

Bir yűntem řekli olarak “Stratejik Yűntem” in űnemi řu řekilde ifade edilmektedir: Stratejik yűntem, kalkınmasını sađlamıř űlkelerde űzel sektűrűn çođunluđunda kullanılmaktadır ve geleceđe yűn verme, geleceđi kurumsal geliřme ile kontrol altında tutma yűnűnden bu yűntem tekniđi űnemli olmaktadır (Bircan, 2002: 18). Stratejik yűntemle ilgili literatűrde yer alan daha űnce yapılan benzer çalıřmalara kısaca deđerildiđinde řunlar ifade edilebilir:

Tulay (2007) alıřmasında, Tűrkiye’de stratejik planlamanın kamu kurum ve kuruluřlarında uygulanmasının yasal yűnden artık mecburű olduđunu, bu nedenle tartıřmaların odak noktasının stratejik yűntemin kamuda uygulanıp uygulanmayacađından ziyade pratikte bu yaklařımın en iyi nasıl hayata geçirileceđi olması gerektiđini belirtmektedir.

Stratejik yűntem anlayıřına yűnelik olarak Tepebařı Belediyesi kapsamında yapılan çalıřmada, bu yűntem tekniđine belediyede űnem verildiđi ayrıca stratejik bilincin oluřturulmaya çalıřıldıđı, kurumun idareci ve çalıřanlarının stratejik yűntem sűrecine inandıkları ve stratejik yűntem konusunda isteklerinin bulunduđu ortaya konulmuřtur (Kudret, 2008: 150). Bu çalıřmanın sonuçlarında da Kastamonu ve ankırı Belediyelerinin stratejik plan hazırladıkları, bazı eksikliklerine rađmen stratejik planlama ve yűnteme iliřkin kavramlara yer vererek bu yolda adım attıkları gűrűlmektedir.

Stratejik planlama konusunda Konya Bűyűkřehir Belediyesi merkez ilçelerini konu edinen çalıřmasında Gűngűr (2010), űnemli gayretlere rađmen yine de belediyelerde stratejik planların oluřturulması hususunda çeřitli noksanlıkların olduđunu belirtmektedir. Yerel planlara esas

teşkil edecek konuların büyük kısmı merkezi hükümetin verdiği bilgi doğrultusunda yerinden bilgi alınarak planlanmakta ve uygulanmaktadır. Merkezi hükümet bilgileri yerelden alsa da karar aşamasında öncelikleri değiştirip seçmeler ve iptaller yapabilmekte veya planda öngörülmeleyen unsurlara yer verebilmektedir. Bu açıdan yerel yönetim birimlerinde de stratejik düşünce ve bakış açısı kültürünün yerleşmesi ve uygulamaya aktarılabilmesi için bu anlayışın öğrenilmesi ve sürekli yerel birimlerin kendini geliştirmesi gerektiği, sürekli öğrenmenin aslında stratejik planlamanın bir parçası olduğu sonucuna varmıştır (Güngör, 2010: 107-108).

Yalçınkaya (2010), Beykoz Belediyesi örneğinde stratejik planlama ve yönetim üzerine olan tezinde, çalışanların neredeyse tamamının stratejik planlama ve bu planlamanın getireceği yönetim kalitesi hakkında farkındalık edindiğini ayrıca elde edilen bilgilerden yola çıkılarak çalışanların stratejik yönetim anlayışını pratiğe dökmeye istekli olduklarını ifade etmektedir (Yalçınkaya, 2010: 145).

Diğer taraftan stratejik yönetime ilişkin araç ve teknikler bağlamında yapılan çalışmalar yönünden de bazı değerlendirmeler söz konusudur. Kaygısız (2011), “Belediyelerin Performanslarının Maliyet Analizi Yaklaşımlarıyla Değerlendirilmesi” konulu çalışmasında, maliyet-etkinlik analizi uygulaması sonucunda, belediyelerin ana hizmetlerini doğru şekilde yerine getirip getirmediğini belirleyerek, etkin olarak saptanan belediyelerin maliyette de etkin olup olmadıklarını incelemiştir. Sonuçta, etkinlik ölçümünde maliyetler göz önünde alınmadığında, belediyelerin hizmetlerini tam olarak gerçekleştirme oranı olan etkinliğin çok daha yüksek çıkabildiği, diğer taraftan bazı hizmetler kapsamında etkin olmayan belediyelerin, maliyette en etkin belediyeler oldukları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla performans ölçümünde etkinlik oranlarına karşılık, maliyetler göz önüne alınarak hesaplanan maliyet etkinlik oranlarının, daha gerçekçi sonuçlar sergilediği belirtilmiştir (Kaygısız, 2011: 178-179). Stratejik yönetimde performans ölçümü ve dengeli sonuç kartının uygulanabilirliğine yönelik bir araştırmada, İstanbul Büyükşehir ve ilçe belediyelerinde, örgütsel performans içindeki bazı mekanizmalar ile kamu yöneticilerinin yeterliliği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu vurgulanmıştır (Başpınar, 2016: 131).

Bayrak (2013), çalışmasındaki bulgulara göre hem kurum ve kuruluşlarda hem de yerel yönetimlerde stratejik yönetim anlayışının genişlemeye devam ettiğini belirtmektedir. Stratejik plan, performans programları ve faaliyet raporlarının hazırlanmasına karşın bu gayretlerin neticesinde arzulanan vatandaş memnuniyeti ve diğer kurumsal performans hedeflerinde sapmalar olduğu gözlemlenmiştir (Bayrak, 2013: 51).

Ünal (2013)'ın düşüncesine göre stratejinin değişik perspektiflerinden yola çıkılarak kamu sektörüne özel bir strateji ile stratejik yönetim modeli oluşturulabilir. Kamu sektörünün farklı karakteristik özelliği nedeniyle uygulamada stratejik planlar soyut ve çerçeve ifadelerden oluşabilmekte, bundan dolayı da ölçülebilir somut ana veya ara hedeflerden yoksun olabilmektedirler (Ünal, 2013: 25-43). Literatür bilgilerine kısaca değinildikten sonra stratejik yönetimle ilgili temel kavramlar şu şekilde belirlenebilir.

5. STRATEJİK YÖNETİMLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Stratejik yönetimle ilgili temel kavramların başında “etkinlik” teriminin geldiği söylenebilir. Bu kavram ile belli eylemler sonucu belirlenen hedeflere hangi oranda varıldığına saptanması çalışmaları anlatılmak istenmektedir (Turan, 2015: 133). Örneğin bir işin standart yapılma süresi 2 saat olarak belirlenmiş ancak bu iş 3 saatte bitiriliyorsa burada etkinlik $2/3$ diğer bir deyişle 0,66 olmaktadır (Yükçü ve Atağan, 2009: 1-13).

Bir diğer temel kavram olarak “etkililik” kavramı ele alınabilir ve bu terim genelde bir organizasyonun arzuladığı sonuçları başarma seviyesini ifade etmekte olup burada sonuç ile kastedilen, esasında fiziksel değer anlamında bir çıktıdan öte daha farklı bir boyuttur. Üretim etkililiği ve ekonomik etkililik gibi çeşitli göstergeler yoluyla etkililik ölçülebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, arzulanan çıktı 100 birim ancak fiili çıktı 85 birim ise burada etkililik %85 olarak değerlendirilmektedir (Yükçü ve Atağan, 2009: 1-13).

Stratejik yönetimin başlıca terimlerinden bir diğeri ise “verimlilik”tir. Verimlilik, en basit anlatımla üretimdeki etkinlik olarak açıklanmakta ve belirli bir girdi kümesinden ne kadar çıktı elde edildiği ile ilgili bir durumdur. Bu nedenle genellikle bir girdi-çıkıtı oranı olarak ifade edilmektedir (Syverson, 2011: 326-365). Verimlilik ile maliyet unsurlarının en aza indirgenmesi buna karşılık üretimin maksimum seviyeye çıkarılması amaçlanmaktadır (Turan, 2015: 133).

“Hesap verebilirlik” kavramı, ilgili bireylere bilgi verme, rapor verme anlamında kullanılmaktadır (Kocaoğlu, 2015: 59). Hesap verebilirlik, aynı zamanda maddi ve maddi olmayan maliyeti hesaba katmakla ilgilidir (Hey, 2002: 925). Hem yönetsel hem de politik boyutlara sahip ve kesinlikle hiyerarşik karakterli bir kavram olup, kamu hizmeti sunucularının resmi sorumluluğu olarak tanımlanabilir (Halligan, 2007: 453-479).

“Şeffaflık” çok uzun bir davranış sürecinin sonucudur. Yönetime ilişkin dosyaların, onları görmek isteyen herkes tarafından denetime açık bulundurulması, alınan kararlar ile yapılan toplantıların her zaman kamuoyunun bilgisi dahilinde yapılması gerektiği bu kavram ile ifade

edilmektedir (Florini, 2002: 3-37).

“Performans” kavramı ile daha önce belirlenmiş olan stratejik hedefler ile amaçların ne derecede başarıldığı belirtilmek istenmektedir (Yenice, 2006: 57-68). Performans yönetiminin kamusal alanda yer bulmasının nedenleri arasında, hizmetlerde etkinliğin ve verimliliğin sağlanması ile vatandaş memnuniyetinin söz konusu olmasında kolaylaştırıcı etkisi sayılabilir (Kocaoğlu, 2015: 63).

“Katılımcı yönetim”in esas iş hayatında bireyler ve grupların birer girişimci gibi hareket ederek yönetimde etkin olarak yer almalarını sağlayan bir modele dayanmaktadır (Turan, 2015: 169). Yerel yönetim açısından değerlendirildiğinde, yerel düzeyde karar alma süreçlerine o yerde yaşayanların yani hemşerilerin ortak olması böylece yönetsel işlem ve eylemlerde yöre insanının etkisini hissettirmesi katılımcı yönetimi ortaya çıkarmaktadır. (Kocaoğlu, 2015: 39-40).

“Yönetişim” siyasal ve ekonomik gücün daha geniş alana dağılması anlamına gelmekte ve devletin toplumu yönlendirmedeki ağırlıklı görevinin sivil toplum tarafına geçişinin altını çizmektedir. Ayrıca ulusal ve uluslararası boyutlu birden çok aktörün karşılıklı etkileşim içinde olduğu yeni bir yönetim sistemini işaret etmektedir (Aykaç, Durgun ve Yayman, 2012: 667).

“Yerelleşme”nin yeni kamu yönetimi anlayışı ile ortaya çıkan ve merkezi idarenin denetim yetkisini elinde tutmaya devam ederken hesap verme sorumluluğunu daha alt kademelere devretmesi ile ilgili bir olgu olduğu söylenebilir (Turan, 2015: 143). Ayrıca yerelleşmenin niteliği, yani yerel idarelere verilen yetkinin ne kadar geniş ya da az olduğu veya yetkinin kamu-özel arasında dağılımının nasıl olacağı gibi kriterler kamu sektörünün daha büyük ya da daha küçük olmasında önemli bir belirleyici unsur olabilmektedir (Liberati ve Sacchi, 2013: 183-205).

“E-Belediye” bir yerel yönetim birimi olarak hemşerilerine kamu hizmetini en yakın mesafede sunan belediyelerin internet üzerindeki hizmet kapıları olarak değerlendirilebilir. E-Belediye uygulamalarının bilgi ve iletişim teknolojilerinin belediyelerde kullanılmasından ziyade vatandaş odaklı ve vatandaşın hizmet ihtiyaçlarını giderici nitelikte olmaları gerekmektedir (Acılar, 2012: 130).

“SWOT Analizi” bir işletmecilik girişiminde işletme yöneticilerine işletmenin güçlü, zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini değerlendirmesine yardımcı olan bir araç olup, özellikle bir işletmenin neler yapabileceğini veya yapamayacağını gösteren, potansiyel fırsatlarını ve

tehditlerini değerlendirmesini sağlayan basit ve samimi bir model olarak tanımlanabilir (Ommani, 2011: 9448-9454).

“Portföy analizi” ile yatırım bir süreç olarak algılanmakta ve yatırımcı da bu süreçte amaç ve politikalarını tespit ederek gerek yatırım stratejisi gerekse yatırım yapacağı finansal varlıklar yönünden bir seçim ile karşı karşıya kalmaktadır (Kayalidere ve Aktaş, 2008: 290-312).

“Fayda-maliyet analizi” değişik yatırım projelerinin ekonomik açıdan kıyaslanmasını sağlayan bir analiz tekniği olarak tanımlanabilir (Akdemir ve Ulukan, 2014: 288).

“Risk analizi” esas olarak ‘Riskler kabul edilebilir midir?’ ve ‘Kabul edilemez riskler için hangi tedbirler alınmalıdır?’ sorularının yanıtlarını aramaktadır ve burada önemli olan ortaya çıkan risklerin uygun önlemler ile önünün alınabilmesidir (Ceylan ve Başhelvacı, 2011: 25-33).

“Değer Zinciri Analizi” firmanın stratejik olarak önemli faaliyetlerinin ayrıştırılmasına ve maliyet davranışlarının farklılaşmasına etki eden unsurları belirlemede kullanılan bir yöntemdir (Hergert ve Morris, 1989: 175-188).

“Tedarik zinciri yönetimi” hammaddenin sağlanmasından üretime, üretimden dağıtıma ve nihai tüketiciye kadar olan aşamalarda tedarikçi, üretici, dağıtıcı, perakendeci ve müşteri ilişkileri içinde ürünün, paranın ve bilginin yönetim süreci olarak tanımlanabilir (Özdemir, 2004: 87-96).

“Kıyaslama” ile alanında en iyi işletmelerin uygulamalarını öğrenerek ve bu uygulamaları gerek kurum kültürü gerekse kurum vizyonu ile uyumlaştırarak performansta artış meydana getirilmesi amaçlanmaktadır (Akdemir ve Ulukan, 2014: 251).

“Toplam kalite yönetimi” ile kurum içinde gruplar oluşturularak kalite iyileştirmeleri yönünde faaliyette bulunulabilir böylece mevcut süreçlerin analizi yapılabilir, işletme ve buna ilişkin problemler ve bunların kökenleri saptanarak çözüm yolları üretilmesi sağlanabilir (Oyman, 2009: 55).

“Kurum karnesi (Dengeli Sonuç Kartı)” yöneticileri firmanın kaynaklarını kullanmak ve nihai olarak ekonomik sonuçlar üretmek için hedeflerine ulaşma yönünde yönlendirirken, yöneticilerin de önünü açmakta, işletme performansını yalnızca finansal sonuçlara dayanmak yerine, stratejik uygulama perspektifinden ölçmenin önemini vurgulamaktadır (Agrawal, 2008: 25).

“Değişim mühendisliği” yeniden yapılanma ve sürekli iyileştirme arasında bir yerde iş sürecini yeniden tasarlamakta, yeniden tasarım sayesinde mevcut iş sürecini iyileştirmekte böylece

müşteriye daha iyi performans sağlamayan faaliyetleri kaldırmakta veya değiştirmektedir (Caudle, 1994: 149-162).

“Senaryo analizi” yoluyla kurumların karşılaştıkları değişik türdeki riskler tanımlanıp kapsamlı bir şekilde daha iyi ölçülebilir ve yönetilebilir. Bu nedenle, senaryo analizi operasyonel riskin ölçülmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Dutta ve Babbel, 2014: 303-334).

“Dış kaynak kullanımı” örgütlerin esas işleri ile ilgili faaliyette bulunurken uzmanlık alanı olmayan konularda zaman ve kaynak israfına yol açan ve verimlilik kaybı yaratan durumlarla başa çıkabilmek için kullanılan stratejilerden biri olarak değerlendirilebilir (Akdemir ve Ulukan, 2014: 240).

“Öğrenen organizasyon” terimi öğrenmenin sürekli olması ve öğrenmenin örgütsel ve bireysel olması gerektiği inancıyla ilişkilidir (Dilworth, 1996: 407-421). Bir başka kavram olan “Küçülme” ise bir stratejidir ki bu strateji ile yöneticiler, firmada kullanılan iş süreçlerinin genişliğini veya firmanın iş gücünün büyüklüğünü etkileyebilmektedirler (Freeman ve Cameron, 1993: 10-29).

Stratejik yönetimle ilgili temel kavramlar hakkındaki bu açıklamaların ardından çalışma kapsamında elde edilen bulgulara aşağıdaki bölümde yer verilmiştir.

6. BULGULAR

TR82 Bölgesi kapsamında Kastamonu, Çankırı, Sinop belediyelerinin stratejik belgelerine ilişkin tespit edilen bulgular aşağıda her ilin merkez belediyeleri yönünden ayrı ayrı incelenmiştir. Frekans analizi yöntemi ile söz konusu belgelerin bağlamsal anlamı ve belge yazımlarındaki sistem bütünlüğü mümkün olduğunca korunmaya çalışılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

6.1. Kastamonu Belediyesi

Kastamonu Belediyesinin 2015-2019 yıllarını kapsayan stratejik planında, stratejik yönetime ilişkin gerek temel gerekse güncel kavramlardan hangilerine değinildiğine ve hangilerinin kullanılmadığına ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Kastamonu Belediyesi Stratejik Planı (2015-2019) Analizi

KAVRAMLAR	AÇIKLAMALAR (Rakamlar terimlerin planda geçtiği sayfaları göstermekte olup parantez içlerindeki sayılar bunların aynı sayfadaki frekans adedini belirtmektedir)
Etkinlik	4, 14, 15(8), 22, 25, 32, 34, 41
Etkililik	4
Verimlilik	4, 15(2), 22(3)
Hesap Verebilirlik	4, 16
Şeffaflık	4, 15, 22(3)
Performans	4, 16, 23 (4), 24(4), 25(6), 26(4), 27, 28(4), 29(2), 30(3), 31(3), 32, 33(8), 34(4), 35 (2), 36(2), 37(2), 38(7), 39(5), 40(3), 41(3)
Katılımcı (Yönetim)	15, 16(2), 21, 22, 23, 30
Yönetişim	-
Stratejik Yönetim	4
Yerelleşme	16 (2), 25, 35
GZFT (SWOT) Analizi	16
Portföy Analizi	-
Fayda Maliyet Analizi	15
Risk Analizi (Değerlendirmesi)	15
Değer Zinciri Analizi	23
Tedarik Zinciri Yönetimi	-
Kıyaslama	-
Toplam Kalite Yönetimi	33 (2)
Kurum Karnesi (Dengeli Sonuç Kartı)	-
E-Belediye	38
Değişim (Kurumsal) Mühendisliği	4(5)
Senaryo Analizi	-
Dış Kaynak Kullanımı	-
Öğrenen Organizasyon	22
Küçülme	-

Tablo 1'e göre, Kastamonu Belediyesi stratejik planında ilk göze çarpan durum "performans", "etkinlik" ve "katılımcı yönetim" kavramlarının frekans sıklığının diğerlerine nazaran daha yoğun şekilde yer aldığıdır. Üstelik bu durum söz konusu belgenin, hem genel olarak metin yönünden dağılımında hem de frekans (tekrarlanma) anlamında geçerlidir. Bu nedenle Kastamonu Belediyesinin söz konusu stratejik planda özellikle performans üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Bu kavramlardan sonra frekans yoğunluğu bakımından sırasıyla, "verimlilik", "şeffaflık," ve "yerelleşme" ve "değişim mühendisliği" kavramlarının geldiği görülmektedir.

Kastamonu Belediyesinin 2015-2019 stratejik planında "Toplam Kalite Yönetimi" ve "Hesap Verebilirlik" kavramlarına iki yerde değinildiği tespit edilmiştir. Kurum kalitesinin iyileştirilmesi, sorunlara ortak akıl yoluyla çözüm aranması noktasında toplam kalite yönetiminin belediye stratejik planlarında yer almasının önemli olduğu belirtilebilir. Hesap verebilirlik ise kurumun hizmetleri ile ilgili olarak kişilerin bilgi edinebilmesi noktasında önem

teşkil etmektedir.

Kastamonu Belediyesinin 2015-2019 stratejik planında stratejik yönetim kavramına sadece bir yerde değinildiği görülmekte olup bu konuda farkındalık düzeyinin yeni oluşmaya başladığı belirtilebilir. Yine aynı şekilde GZFT (SWOT) analizi terimi söz konusu belediyenin stratejik planında sadece bir yerde geçmekte olup gerçekçi bir mevcut durumun ortaya konmasında kritik öneme sahip bu unsurun stratejik planda az yer teşkil etmesi planın zayıf noktaları arasında sayılabilir.

Fayda-maliyet analizi, kaynak israfının önüne geçilmesi ve zaman kaybının önlenmesi süreçlerinde belediyeler bakımından önemli bir husus olmasına rağmen bu kavrama Kastamonu Belediyesinin stratejik planında bir defa yer verilmesi bir eksiklik olarak görülebilir. Yine sadece bir kere yer verilen terimler arasında “ etkililik”, “risk analizi”, “değer zinciri analizi”, “E-Belediye” ve “öğrenen organizasyon” terimleri bulunmaktadır.

Buna karşın, yönetim, portföy analizi, tedarik zinciri yönetimi, kıyaslama, küçülme, senaryo analizi, dış kaynak kullanımı, kurum karnesi (dengeli sonuç kartı) kavramlarının anılan belgede hiç geçmediği görülmektedir. “Senaryo analizi” ve “dış kaynak kullanımı” kavramları ileriye dönük tahminler yapma ve faaliyetler için ek kaynak bulma yönünden önem arz etmektedir. Belediyelerin stratejik planlarında bu kavramlara yer verildikçe zamanla belli bir farkındalık düzeyinin oluşabileceği ve mevcut ya da gelecekte yaşanabilecek sorunlara karşı yeni paradigmlar kazanılarak farklı çözüm yöntemlerinin üretilebileceği söylenebilir.

Daha çok özel sektör işletmeleri ile ilgili olan bu kavramların belediyelerde uygulanmaya başlanması gerektiği söylenebilir. Çünkü sonuç odaklı, çıktılara dayalı bir sistemin uzun vadede belediyelerin karşılaştığı sorunların üstesinden gelmesinde kilit rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Kastamonu Belediyesinin Stratejik Planı içerik analizi kapsamında incelenmiştir. İçerik analizi, stratejik planda yer alan terimlerin frekans analizi yöntemi ile toplanması sonucu sadece bu terimlerin metinde kaç defa yer aldığına ilişkin bir inceleme değildir. Bu analiz aynı zamanda terimlerin bağlamsal anlamı korunarak hem amaç yönünden hem de biçimsel yönden metinlerin incelenmesini mümkün kılan bir yöntemdir. Bu belirlemeler ışığında Kastamonu Belediyesinin stratejik planında stratejik planlama ve yönetim anlayışına ilişkin olarak bazı yeni stratejik yönetim teknik ve araçlarıyla ilgili kavramların kullanımında eksiklikler bulunsa da farkındalık düzeyinin oluşmaya başladığı söylenebilir ve bu anlamda gelişme potansiyeli açısından Kastamonu Belediyesinde önemli ilerlemeler kaydedildiğinin altı

çizilebilir.

6.2. Çankırı Belediyesi

Çankırı Belediyesi stratejik planını 2014-2018 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlamıştır. Çankırı Belediyesi stratejik planına ilişkin veriler Tablo 2 doğrultusunda ele alındığında stratejik yönetime ilişkin kavramlarla ilgili şu belirlemelerde bulunulabilir:

Tablo 2: Çankırı Belediyesi Stratejik Planı (2014-2018) Analizi

KAVRAMLAR	AÇIKLAMALAR (Rakamlar terimlerin planda geçtiği sayfaları göstermekte olup parantez içlerindeki sayılar bunların aynı sayfadaki frekans adedini belirtmektedir)
Etkinlik	29, 30, 31, 41(2), 43, 45, 46(2), 47(3), 48(2)
Etkililik	29
Verimlilik	41(2), 43, 47(2)
Hesap Verebilirlik	47
Şeffaflık	46, 47(2)
Performans	29(2), 31, 41
Katılımcı (Yönetim)	29, 46(2), 47, 48
Yönetişim	-
Stratejik Yönetim	3
Yerelleşme	26(4), 27(2), 28, 33
GZFT (SWOT) Analizi	43
Portföy Analizi	-
Fayda Maliyet Analizi	33(4)
Risk Analizi (Değerlendirmesi)	-
Değer Zinciri Analizi	29(3), 35, 47, 48(3)
Tedarik Zinciri Yönetimi	-
Kıyaslama	-
Toplam Kalite Yönetimi	46(2)
Kurum Karnesi (Dengeli Sonuç Kartı)	-
E-Belediye	39(2), 40
Değişim (Kurumsal) Mühendisliği	29, 30, 33
Senaryo Analizi	-
Dış Kaynak Kullanımı	37
Öğrenen Organizasyon	-
Küçülme	-

“Etkinlik,” teriminin, Çankırı Belediyesi stratejik planında en fazla frekansa sahip ve aynı zamanda doküman genelindeki dağılımında da en çok kullanılan kavram olarak geçtiği görülmektedir. Bunun yanında, sırasıyla yerelleşme, değer zinciri, katılımcı yönetim ve

verimlilik kavramlarına da dağılım ve frekans yönünden diğerlerine nazaran daha çok değinildiği söylenebilir. Diğer taraftan stratejik planda, yönetim, portföy analizi, risk analizi (değerlendirmesi), tedarik zinciri yönetimi, kıyaslama, kurum karnesi (dengeli sonuç kartı), senaryo analizi, küçülme, öğrenen organizasyon terimlerine rastlanmamıştır.

Bu belirlemeler doğrultusunda, bu Belediyenin sayıca fazla işler yapmak yerine hizmetlerde kalite ve diğer unsurlara ağırlık verme eğiliminde olduğu söylenebilir. Ayrıca değer zinciri kavramına önem vermesi belediyenin gelişme yönlü potansiyeli bakımından dikkat çekicidir. Buna rağmen yönetim, portföy analizi, risk analizi (değerlendirmesi), tedarik zinciri yönetimi, kıyaslama, kurum karnesi (dengeli sonuç kartı), senaryo analizi, küçülme, öğrenen organizasyon terimlerine planda yer verilmemesi bu belediyenin çağdaş yönetim teknikleri yönünden zayıf noktalarını oluşturmaktadır.

Her geçen gün giderek artan kamusal hizmet ihtiyacı karşısında kurumların daha hızlı ve etkin bir şekilde bu taleplere cevap verebilmesi için dünyada uygulanmakta olan güncel yönetim teknik ve araçlarından faydalanması gerekmektedir. Bu bağlamda stratejik yönetim ve buna ilişkin yöntem ve tekniklerin yakından izlenmesinin belediyelerin kurumsal başarısında önem arz ettiği belirtilebilir.

6. 3. Sinop Belediyesi

Sinop Belediyesi ile ilgili tespitler, bu belediyenin 2016 yılı faaliyet raporu dikkate alınarak ele alınmış ve buna ilişkin değerlendirmeler Tablo 3 kapsamında yapılmıştır.

Tablo 3: Sinop Belediyesi 2016 Yılı Faaliyet Raporu Analizi

KAVRAMLAR	AÇIKLAMALAR (Rakamlar terimlerin planda geçtiği sayfaları göstermekte olup parantez içlerindeki sayılar bunların aynı sayfadaki frekans adedini belirtmektedir)
Etkinlik	3(2), 23, 38
Etkililik	Yönetici beyan kısmında geçmektedir
Verimlilik	3(2), 33, 38 ve yönetici beyan kısmında geçmektedir
Hesap Verebilirlik	10
Şeffaflık	1, 9, 29
Performans	1, 8, 33
Katılımcı (Yönetim)	3, 30
Yönetişim	-
Stratejik Yönetim	-
Yerelleşme	23, 30(2)
GZFT (SWOT) Analizi	38
Portföy Analizi	-
Fayda Maliyet Analizi	-
Risk Analizi (Değerlendirmesi)	-
Değer Zinciri Analizi	-
Tedarik Zinciri Yönetimi	-
Kıyaslama	-
Toplam Kalite Yönetimi	1, 3(2), 9(2), 11(4), 31, 33, 38
Kurum Karnesi (Dengeli Sonuç Kartı)	-
E-Belediye	-
Değişim (Kurumsal) Mühendisliği	-
Senaryo Analizi	-
Dış Kaynak Kullanımı	-
Öğrenen Organizasyon	-
Küçülme	-

Sinop Belediyesinin faaliyet raporu incelendiğinde, içerik olarak “toplam kalite yönetimi” ve buna ilişkin terimlerin raporda yoğunluk açısından birinci sırada olduğu tespit edilmiştir. Bu terimi sırasıyla etkinlik, şeffaflık, performans ve yerelleşme kavramları izlemektedir. Buna karşın Sinop Belediyesinin 2016 yılı faaliyet raporunda diğer terimlerden bazılarında bir ya da iki kere değinildiği bazılarında ise hiç yer verilmediği görülmektedir.

Faaliyet raporunda toplam kalite anlayışına ve etkinlik kavramına ağırlık vermesi Sinop Belediyesi açısından bir artı değer olarak görülebilir. Diğer yandan Sinop Belediyesinin hem bir stratejik plan ortaya koymaması hem de faaliyet raporlarında stratejik unsurlara yeterince

yer vermemesi bir eksiklik olarak düşünülmektedir.

7. TR82 BÖLGESİ BELEDİYELERİNİN STRATEJİK PLAN BELGELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

TR82 Bölgesi Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinden oluşmaktadır. 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre bölgenin nüfusu 745 525 kişidir. Bölge, sosyo-ekonomik göstergeler yönünden Türkiye ortalamasının altındadır. Yoğun göç verme, en yaşlı nüfusa sahip üç ilden oluşma gibi unsurlar bölgenin olumsuz tarafları olarak sayılabilir.

Kastamonu Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi ve Sinop Üniversitesi yakın zamanda kurulmuş olmalarına rağmen hızlı gelişim sergilemektedirler. İstihdam açısından gelecek vaat etmesi, erişim alt yapısındaki iyileşmeler ve üniversite öğrenci sayısının artış trendi olumlu yönler olarak değerlendirilebilir. Bölgenin işletme ve imalat sanayi faaliyeti çeşitliliği, işyeri sayısı ile ihracat kapasitesi düşük olmasına rağmen ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı yoğunlaşan sektörler arasındadır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017: 2).

Kısaca bahsedilen bu belirlemelerin ardından her üç belediyenin stratejik belgelerinin içerik analizi yöntemiyle bir arada ele alınması Tablo 4 vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4: TR82 Bölgesi Merkez Belediyeleri (Kastamonu, Çankırı, Sinop) Stratejik Belgelerinin Karşılaştırmalı Analizi

KAVRAMLAR/ TOPLAM FREKANSLAR	Kastamonu Belediyesi stratejik planı (2015-2019)	Çankırı Belediyesi stratejik planı (2014-2018)	Sinop Belediyesi 2016 yılı faaliyet raporu
Etkinlik	15	14	4
Etkililik	1	1	1
Verimlilik	6	5	5
Hesap Verebilirlik	2	1	1
Şeffaflık	5	3	3
Performans	70	4	3
Katılımcı (Yönetim)	7	5	2
Yönetişim	-	-	-
Stratejik Yönetim	1	1	-
Yerelleşme	4	8	3
GZFT (SWOT) Analizi	1	1	1
Portföy Analizi	-	-	-
Fayda Maliyet Analizi	1	4	-
Risk Analizi (Değerlendirmesi)	1	-	-
Değer Zinciri Analizi	1	8	-
Tedarik Zinciri Yönetimi	-	-	-
Kıyaslama	-	-	-
Toplam Kalite Yönetimi	2	3	12
Kurum Karnesi (Dengeli Sonuç Kartı)	-	-	-
E-Belediye	1	3	-
Değişim (Kurumsal) Mühendisliği	5	3	-
Senaryo Analizi	-	-	-
Dış Kaynak Kullanımı	-	2	-
Öğrenen Organizasyon	1	-	-
Küçülme	-	-	-

Tablo 4'ten görüleceği üzere Kastamonu Belediyesi stratejik planında “performans” kavramı toplamda 70 frekans göstergesiyle yer almakta olduğundan, bu Belediyenin “sonuç odaklı” bir faaliyet dizgisi üzerine yoğunlaşmak istediği, vizyonunu gerçekleştirmek amacıyla bu unsura ağırlık vermek arzusunda olduğu söylenebilir. Buna karşın aynı kavramın Çankırı Belediyesinde 4, Sinop Belediyesinde ise 3 frekans değeri aldığı görülmektedir. “Etkinlik” kavramı Kastamonu Belediyesi Stratejik Planında 15 frekans değerini alırken Çankırı Belediyesi Stratejik Planında 14 değerini almıştır. Sinop Belediyesi Faaliyet Raporunda ise bu

kavramın frekans değerinin 4 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda etkinlik kavramına Kastamonu ve Çankırı Belediyesinin Sinop Belediyesine oranla daha fazla önem verdiği belirtilebilir.

Frekans yoğunluğu bulunan diğer bir terim olan “Katılımcı Yönetim” üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, Kastamonu Belediyesi Stratejik Planında 7 olan bu terimin frekans değeri Çankırı Belediyesi Stratejik Planında 5, Sinop Belediyesi Faaliyet Raporunda ise 2 olarak yer almaktadır. Bu kavramın da tıpkı etkinlik teriminde olduğu gibi Kastamonu ve Çankırı Belediyeleri Stratejik Planında daha fazla frekansa sahip olduğu, Sinop Belediyesi Faaliyet Raporunda ise düşük frekans düzeyinde kaldığı belirtilebilir.

Bir diğer frekans yoğunluğu fazla olan kavram olarak “Verimlik” terimi ele alındığında, Kastamonu Belediyesi Stratejik Planında 6 frekans değerini alan bu terimin Çankırı Belediyesi Stratejik Planında 5, Sinop Belediyesi Faaliyet Raporunda da yine 5 değerinde gerçekleştiği Tablo 4’ten görülebilmektedir. Her üç belediye açısından bu kavramın birbirine yakın değerler aldığı, dolayısıyla her üç belediye tarafından bu kavrama benzer derecede bir önem atfedildiği ifade edilebilir.

Kastamonu, Çankırı ve Sinop Belediyelerinin stratejik dokümanlarında ortak bazı özellikler dikkati çekmektedir. Bunlardan bir tanesi “etkililik” ve “GZFT (SWOT) analizi” kavramlarının her üç belediyede birer frekans düzeyinde gerçekleştiğidir. Bir diğer ortak yön ise “yönetişim”, “portföy analizi”, “tedarik zinciri yönetimi”, “kıyaslama”, “kurum karnesi”, “senaryo analizi” ve “küçülme” gibi stratejik yönetimin çağdaş kavramlarına her üç belediyenin stratejik dokümanlarında hiç yer verilmediği dolayısıyla söz konusu bu belgelerde yeterli düzeyde bir stratejik yönetim anlayışının oluşmadığı söylenebilir.

Kastamonu Belediyesi Stratejik Planında “performans” ve “etkinlik” kavramları vurgusu yapılırken Çankırı Belediyesi açısından değerlendirme yapıldığında, “etkinlik”, “yerelleşme” ve “değer zinciri” terimlerinin stratejik planda öne çıktığı ifade edilebilir. Dolayısıyla her iki belediyenin stratejik planlarında faaliyetlerin belirlenen hedeflere ulaşması noktasında belli ölçütlerin kullanılacağına dair işaretler verilmektedir. Buna karşın Çankırı Belediyesi Stratejik Planında, diğer iki belediyenin stratejik planına oranla daha fazla yerel talepleri dikkate alan bir yaklaşım sergilenmek arzusunda olduğu ayrıca gerçekleştirilecek faaliyetlerin stratejik önem sıralamasına tabi tutulabileceği belirtilebilir.

Sinop Belediyesi 2016 yılı faaliyet raporunda dikkati çeken hususun “toplam kalite yönetimi” terimine vurgu yapılması olduğu ifade edilebilir. Bu raporda toplam kalite yönetimi kavramı 12

frekans düzeyinde gerçekleşmiştir. Oysa Kastamonu ve Çankırı Belediyelerinde bu kavram sırasıyla 2 ve 3 frekans değerindedir. Dolayısıyla stratejik yönetim belgelerinde Sinop Belediyesinin diğer iki belediyeye kıyasla toplam kalite yönetimine daha çok önem atfettiği söylenebilir. Ancak diğer iki belediyenin stratejik dokümanlarına oranla Sinop Belediyesi 2016 yılı faaliyet raporunda stratejik yönetimin güncel kavramlarına daha az yer verildiği dolayısıyla stratejik yönetim kültürünün gelişmesi bakımından bu kavramların yazılı metinlerde daha çok kullanılmasının yararlı olabileceği ifade edilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, stratejik yönetime ilişkin temel ve güncel kavram, araç ve tekniklerden belediyelerin ne derecede yararlandıkları, bunları kendi belgelerine ne ölçüde yansıtılabildikleri ya da tersi durumun incelenmesi amaçlanmıştır.

Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerini kapsayan TR82 Bölgesi kapsamında, bu belediyelerin stratejik plan ve faaliyet raporları, içerik analizi modeli aracılığıyla “frekans analizi” yöntemi kullanılarak stratejik yönetime ilişkin kavramlar bazında değerlendirilmeye çalışılmıştır. TR82 Bölgesi il belediyelerinde stratejik yönetime ilişkin bilgi düzeyi, uygulama yönünden pratikteki çalışmalar ve bunun belgelere yansımaları açısından nasıl bir “desen” sergilendiği ortaya konulmak istenmiştir.

Dünyada yaşanan bilgi iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim beraberinde rekabeti, sürekli değişimi ve gelişimi zorunlu kılmaktadır. Bu hızlı değişim ve gelişim aynı zamanda belirsizliklerin ve öngörüsüzlüklerin de sebebi olarak değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda, klasik yönetim tarzları ile örgütlerin yönetilmesi, yönetilse bile başarılı olma şanslarının az olduğu düşünülmektedir.

Pek çok gelişmiş ülkede stratejik yönetim alanında ciddi mesafeler alınmış ve başlarda özel sektörde yer alan stratejik yönetime ilişkin kavram ve unsurların daha sonraları kamu kesimine de sirayet ettiği görülmüştür. Bu ülkelerde gerek kamu gerekse özel kesim, değişen dünya ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla yönetim anlayışlarını değiştirmeye çalışmış ve stratejik yönetimi bunun odak noktalarından biri olarak görmeye başlamışlardır.

Türkiye’de ise kökleri geçmiş tarihlere dayanan bir merkezi yönetim anlayışının günümüzde de etkisini önemli derecede sürdürmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Bu merkezîyetçi anlayış tüm neo-liberal ve yeni sağ akımlarına karşın yine de Türkiye’de varlığını ağırlıklı olarak hissettirmektedir. Buna rağmen belediyelerde stratejik yönetim anlayışının

benimsenmesi ile birlikte bu kurumların faaliyetlerini daha etkin ve verimli biçimde yürütülebileceği ifade edilebilir.

Bu çalışmanın sınırı kapsamında TR82 Bölgesi il belediyeleri stratejik plan ve faaliyet raporu özelinde içerik analizindeki tespitler mümkün olduğunca bağlam hatasına düşülmeden analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamındaki Kastamonu, Çankırı ve Sinop Belediyelerinin, stratejik yönetim anlayışı yönünden kendi dokümanlarında bu yönetim ile ilgili temel kavramlardan bazılarına yer vermeye başladıkları ancak bu durumun sınırlı düzeyde kaldığı görülmüştür. Özellikle yeni kavramların stratejik belgelerde yer almaması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Daha çok özel işletmelere ilişkin olan yönetim, SWOT analizi, portföy analizi, fayda maliyet analizi, risk analizi, değer zinciri analizi, tedarik zinciri yönetimi, kıyaslama, dengeli sonuç kartı, senaryo analizi, dış kaynak kullanımı, öğrenen organizasyonlar, küçülme gibi stratejik yönetimle ilgili araç ve tekniklerden daha fazla faydalanılmasının hem belediyelerin halka hizmet sunumunda hem de kendi kurumsal işleyişlerinde kolaylıklar sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de kültürel değişimin özellikle de bilgi yönlü gelişmenin ileride merkezi ve yerel yönetim anlayışına da etki edeceği düşünülmektedir. Burada en önemli hususun telafisi mümkün olmayan tek unsur olan zamanın iyi değerlendirilmesi ve zihni olarak “kervan yolda teşkil edilir” mantığının yönetim anlayışı olarak terk edilmesi gerekliliği olduğu düşünülmektedir. Bir yapı inşa edilirken nasıl önce bir tasarım yapılmakta ise yönetim işinin de bir bina tasarımı şeklinde kurgulanıp uygulanmasının neticesinde daha iyi işler başarılacağı ifade edilebilir. Stratejik yönetim işte bu noktada aşama aşama bir yönetim kurgusu oluşturmada kurumlar için faydalı olabilir. Artan nüfus, gelişen iletişim ve bilgi teknolojileri ve halkın kamusal ihtiyaçlarındaki çeşitlenme gibi unsurlar nedeniyle, belediyelerin stratejik yönetime daha ayrı bir önem vermesi gerektiğinin altı çizilebilir.

Stratejik yönetim bir süreç olarak görülmeli ve kolayca bir anda her şeyin benimsenip pratiğe dökülmesi beklenilmemelidir. Sorun yalnızca yönetimde bir değişim meydana getirmek olarak algılanmamalı, bu değişikliklerin toplum için faydalı olacak şekilde ve topluma uyumlu halde gerçekleştirilmesinin yolları aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acılar, A. (2012). Küçük Şehir Belediyelerinde Web Sitesi ve E-Belediye Kullanımı: Bilecik Belediyesi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(32), 125-142.
- Agrawal, S. (2008). Competency Based Balanced Scorecard Model: An Integrative Perspective. *Indian Journal of Industrial Relations*, 44(1), 24-34.
- Akdemir, A. & Ulukan C. (2014). *Stratejik Yönetim*. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Aktan, C. C. (2005). Stratejik Yönetim. Erişim adresi: www.canaktan.com, Erişim tarihi: 16.04.2019.
- Aykaç, B., Durgun, Ş.& Yayman, H. (2012). *Türkiye'de Kamu Yönetimi*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Backoff, R., Wechsler, B. & Crew, R. E. (1993). The Challenge of Strategic Management in Local Government. *Public Administration Quarterly*, 17(2), 127-144.
- Barutçugil, İ. (2013). *Stratejik Yönetim 101*. Kariyer Yayıncılık, İstanbul.
- Başpınar, N. (2016). *Stratejik Yönetimde Performans Ölçümü ve Dengeli Sonuç Kartının Uygulanabilirliği: İstanbul Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Batal, S. (2010). *Yerel Yönetimler Açısından Türkiye ve Avrupa Birliği Stratejik Yönetim Politikalarının Mukayeseli Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayrak, A. (2013). *Belediyelerde Stratejik Yönetim ve Faaliyet Önceliklendirmesi; Bir Model Önerisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Bircan, İ. (2002). Kamu Kesiminde Stratejik Yönetim ve Vizyon (42. Yıl Özel Sayısı). *DPT Planlama Dergisi*, 11-20.
- Bozlaşan, R. & Akçakaya, O. (2016, Nisan). Stratejik Yönetim Yaklaşımı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planları Üzerine Bir İnceleme. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 99-119.
- Caudle, S. L. (1994). Reengineering Strategies and Issues. *Public Productivity & Management Review*, 18(2), 149-162.
- Ceylan, H. & Başhelvacı, V. (2011). Risk Değerlendirme Tablosu Yöntemi İle Risk Analizi: Bir Uygulama. *International Journal of Engineering Research and Development*, 3(2), 25-33.
- Dilworth, R. L. (1996). Institutionalizing Learning Organizations in The Public Sector. *Public Productivity & Management Review*, 19(4), 407-421.
- Dutta, K. K. & David F. Babbel (2014). Scenario Analysis in The Measurement of Operational Risk Capital: A Change of Measure Approach. *The Journal of Risk and Insurance*, 81(2), 303-334.
- Erdağ, R. & Kardaş, T. (2012). "Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür". Erişim adresi: https://www.academia.edu/8235498/TÜRK_DIŞ_POLİTİKASI_VE_STRATEJİK_KÜLTÜR, Erişim tarihi: 19.06.2017.
- Eren, E. (2002). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. Beta Yayınları, İstanbul.

- Florini, A. M. (2002). Increasing Transparency in Government. *International Journal on World Peace*, 19(3), 3-37.
- Freeman, S. J. & Cameron, K. S. (1993). Organizational Downsizing: A Convergence and Reorientation Framework. *Organization Science*, 4(1), 10-29.
- Glenn, J. (2009). Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration?. *International Studies Review*, 11(3), 523-551.
- Gözübüyük, Ş. (2000). *Yönetim Hukuku*. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Güney, S. (2002). *Yönetim ve Organizasyon*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Güngör, B. (2011). *Yerel Yönetimlerde Stratejik Yönetim Yaklaşımı: Ankara ve Bursa Büyükşehir Belediyesinde Uygulanan Yöntemlerin Karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güngör, Ş. (2010). *Yerel Yönetimlerde Stratejik Yönetim ve Konya Belediyeleri Uygulamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Haglund, D. G. (2004). What Good is Strategic Culture? A Modest Defence of An Immodest Concept. *International Journal*, 59(3), 479-502.
- Halligan, J. (2007). Accountability in Australia: Control, Paradox and Complexity. *Public Administration Quarterly*, 31(3/4), 453-479.
- Hergert, M. & Morris, D. (1989). Accounting Data For Value Chain Analysis. *Strategic Management Journal*, 10(2), 175-188.
- Hey, E. (2002). Accountability. *BMJ: British Medical Journal*, 324(7342), 925.
- Isaac-Henry K. (1999). Strategic Management in the Public Services. In: Horton S., Farnham D. (eds) *Public Management in Britain*, pp. 61-75, Palgrave, London.
- Johnston, A. I. (1995). Thinking About Strategic Culture. *International Security*, 19(4), 32-64.
- Kayalidere, K. & Aktaş, H. (2008). Alternatif Portföy Seçim Modellerinin Performanslarının Karşılaştırılması (İMKB Örneği). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 290-312.
- Kaygısız, Z. (2011). *Belediyelerin Performanslarının Maliyet Analizi Yaklaşımlarıyla Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kocaoğlu, M. (2015). *Yerel Yönetimlerde Katılım ve Kültür*. Çizgi Kitabevi, Konya
- Kudret, S. (2008). *Kamu Yönetiminde Etkinlik Sağlama Aracı Olarak Stratejik Yönetim: Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2017). Kurumsal Stratejik Plan 2014-2018. Erişim adresi: https://www.kuzka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_37_KE4B67GY_01-kurumsal-stratejik-plan.pdf, Erişim tarihi: 05.10.2017.
- Liberati, P. & Sacchi, A. (2013). Tax Decentralization and Local Government Size. *Public Choice*, 157(1/2), 183-205.
- Lock, E. (2010). Refining Strategic Culture: Return of The Second Generation. *Review of International Studies*, 36(3), 685-708.

- Ommani, A. R. (2011). Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats (SWOT) Analysis for Farming System Businesses Management: Case of Wheat Farmers of Shadervan District, Shoushtar Township, Iran. *African Journal of Business Management*, 5(22), 9448-9454.
- Ortaylı, İ. (2010). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Cedit Neşriyat, Ankara.
- Oyman, S. (2009). *Stratejik Yönetim Sürecinde Performans Ölçümü ve Dengeli Sonuç Kartı Uygulaması: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İçin Bir Değerlendirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Önen, N. & Reyhan, C. (2011). *Mülkten Ülkeye: Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Önen, V. (2017). Vizyon ve Misyon İfadelerinin İçerik Analizi: Türk ve Avrupa Havayolu İşletmeleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 1-15.
- Özdemir, A. İ. (2004). Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri ve Yararları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23, 87-96.
- Padovani, E., Yetano, A. & Orelli, R. L. (2010). Municipal Performance Measurement and Management in Practice: Which Factors Matter?. *Public Administration Quarterly*, 34(4), 591-635.
- Parnell, J. A. (2014). *Strategic Management; Theory and Practice*. SAGE Publications Inc., California
- Pina, V., Torres, L. & Yetano, A. (2011). The Implementation of Strategic Management in Local Governments: An International Delphi Study. *Public Administration Quarterly*, 35(4), 551-590.
- Poister, T. H. & Streib, G. (1999). Strategic Management in The Public Sector: Concepts, Models and Processes. *Public Productivity & Management Review*, 22(3), 308-325.
- Söyler, İ. (2007). Kamuda Stratejik Yönetim Uygulanabilir mi? (Engeller/Güçlükler). *Maliye Dergisi*, 152, 103-115.
- Synder, J. L. (1977). *Soviet Strategic Culture: Implications For Limited Nuclear Operations*. The Rand Corporation, Santa Monica.
- Syverson, C. (2011). What Determines Productivity?. *Journal of Economic Literature*, 49(2), 326-365.
- Tarakçı, N. (2010). *Stratejik Karar Verme ve Senaryo Oluşturma*. Truva Yayınları, İstanbul.
- Temizel, H. (2007). *Neo-Liberal Politikalar Doğrutusunda Türkiye'de Devletin Yeniden Yapılanması, Küresel Sistemle Bütünleşme Sorunları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tulay, G. (2007). *Stratejik Yönetim ve Planlama Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turan, E. (2015). *Kamu Yönetiminde Reform*. Palet Yayınları, Konya.
- Ülgen, H. & Mirze, S. K. (2004). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*. Literatür Yayınları, İstanbul.

- Ünal, M. C. (2013). Kamu Örgütleri Ne Kadar Stratejik Yönetilebilir? Strateji Kavramı, Stratejik Planlama/Yönetim, Kamu Sektöründe Uyum ve Çelişkiler. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(2), 25-43.
- Yalçınkaya, Ş. (2010). *Yerel Yönetimlerde Stratejik Planlama ve Stratejik Yönetim Üzerine Beykoz Belediyesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yenice, E. (2006). Kamu Kesiminde Performans Ölçümü ve Bütçe İlişkisi. *Sayıştay Dergisi*, 61, 57-68.
- Yılmaz, H. H. & Volkan, E. (2014). Belediyelerde Stratejik Planlama: Yaşanan Deneyimin Belirleyiciliğinde Önümüzdeki Döneme İlişkin Öneriler. *Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi*, 58-69.
- Yükçü, S. & Atağan, G. (2009). Etkinlik Etkililik Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 1-13.

Türkiye'deki İllerin Kredi Kullanım Düzeyleri Açısından Kümelenmesi: K-Ortalamlar Yöntemi Yaklaşımı

Clustering of The Provinces in Terms of Credit Utilization in Turkey: K- Means Method Approach

Bilgehan TEKİN¹, Fatma TEMELLİ²

Öz

Bankacılık sektörü tasarrufların ekonomiye kazandırılmasında ve sermayenin hareketlenmesinde oynadıkları rol açısından ülkelerin büyümesinde ve gelişmesinde en etkili kurumların başında gelmektedir. Bankacılık sektörü bu sayede finansal istikrarın sağlanmasına önemli katkı sağlamaktadır. Türkiye'de bankacılık sektörü son 15-20 yılda büyük bir büyüme göstermiştir. Bu büyümede bankaların ana aktif kaynağı olan kullanılan kredilerin önemi büyüktür. Kullanılan kredilerin ise bölgesel farklılıklar içerip içermediğinin tarihsel olarak incelenmesi, karar alıcılar ve politika yapıcılar açısından geleceğe yönelik daha tutarlı ve etkin kararlar alınmasına yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın amacı, illerin finansal gelişmişlik göstergelerinden biri olan kullanılan banka kredilerinin Türkiye'nin 81 ili bağlamında benzerliklerinin ortaya konulması ve bölgesel bir yığılma olup olmadığının tespit edilmesidir. Türkiye Bankalar Birliği'nden elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye'de iller, bankaların kredi kullanım düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler; gayrimenkul kredileri, mesleki krediler, tarım kredileri, turizm kredileri, ihtiyaç dışı krediler ve diğer kredilerden oluşmaktadır. Çalışmada kümeleme analizi yöntemlerinden K-Ortalamlar yöntemi kullanılmıştır. Kümeleme analizi 1988-2018 yılları arası beşer yıllık dönemler itibariyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda; kredi kullanımında bölgesel farklılıkların söz konusu olmadığı ve sosyo-ekonomik gelişmişlik ve nüfus yoğunluğu ile kredi kullanım düzeyleri arasında belirli düzeyde ilişki bulunsa da bunun net bir şekilde ortaya çıkmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Banka Kredileri, Kümeleme Analizi, K-Ortalamlar Yöntemi*

Jel Kodu: *G00, G20, G21*

¹Dr.Öğr.Üyesi, Bilgehan TEKİN, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman ABD, Çankırı, Türkiye, btekin@karatekin.edu.tr. **Orcid no:** 0000-0002-4926-3317

²**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Doç.Dr., Fatma TEMELLİ, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman ABD, Ağrı, Türkiye, ftemelli@agri.edu.tr. **Orcid no:** 0000-0001-7436-5289

Atıf/Cititaion: Tekin, B. ve Temelli, F. (2020), Türkiye'deki İllerin Kredi Kullanım Düzeyleri Açısından Kümelenmesi: K-Ortalamlar Yöntemi Yaklaşımı, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22/1, s. 91-124.

Abstract

The banking sector is one of the most influential institutions in the growth and development of countries in terms of the role they play in bringing savings to the economy and mobilizing capital. In this way, the banking sector makes an important contribution to ensuring financial stability. The banking sector in Turkey has shown a tremendous growth in last 15-20 years. In this growth, loans extended as the main asset of banks are of great importance. The historical analysis of whether loans include regional differences will help decision makers and policy makers to give more consistent and effective decisions for the future. The purpose of this study is to demonstrate the similarities of used bank credits in Turkey's 81 provinces which indicate provincial financial development and determining whether there is a regional agglomeration. Provinces in Turkey were classified according to the level of banks' loan disbursement in line with data obtained from the Banks Association of Turkey. The variables used in the study consist of Non-Required Loans, Other loans, Real Estate, Professional, Agricultural and Tourism loans. In the study, K-Means method that is one of the cluster analysis methods was used. Cluster analysis was carried out for five-year periods between 1988 and 2018. As a result of the study, it has been determined that there are no regional differences in the use of credit, and although there is a certain relationship between socio-economic development and population density and credit use levels, there is not a clear formation of this process.

Keywords: *Bank Loans, Cluster Analysis, K-Means Method*

Jel Codes: *G00, G20, G21*

Extented Absract

Introduction: The financial system plays an important role in the growth of a country's economy. In this context, there is a need for financial intermediaries to transfer funds together with investors who will transform their savings into investments in a given country. Banks play an important role in the materialization of economic activities within the financial system. The banking sector occupies a strategic importance in the economy and financial system. The banking sector is one of the most influential institutions in the growth and development of countries in terms of the role they play in bringing savings to the economy and mobilizing capital. In this way, the banking sector makes an important contribution to ensuring financial stability. The banking sector in Turkey has shown a tremendous growth in last 15-20 years. In this growth, loans extended as the main asset of banks are of great importance. The historical analysis of whether loans include regional differences will help decision makers and policy makers to give more consistent and effective decisions for the future. The purpose of this study is to demonstrate the similarities of used bank credits in Turkey's 81 provinces which indicate provincial financial development and determining whether there is a regional agglomeration.

Method(s): Data clustering is a data parsing and research technique that aims to facilitate the processing of objects with similar properties by grouping them together. One of the non-hierarchical clustering methods, K-Means is a popular data clustering algorithm. In order to use this method, the number of clusters must be specified in advance. In this study the banking sector loans covering 5 years periods between 1988 and 2018 in 81 provinces of Turkey was classified and their K-Means found through clustering analysis. Provinces in Turkey were classified according to the level of banks' loan disbursement in line with data obtained from the Banks Association of Turkey.

Result and Discussion: As a result of the first clustering conducted between 1988 and 1992, the provinces in our country were divided into 10 clusters and the mean of Cluster 1 in each loan type was the highest in all years between 1987-1992. As a result of the second cluster analysis conducted between 1993-1997, it was seen that the provinces in our country were divided into 9 clusters and our provinces with the highest socio-economic development levels were generally gathered in Cluster 1. As a result of the third clustering carried out between 1998-2002, the provinces in our country were divided into 9 clusters and it was observed that our provinces with 1st, 2nd and 3rd degree development levels were generally gathered in Cluster 8. As a result of the fourth clustering performed between 2003-2007, the provinces in our country were divided into 9 clusters and it was observed that the province of Istanbul constituted Cluster 1 alone. As a result of the fifth clustering made between 2008 and 2012, it was observed that the provinces in our country were divided into 9 clusters and our developed provinces, Istanbul and Antalya, were gathered in Cluster 1. As a result of the sixth clustering conducted between 2013-2018, the provinces in our country were divided into 12 clusters and the developed provinces in 1st degree in terms of socio-economic development levels were gathered in Cluster 1. In the study, when the clusters formed in the period of 1988-1992 are analyzed on the basis of the loans used, it is seen that Cluster 1, Cluster 4, Cluster 7 and Cluster 9 stand out. These clusters stand out as the clusters that contain the provinces with the highest loan utilization. The most used type of loan is redundant loans. When the clusters formed in the period of 1993-1997 are analyzed on the basis of loans used, it is seen that Cluster 1, Cluster 2, Cluster 3 and Cluster 9 stand out. These clusters stand out as the clusters that comprise the provinces where the most intensive loan utilization takes place. The most used type of loan is redundant loans. When the clusters formed in 1998-2002 period are analyzed on the basis of loans used, it is seen that cluster values are closer to each other compared to the previous period. In this period, the most extensively used loan type is again redundant loans. When the clusters formed in the period of 2003-2007 are analyzed on the basis of loans used and the averages of the cluster are taken into consideration, a significant increase is observed in the loans used compared to the previous period. In this period, the most extensively used loan type is again redundant loans. In the period of 2008-2012, as in previous periods, it is seen that the provinces with higher level of development and population density were found together and performed the most intensive loan utilization. In this period, the most extensively used loan type is again redundant loans. When the clusters formed in the period of 2013-2018 are analyzed on the basis of loans used and the cluster averages are taken into consideration, it is seen that the cluster averages are more close to each other than the other periods. In this period, the most extensively used loan type is again redundant loans. In the study, in order to eliminate the possible population impact,

credit utilization levels were calculated and the cluster analysis was repeated for the period between 2013 and 2018.

Since different bank loan types calculated for the provinces in our country are used, it is understandable that different provinces with socio-economic development levels are included in the same cluster. When the provinces in a similar cluster are analyzed for bank loans, the distinction made can be revealed more clearly. As a result, it is important to provide adequate or sufficient loan or loan support appropriate to the regional structure to ensure regional development and reduce/eliminate development disparities between regions.

GİRİŞ

Dünyada yaşanan hızlı ve sürekli değişim bankacılık sektörünü de önemli ölçüde etkilemektedir. Geleneksel finans endüstrisi yaklaşımına göre bankacılık sektörü, mikro/makro ekonomiye odaklanmakta ve bu bağlamda bankalar, kendi ekosisteminde optimal tepkiler veren firmalar olarak görülmektedir (Dönmez, 2017: 74).

Bankalar bir hizmet işletmesi olup başlıca görevleri ekonominin ihtiyaç duyduğu fonları toplamak ve bu fonları ihtiyaç sahiplerine kullandırmaktır. Bu temel faaliyetin amacı da ekonomideki mevcut yatırımları hızlandırmak, onları en kısa zamanda ekonomiye kazandırmaktır. Bankalar bu sayede aracılık faaliyetlerini yerine getirirken, ekonomideki atıl paranın sermayeye dönüşmesine yardımcı olurlar (Ertem, 2015: 3).

Dünyada yaşanan finansal krizlerin Türkiye'yi etkileme potansiyeli ve riski göz önünde bulundurulduğunda finansal sektörün önemli kurumları olarak bankaların yapıları ve faaliyetleri daha önemli bir boyut kazanmıştır. Dünyadaki küreselleşme eğilimleri ile birlikte Türkiye'de bankacılık sektörü rekabetçi bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır. Özellikle 2001 yılındaki finansal krizden bu yana Türkiye'de bankacılık sektörü hızla gelişmiş ve temel bankacılık faaliyetlerinin ülke genelinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu süreçte bankaların faaliyetlerini, piyasalardaki büyüme potansiyelini ve sektördeki rekabet unsurlarını dikkate alarak geliştirdikleri görülmektedir. Bankacılık faaliyetlerinin temel işlevinin mevduat toplamak ve kredi vermek olduğu bilinmektedir (Yılmaz ve Uzgören, 2013: 535). Kredi vermek bankacılığın en temel tarihsel işlevi olmakla birlikte aynı zamanda bir bankanın en riskli faaliyetidir. Kredi riski, kredi anaparası ve faizinin zamanında geri ödenmemesi sonucunda bankanın likidite ve kâr-zarar sorunlarıyla karşılaşmasıdır. Bu nedenle birçok ülkede kredi riskini azaltmaya yönelik bazı düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler, belirli alanlara ve sektörlerle kredi açılmasının kısıtlanması şeklinde olabilmektedir (Karacan, 1996: 25'den aktaran; Çamoğlu ve Akıncı, 2012: 194).

Bankalar finansal sistem içerisinde fon transferine aracılık eden en önemli kurumlar olarak bilinmekte olup, fon transferine aracılık ederken en çok kullandıkları para politikası mekanizmalarından biri kredilerdir (Şenel, 2020: 811). Banka kredileri, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir role sahip olup, hemen hemen her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir fon transfer yöntemidir. Ekonomik sistemin paydaşları olarak hane halkları, firmalar ve devlet, tüketim ve yatırım harcamaları yapmakta ve bankalar ise bu harcamaların finanse edilmesine kredi vererek destek sağlamaktadırlar. Bu nedenle, krediler parasal aktarım mekanizmasının önemli bir bileşeni olup, etkin bir kredi piyasasına

sahip olmak bir ülkenin ekonomisinin büyümesinde hayati önem arz etmektedir (Küçükkocaoğlu vd., 2019: 4).

Esasen bölgeler arasındaki emek ve sermaye akımlarının farklılaşması bölgesel ayrışmayı da teşvik edebilecek bir unsurdur. Tasarruflar nispeten yoksul bölgelerde daha düşük olmaktadır. Bu nedenle bankacılık sektörü iç sermaye akışının daha yoğun gözlendiğini bölgelerde yoğunlaşmayı tercih eder. Getirilerin yüksek ve daha güvenli olduğu refah düzeyi yüksek ve geleceği parlak bölgelerde ve yörelerde faaliyet göstermek daha caziptir. Bölgeden bölgeye kültür, uygulama ve düzenleme farklılıkları söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle bankacılık sisteminin, gerektiği ölçüde sosyo- ekonomik dinamikler ve bölgesel ve yöresel farklılıklar dikkate alınarak düzenlenmesi önemlidir (Mackay ve Molyneux, 1996).

Piyasa ekonomilerinde tek gerçek değişimdir. Ar-Ge, inovasyon, yatırım, tüketim ve aynı zamanda geleneksel ekonomik tabanını kaybetmiş bir bölgenin toparlanması, genellikle finansmana yani borç alınan paraya bağlıdır. Sermaye (veya finans), üretim faktörlerini yeni kullanımlara yönlendirmenin veya üretime yeni bir yön vermenin bir aracıdır. Harcama ve gelir akışı döngüsü, elde edilen net kârlar ve kredibilite, firmaların finansmana ulaşmalarında etkilidir. Banka kredileri, harcama ve gelir akışı döngüsünün doğasını değiştirmede, yeni olasılıklar ortaya çıkarmada ve geleneksel ekonomik temellerini kaybetmiş bölgelerde toparlanmayı teşvik etmede önemlidir. Kapitalist bir ekonomide, finansal kurumlar yeni yatırımların yapılma ve gelir elde edilmeye başlanması noktalarındaki hızını düzenler. Yatırımın hızı ise gelir ve istihdamı ve aynı zamanda bölgesel iyileşme olasılığını etkiler (Mackay ve Molyneux, 1996).

Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları olup, tüm bölgesel kalkınma çabalarına rağmen bölgesel eşitsizlikler artarak devam etmektedir. Diğer yandan bölgesel düzeyde kalkınmanın sağlanması, rekabetçiliğin ve yenilikçiliğin artırılması ve illerin/bölgelerin mevcut potansiyellerinin tespit edilmesi sürecinde finansal gelişmişlik ve kredilere erişim büyük önem arz etmektedir. Gerçekten de özellikle 1990'lı yıllardan sonra yapılan çalışmalarla, finansal kurumların ve bankaların sermaye birikimi ve verimlilik artışı yoluyla ulusal ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkilediği ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda günümüz dünyasında banka kredilerinin finansal gelişme ve ekonomik büyümede çok önemli bir ölçüt olarak ele alındığı görülmektedir (Yavan, 2012: 9).

Bu çalışmada Türkiye’de 81 il, K-Ortalamlar kümeleme analizi yöntemi ile 1988-2018 yılları arası 5’er yıllık dönemler itibariyle bankacılık sektörü kredileri bazında sınıflandırılmıştır. Buradaki amaç, bankaların kredi kullandırımında iller arasındaki benzerliklerin ortaya konulması ve bankacılık sektörünün sağladığı kredilerin bölgeler arasında değişip değişmediğinin tespit edilmesidir. Bu yapılarak bankaların uyguladıkları kredi kullandırım politikalarının hangi iller bazında benzerlikler içerdiği ve hangi iller ve bölgelerde hangi tür kredilerin daha çok ve daha az tercih edildiği ortaya konulmuş olunacaktır. Böylelikle düzensiz ve dağınık halde bulunan verilerden hareketle daha anlamlı ve yorumlanabilir sonuçlar ortaya konulacaktır. Çalışmada, giriş bölümünü takip eden birinci bölümde konu ile ilgili literatür taramasına, ikinci bölümde veri seti, yöntem ve analiz sonuçlarına yer verilecek ve genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümü ile çalışma tamamlanacaktır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Ülke ekonomisinin en önemli dinamiklerinden biri olan ve bankacılık sektörünün ana bloğunu oluşturan kullanılan krediler konusunda iller bazında bir literatür açığı olduğu görülmektedir. Araştırma konusu ile birebir örtüşmese de literatürde bankacılık sektörü kredileri bazında ayırıştırma/sınıflandırma yapmayı amaçlayan çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Canbaş ve Vural (2007), çalışmasında entegrasyon sürecinde AB’ne üye ve aday ülke bankacılık sistemlerinin finansal durum benzerliğini kümeleme analizi ile tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda; AB Bankacılık Sistemi içinde AB-15 üye ülke bankacılık sektörlerinin, finansal durum açısından birbirlerine daha fazla benzedikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, Kıbrıs ve Malta Bankacılık Sektörleri’nin genellikle, AB-15’e oldukça yakın bir finansal durum içerisinde oldukları ve aday ülkelere Türkiye Bankacılık Sektörü’nün ise, 2001 kriz yılı dışında yeni üye ülkelere yakın bir finansal durum içerisinde bulunduğu tespit edilmiştir.

Gökgöz vd. (2013), çalışmasında Türk mevduat ve katılım bankalarını 2012 yılı Mart, Haziran ve Eylül aylarına ait finansal sağlık göstergeleri bakımından bulanık kümeleme analizi ile sınıflandırmayı amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda; katılım bankalarının birlikte kümelenmediği ve finansal büyüklüklerin gruplamada önemli bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Yılmaz ve Uzgören (2013), çalışmasında Türkiye’de illeri temel bankacılık faaliyetleri yönünden çok değişkenli istatistik tekniklerinden biri olan kümeleme analizi yöntemiyle sınıflandırmışlardır. Çalışmanın sonucunda; temel bankacılık faaliyetleri bakımından Türkiye’deki 81 il gruplandığında 6 grubun oluştuğu, bu gruplar içinde 1. grupta İstanbul’un

ve 4.grupta Ankara'nın tek başlarına yer aldıkları tespit edilmiştir. Buna göre bu iki ilin temel bankacılık faaliyetleri açısından diğeri tüm illerden ve birbirlerinden farklı özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir.

Sarıgül (2014), çalışmasında Türkiye'de illerin bankacılık hizmetlerine erişim ve kullanım göstergelerini kümeleme analizi ile karşılaştırmayı amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda; hem finansal erişim hem de finansal hizmetlerin kullanımını açısından altı küme oluşmuştur. Kümeler arasında demografik ve coğrafi erişim ile bankacılık hizmetlerini kullanım yaygınlığı ve karşılanabilirliği açılarından önemli farklılıklar tespit edilmiştir.

Ercan ve Sayaseng (2016), çalışmasında finansal krizlerden etkilenen bankacılık sektörü oranlarına ve küme gruplarındaki değişimlere göre benzer örnekleri incelemiştir. Çalışmalarında bankaların yabancı mülkiyetinin bu bankaların özelliklerine veya kümeleneşmelerine katkıda bulunup bulunmadığını veya ülkeye özgü bir kompozisyon olup olmadığını araştırmayı amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda; bankacılık oranlarının bankacılık oranlarına göre gruplandırılmasının benzer coğrafi alanda kümelendiği ve daha yüksek ekonomik ortaklığı olan AB ülkelerinin benzer kümeleneşme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Gökçe ve Küçükkaplan (2018), çalışmasında Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların sağladığı kredilerin yapısı, dağılımı ve kârlılığa etkisini incelemek için kamu, özel ve yabancı sermayeli ticaret bankalarından ilk 10 aktif büyüklüğe sahip banka ile bilinirliği bulunan 3 adet banka olmak üzere toplam 13 adet ticaret bankasının verilerini kullanarak panel veri analizi yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda; net kâr-zarar ile komisyon gelirleri ve toplam krediler arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu, faiz gelirleri ile net kâr-zarar arasında anlamlı ancak negatif yönlü bir ilişki olduğu, karşılıklar ile net kâr-zarar arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, net kâr-zarar ile konut kredisi, ticari kredi, takipteki krediler arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu; taşıt kredisi, tüketici kredisi, taksitli ve taksitsiz bireysel kredi kartları ile net kâr-zarar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Öksüzkaya vd. (2018), çalışmasında Türkiye bankacılık sektöründe il bazında mevduat ve kredi etkinliğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada iller bazında teknik etkinlik düzeyleri ve toplam faktör verimliliğinde meydana gelen değişimler veri zarflama analizi ve Malmquist toplam faktör verimliliği endeksleri kullanılarak ölçülmüştür. Çalışmanın sonucunda; tüm iller için ilgili dönemlerde etkinlik skorlarının dağılımının genellikle bir değişim içinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Türkiye bankacılık sektörü il bazında ve dönemler bazında incelendiğinde, toplam faktör verimliliğinde sürekli bir artış olduğu görülmüş ve bu artışın kaynağının önemli bir kısmının teknolojik değişimden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Şenel (2020), çalışmasında Türk bankacılık sektörü ile uluslararası bankacılık sektörünün karşılaştırılması suretiyle banka kredilerinin genel görünümünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda 2010-2018 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların toplam kredileri, takipteki kredileri ve mevduatları ile bazı makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki karşılaştırmalı analiz tekniği ile incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; Türk finansal sistemin başat aktörü olan bankacılık sektörünün kredi büyüklüklerinin yavaşlaması ve banka değerlerinin düşmesi ile olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. GSYH/banka aktifleri, mevduatın krediye dönüşüm oranı ve takibe düşen kredi oranları gelişmiş ülkeler ortalamasından düşük, gelişmekte olan ülkelerle aynı seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.YÖNTEM ve VERİ

Bu çalışmada, Türkiye’de 81 il Türkiye Bankalar Birliği (TBB)’nin veri setinden yararlanılarak bankaların sağladıkları kredi finansmanı çeşitleri bazında sınıflandırılmıştır. Çalışmada hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden biri olan K-Ortalamlar kümeleme analizi yöntemi ile iller 1988-2018 yılları arası 5’er yıllık dönemler itibariyle kümelendirilmiştir. Burada amaç, kredi kullanımında iller ve bölgeler arasındaki benzerliklerin ortaya konulmasıdır. Çalışma ile ayrıca, çok sayıda ve dağınık halde bulunan veri daha anlamlı hale getirilerek bilgi kullanıcılarının yararına sunulmak istenmiştir. Analiz, dönemler itibariyle illerin kümelendirilmesinde benzerliklerin ortaya konulması ve süreç içerisindeki seyrin daha net görülebilmesi amacıyla beşer yıllık dönemler itibariyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler Türk Lirası cinsinden ihtiyaç dışı krediler, diğer krediler, gayrimenkul kredileri, mesleki krediler, tarım kredileri ve turizm kredilerinden oluşmaktadır. Veriler TBB’nin resmi internet sitesinde yayınladığı veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. Çalışmada logaritmik değerler kullanılmış ve küme ortalamaları da bu logaritmik değerler üzerinden hesaplanmıştır.

2.1. K-Ortalamlar Kümeleme Analizi

Veri kümeleme, benzer özelliklere sahip nesnelerin birlikte gruplandırılarak işlenmesinin kolaylaştırılmasını amaçlayan bir veri ayrıştırma ve araştırma tekniğidir. Hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden biri olan K-Ortalamlar, popüler bir veri kümeleme algoritmasıdır. Bu yöntemin kullanılabilmesi için küme sayısının önceden belirtilmesi gerekmektedir. Belirli bir veri seti için uygun küme sayısını (k) belirlemek, doğru kümeleneceğini neyin oluşturduğuna karar vermekle ilgili olup genellikle bir deneme yanılma sürecini gerektirir. Bunun yanı sıra, literatürde çeşitli objektif yöntemlerin önerildiği ve son yıllarda yapılan çalışmalarda sıklıkla bu yöntemlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir (Pham vd., 2005: 104).

Bir kümeleme algoritmasının performansı, seçilen k değerinden etkilenebilir. Bu nedenle, önceden tanımlanmış tek bir k kullanmak yerine, bir dizi k değeri belirlenip bu değerler üzerinden analizler gerçekleştirilebilir. Yeterli olduğu kanısına varılan küme sayısının, veri setlerinin spesifik özelliklerini yansıtmaları önemlidir. Aynı zamanda, belirlenen küme sayısının, veri kümelerindeki nesne sayısından önemli ölçüde daha küçük olması gerekir, bu da etkin bir veri kümeleme süreci gerçekleştirmek için ana etkenlerden biridir (Pham vd., 2005: 104).

K-means ilk defa James MacQueen tarafından 1967 yılında geliştirilmiştir. K-Ortalamlar kümeleme, n adet dağınık veya karmaşık haldede bulunan veriyi k adet kümeye ayırmakta ve böylece benzer verilerin birlikte gruplandırılabilmesini sağlamaktadır. Her birimi, küme merkezi en yakın olan kümeye atayan yinelemeli bir yöntemdir. Bu atama yapıldıktan sonra, oluşan kümelerin merkezlerini ortalama almak suretiyle hesaplar. K-ortalamlar algoritmasının aşamaları aşağıdaki gibidir (Shukla ve Naganna, 2014: 1848):

1. Veri kümesinden k adet rasgele küme merkezleri belirlenerek ilk kümeleme oluşturulur.
2. Her veri noktası için, tüm küme merkezlerinden uzaklıklar hesaplanır ve hangi küme merkezine daha yakınsa o kümeye ilgili veri atanır.
3. Yeni küme merkezleri, kümelere atanan tüm veri noktalarının ortalaması ile yeniden hesaplanır.
4. Oluşan kümelerin merkez noktaları bir önceki merkez noktaları ile aynı ise işlem sonlandırılır, değilse işlemler 2. adımdan itibaren yeni küme merkezleri üzerinden tekrarlanır.

2.2. Küme Sayısının Belirlenmesi

Literatüre bakıldığında içsel ve dışsal olmak üzere iki farklı türde küme geçerlilik ölçütü olduğu görülmektedir (Aydın ve Seven, 2015). Dışsal kriterlerde, veri hakkında sahip olunan ön bilgi ile kümeleme algoritması sonunda elde edilen kümeleme yapısı karşılaştırılır; kümeleme sonunda elde edilen gözlemlerin küme etiketleri ile daha önceden bilgi sahibi olunan gözlemlerin kategori etiketleri karşılaştırılır. İçsel kriterler ise, veri seti ile kümeleme yapısı arasındaki uyumun belirlenmesinde sadece veri setindeki doğal yapıyı ve nicel değerleri göz önünde bulundurarak kümeleme sonuçlarını değerlendirir. İçsel kriterlerin çoğu, kümeler içi kareler toplamını veya kümeler arası kareler toplamını temel alarak değerlendirmeyi yapmaktadır (Theodoridis ve Koutroumbas, 2006). Kümeleme analiziyle ilgili çalışmalarda daha çok içsel kriterlerin küme geçerlilik ölçütü olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak, içsel kriterlerin dışsal kriterlere göre doğal ve anlamlı küme yapıları oluşturmada daha başarılı sonuçlar vermesi gösterilebilir. Örneğin; Rendon vd. (2011) çalışmasında, içinde Silhouette indeksinin de yer aldığı bazı içsel küme geçerlilik ölçütleriyle dışsal küme geçerlilik ölçütlerini k -ortalamlar tekniği üzerinde uygulamışlardır. Çalışma sonucunda da içsel

kriterlerin daha başarılı doğal küme yapıları oluşturdukları ortaya konmuştur. Bu çalışmada, küme sayısının belirlenmesinde içsel küme geçerlilik ölçütlerinden olan ortalama Silhouette genişliği endeksi (Rousseeuw, 1987) kullanılacaktır (Aydın ve Seven, 2015). Silhouette genişliği her bir gözlemin Silhouette değerinin ortalamasıdır (Bulut, 2019). Silhouette değeri 1'e yaklaştıkça kümelemenin kalitesinin yüksek olduğu ve ilgili gözlemin o kümeye ait olduğu doğrulanır. Ancak bu değer 0 çıkarsa ilgili gözlemin bu kümeye ait olmadığı, diğer en yakın kümeye atanması gerektiği sonucuna varılır. Silhouette değeri -1 çıkarsa bu durumda gözlemin yanlış bir kümede olduğu, başka bir kümede ya da iki küme arası bir yerde olması gerektiği sonucuna varılır. Tüm kümelemenin kalitesi (geçerliliği), ortalama Silhouette indeksi ile ölçülmektedir. Kaufman ve Rousseeuw (2009)'a göre, veri kümesindeki doğal küme sayıları Silhouette indeksinin ortalaması kullanılarak öngörülebilir. Buna göre ortalama Silhouette değeri 0,5'in üzerinde ise uygun küme sayısına yani uygun kümelemeye ulaşıldığını, bu değer 0,2'den küçük ise veri kümesini ayırdığımız küme sayısının doğal küme sayısını karşılamadığını göstermektedir. Ortalama Silhouette indeksinin 0,7'nin üzerinde bir değer alması kümeleme başarısının çok kuvvetli olduğunu ifade etmektedir (Canbolat, 2016). Her bir ilin Silhouette değerleri aşağıda yer alan formül yardımıyla hesaplanmaktadır (Kaufman ve Rousseeuw, 2009: 85):

$$s(i) = \frac{b(i) - a(i)}{\max\{a(i), b(i)\}}$$

Formülde a(i) ifadesi i bankasının aynı kümedeki diğer illere ortalama uzaklığını ve b(i) ifadesi ise i bankasının farklı kümelerdeki illere ortalama uzaklıklarının en küçüğünü temsil etmektedir. Silhouette değerleri [-1,1] aralığında değişmektedir. Bu değerlerin yüksek olması, nesnenin kendi kümesi ile iyi eşleştiğini ve komşu kümelerle zayıf bir şekilde eşleştiğini ifade etmektedir. Yüksek s değerlerinin olması kümeleme işleminin başarılı bir şekilde yapıldığını ifade ederken, düşük değerlerin olması ise nesnenin yanlış kümeye atandığını göstermektedir (Özçalıcı, 2017).

Bu çalışmada en uygun küme sayısı belirlenirken, iller arasındaki farklılıkların mümkün olduğunca ortaya çıkarılmasına dikkat edilmiştir. Bu amaçla illerin tek bir kümede yığılmamasına ve mümkün olduğunca farklı kümelerde yer almasına dikkat edilmiştir. Burada temel amaç, kümeleme analizi ile birbirine en benzer en farklı kümelerin tespit edilmesi olduğundan küme sayısının mümkün olduğunca yüksek şekillenmesidir. Çalışmada en uygun küme sayısının belirlenmesi amacıyla Silhouette istatistiklerinden yararlanılmış olursa da bazı dönemlerde Silhouette değerleri 1 kümeli yapının en uygun kümeleme yapısını işaret ettiğini

göstermiştir. Bu nedenle çalışmada, en uygun küme sayıları yazarlar tarafından deneme ve yanılma yöntemi ile subjektif olarak belirlenmiştir.

2.3. Bulgular

Çalışmada bulunan kümeler, illerin kamu kurumları tarafından belirli dönemlerde ölçülen sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile karşılaştırılmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik, illerin gelişmişlik düzeylerinin en geniş anlamda tespit edildiği ve hesaplandığı bir yöntem olduğundan karşılaştırma amacıyla bu sıralama tercih edilmiştir. Bu bağlamda daha önceki yıllara ilişkin sıralamalara ulaşılabilmesi nedeniyle 1996 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Tablo 1: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması-1996

1.Derece Gelişmiş İller	2.Derece Gelişmiş İller	3.Derece Gelişmiş İller	4.Derece Gelişmiş İller	5.Derece Gelişmiş İller
İstanbul	Eskişehir	Bilecik	Kastamonu	Tunceli
Ankara	Antalya	Edirne	Çorum	Adıyaman
İzmir	Tekirdağ	Zonguldak	Giresun	Kars
Kocaeli	Adana	Çanakkale	Artvin	Gümüşhane
Bursa	İçel	Isparta	Erzincan	Bayburt
	Muğla	Manisa	Sivas	Batman
	Aydın	Uşak	Aksaray	Mardin
	Balıkesir	Konya	K.Maraş	Van
	Kırklareli	Gaziantep	Bartın	Siirt
	Kayseri	Hatay	Tokat	İğdır
	Denizli	Sakarya	Çankırı	Hakkari
		Bolu	Sinop	Bitlis
		Burdur	Ordu	Ardahan
		Kırıkkale	Erzurum	Bingöl
		Kütahya	Diyarbakır	Ağrı
		Nevşehir	Yozgat	Şırnak
		Elazığ	Şanlıurfa	Muş
		Trabzon		
		Samsun		
		Kırşehir		
		Rize		
		Malatya		
		Amasya		
		Karaman		
		Afyon		

Kaynak: DPT, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara, 1996: 42.

1988-1992 yıllarını kapsayan kümeleme analizinde Silhouette değerlerine bakılarak en uygun küme sayısının 10 olduğuna karar verilmiştir. Tablo 2'de 1988-1992 yıllarına ilişkin kümeler yer almaktadır. Buna göre 2003 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ve nüfus yoğunluğu açısından en yüksek değerlere sahip illerimizin kredi kullanım düzeyleri açısından da bir arada yer aldıkları görülmektedir. Tablo 1'de yer alan sıralamadan hareketle İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi illerin birlikte Küme 1'de yer aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte 5. dereceden gelişmiş iller grubunda yer alan illerimizin küme dağılımına bakıldığında Tunceli, Kars, Hakkari, Gümüşhane, Bingöl gibi illerimizin Küme 4'de 2. ve 3. dereceden gelişmiş illerimizle

birlikte kümelendikleri görülmektedir. Bulgular incelendiğinde, analiz sonucunda oluşan kümeler ile illerin gelişmişlik gruplandırmaları arasında benzerlik olmadığı görülmektedir.

Tablo 2: 1988-1992 Yılları Arası Ortalama Değerler Üzerinden Oluşan Kümeler

İller	Küme
İstanbul, Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, İzmir	Küme 1
Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale	Küme 2
Batman	Küme 3
Adıyaman, Afyonkarahisar, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Bolu, Çanakkale, Denizli, Edirne, Erzurum, Hatay, Isparta, İçel, Konya, Kütahya, Manisa, Mardin, Muğla, Muş, Nevşehir, Rize, Sakarya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Van, Yozgat, Zonguldak	Küme 4
Bartın	Küme 5
Gümüşhane, Hakkari, Tunceli	Küme 6
Amasya, Artvin, Bilecik, Burdur, Çankırı, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, Giresun, K.Maraş, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Malatya, Niğde, Ordu, Siirt, Sinop, Tekirdağ, Uşak	Küme 7
Düzce, Karabük, Kilis, Osmaniye, Yalova	Küme 8
Çorum, Erzincan, Gaziantep, Kayseri	Küme 9
Ardahan, Iğdır, Şırnak	Küme 10

1988-1992 yıllarına ilişkin küme ortalamaları ise Tablo 3’de görüldüğü gibidir. Tabloya göre en düşük küme ortalamaları 1988 yılına aittir. 1988 yılında Küme 2, Küme 3, Küme 5, Küme 8 ve Küme 10’da yer alan illerimizde kredi kullanımı görülmektedir. Hatta Küme 8 (Düzce, Karabük, Kilis, Osmaniye, Yalova) için bu durum 5 yıl boyunca devam etmiştir. Bunun nedeni, bu illerin 1988-1992 yılları arasında İl statüsü almamış olmalarıdır. Aynı durum Bartın ilimiz için de geçerlidir. Aynı şekilde Batman ilimiz 1990 yılında İl statüsü kazanmıştır. Küme 1’e bakıldığında ise nüfus yoğunluğu açısından önde gelen illerimizin oluşturduğu görülmektedir. Aynı zamanda Küme 1’in her kredi türü bağlamında ortalamaları 1988-1992 dönemi arasında tüm yıllarda en yüksektir.

Tablo 3: 1988-1992 Yılları Arası Küme Ortalamaları

Yıllar		Kümelere									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1988	İht.Dışış Krediler	5,71	,00	,00	4,10	,00	2,96	4,05	,00	4,47	,00
	İht.Kred./ Gayrimenkul	5,04	,00	,00	4,03	,00	,82	3,93	,00	4,40	,00
	İht.Kred./ Mesleki	4,61	,00	,00	3,85	,00	3,18	3,83	,00	4,10	,00
	İht.Kred./ Tarım	5,12	,00	,00	4,42	,00	3,74	4,33	,00	4,50	,00
1989	İht.Dışış Krediler	5,99	3,76	,00	4,53	,00	3,35	4,54	,00	4,74	,00
	İht.Kred./ Diğer	2,53	,00	,00	,45	,00	,00	,19	,00	2,27	,00
	İht.Kred./ Gayrimenkul	5,18	3,51	,00	4,20	,00	,79	4,07	,00	4,49	,00
	İht.Kred./ Mesleki	4,82	3,58	,00	4,08	,00	3,38	4,04	,00	4,31	,00
1990	İht.Kred./ Tarım	5,30	4,15	,00	4,65	,00	3,89	4,54	,00	4,71	,00
	İht.Kred./ Turizm	4,66	,00	,00	1,65	,00	,00	,53	,00	1,03	,00
	İht.Dışış Krediler	6,30	4,20	3,91	4,88	,00	3,82	4,85	,00	5,12	1,06
	İht.Kred./ Diğer	3,16	,00	,00	,01	,00	,00	,07	,00	2,11	,00
1991	İht.Kred./ Gayrimenkul	5,35	3,57	3,96	4,38	,00	,77	4,25	,00	4,73	,00
	İht.Kred./ Mesleki	5,04	3,84	3,59	4,32	,00	3,62	4,21	,00	4,54	,51
	İht.Kred./ Tarım	5,48	4,31	4,06	4,79	,00	3,90	4,70	,00	4,90	1,14
	İht.Kred./ Turizm	4,65	,00	,00	3,24	,00	,65	1,02	,00	1,02	,00
1992	İht.Dışış Krediler	6,44	4,29	3,96	4,96	4,14	3,99	4,97	,00	5,20	1,14
	İht.Kred./ Diğer	3,74	,00	,00	,18	,00	,00	,00	,00	2,69	,00
	İht.Kred./ Gayrimenkul	5,56	3,88	4,14	4,60	2,79	1,94	4,44	,00	4,88	,00
	İht.Kred./ Mesleki	5,18	4,05	3,88	4,45	,00	3,72	4,34	,00	4,74	,81
1992	İht.Kred./ Tarım	5,69	4,54	4,13	4,96	4,14	4,10	4,90	,00	5,13	,98
	İht.Kred./ Turizm	4,82	,36	,00	3,31	,00	,64	,62	,00	1,06	,00
	İht.Dışış Krediler	6,70	4,65	4,23	5,24	4,64	4,19	5,20	,00	5,44	3,99
	İht.Kred./ Diğer	3,81	,00	,00	,20	,00	,00	,13	,00	2,60	,00
1992	İht.Kred./ Gayrimenkul	5,83	4,24	4,33	4,82	3,61	2,25	4,64	,00	5,26	,92
	İht.Kred./ Mesleki	5,36	4,21	4,02	4,61	3,62	3,92	4,48	,00	4,99	3,43
	İht.Kred./ Tarım	5,98	4,76	4,33	5,18	4,04	4,32	5,11	,00	5,35	4,39
	İht.Kred./ Turizm	4,97	,00	,00	3,15	,00	,00	,33	,00	,74	,00

Tablo 4'te ise 1993-1997 yılları arası dönem itibariyle yapılan kümeleme analizi sonuçları görülmektedir. Tablo 1'e göre bir değerlendirme yapıldığında yine sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri en yüksek olan illerimizin genel olarak Küme 1'de bir araya geldikleri görülmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri en düşük olan illerimizden Ardahan, Hakkari, Şırnak gibi illerimizin ayrı birer küme oluşturdukları ve küme ortalamalarının da genel olarak düşük olduğu gözlenmektedir. Yine 2. ve 3. dereceden gelişmiş illerimizden Adana, Balıkesir, Denizli, Gaziantep, Konya ve Samsun illerimizin Küme 2'de bir araya geldikleri görülmektedir. Bununla birlikte Ağrı, Siirt, Bayburt gibi az gelişmiş illerimizin 3. ve 4. dereceden gelişmiş illerimizle aynı kümede yer aldıkları görülmektedir. Tablo 4'e göre yine nüfus yoğunluğu açısından en yoğun illerimizin Küme 1'i oluşturdukları görülmektedir. Tablo 5'e bakıldığında aynı sebepten dolayı yine bazı kümelerin kredi kullanım ortalama düzeylerinin sıfır olduğu

görülmektedir. Örneğin; tek başına Küme 7'yi oluşturan Düzce ilimizin henüz İl statüsü kazanmamasından dolayı tüm değerleri sıfırdır. Söz konusu dönemler arasında illerin büyük bir çoğunluğunun iki kümede (Küme 3 ve Küme 4) toplandığı görülmektedir. Tablo 5'den Küme 3 ve Küme 4 ortalamalarına bakıldığında ise Küme 3 ortalamalarının tüm kredi çeşitlerinde tüm yıllarda daha yüksek olduğu görülmektedir. İki küme arasındaki bu farkı yine nüfus yoğunluğu ile açıklayabiliriz. Küme 5 ise çoğunlukla 1991 yılına kadar İl statüsü kazanmamış illerden oluşmaktadır. Küme 6 ise genellikle turizm ve gayrimenkul kredilerinin sıfır olduğu illeri kapsamaktadır. Küme 9'da ise turizm kredilerinin farklılık oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca bu kümede hiçbir yılda herhangi bir kredi türü sıfır olmamıştır.

Tablo 4: 1993-1997 Yılları Arası 5 Yıllık Dönem Bazında Kümeleme Analizi Sonuçları K-Ortalamalar 9 Küme Sayısı

İller	Küme
İstanbul, Ankara, Antalya, Bursa, İzmir	Küme 1
Adana, Balıkesir, Denizli, Gaziantep, Konya, Samsun	Küme 2
Amasya, Bolu, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay, K.Maraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Manisa, Ordu, Sakarya, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Zonguldak	Küme 3
Ağrı, Aksaray, Artvin, Bartın, Batman, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Iğdır, Karaman, Kars, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt, Sinop, Tunceli, Uşak, Yozgat	Küme 4
Karabük, Kilis, Yalova	Küme 5
Ardahan, Hakkari, Şırnak	Küme 6
Düzce	Küme 7
Osmaniye	Küme 8
Adıyaman, Afyonkarahisar, Aydın, Çanakkale, Isparta, İçel, Muğla, Nevşehir, Tokat, Trabzon, Van	Küme 9

Tablo 5: 1993-1997 Dönemi Küme Ortalamaları

Yıllar		Kümelere								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1993	İht.Dışı Krediler	7,35	6,29	5,81	5,05	,00	4,25	,00	,00	5,71
	İht.Kred./ Diğer	4,08	2,69	,34	,00	,00	,00	,00	,00	,77
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,39	5,67	5,26	4,40	,00	,00	,00	,00	5,09
	İht.Kred./ Mesleki	5,72	5,35	4,93	4,47	,00	3,75	,00	,00	4,93
	İht.Kred./ Tarım	6,33	6,06	5,52	4,98	,00	4,37	,00	,00	5,50
	İht.Kred./ Turizm	5,47	2,54	1,95	,66	,00	,00	,00	,00	4,17
1994	İht.Dışı Krediler	7,60	6,38	5,74	4,98	,00	4,16	,00	,00	5,67
	İht.Kred./ Diğer	3,76	3,96	,47	,17	,00	,00	,00	,00	,88
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,56	5,85	5,35	4,57	,00	,00	,00	,00	5,23
	İht.Kred./ Mesleki	5,90	5,61	5,21	4,76	,00	4,03	,00	,00	5,21
	İht.Kred./ Tarım	6,65	6,35	5,78	5,20	,00	4,32	,00	,00	5,74
	İht.Kred./ Turizm	5,44	4,10	1,21	,32	,00	,00	,00	,00	3,71
1995	İht.Dışı Krediler	7,98	6,83	6,23	5,37	5,38	4,49	,00	,00	6,09
	İht.Kred./ Diğer	4,81	4,45	,76	,00	,00	,00	,00	,00	,67
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,66	5,91	5,38	4,60	4,53	,00	,00	,00	5,30
	İht.Kred./ Mesleki	6,45	6,02	5,68	5,25	5,01	4,66	,00	,00	5,73
	İht.Kred./ Tarım	7,08	6,76	6,22	5,66	5,25	4,93	,00	,00	6,17
	İht.Kred./ Turizm	5,96	4,22	,74	,00	,00	,00	,00	,00	3,05
1996	İht.Dışı Krediler	8,34	7,27	6,67	5,67	5,38	4,72	,00	5,63	6,50
	İht.Kred./ Diğer	6,77	6,06	5,66	5,15	5,07	4,35	,00	4,77	5,71
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,78	5,99	5,48	4,80	4,69	,00	,00	,00	5,56
	İht.Kred./ Mesleki	6,62	6,15	5,91	5,40	5,39	4,81	,00	5,46	5,95
	İht.Kred./ Tarım	7,19	6,78	6,50	6,01	5,67	5,34	,00	6,21	6,48
	İht.Kred./ Turizm	5,52	3,64	,27	,22	,00	,00	,00	,00	4,61
1997	İht.Dışı Krediler	8,69	7,71	7,10	6,20	6,01	5,34	,00	6,14	6,98
	İht.Kred./ Diğer	7,15	6,44	6,08	5,53	5,49	5,05	,00	5,33	6,07
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,95	6,09	5,59	4,96	5,20	,00	,00	4,71	5,86
	İht.Kred./ Mesleki	6,90	6,45	6,20	5,70	5,77	5,21	,00	5,80	6,22
	İht.Kred./ Tarım	7,50	7,06	6,74	6,17	5,87	5,62	,00	6,39	6,69
	İht.Kred./ Turizm	5,74	3,79	,32	,22	,00	,00	,00	,00	4,51

Tablo 6'da ise 1998-2002 yılları arası ortalama değerleri üzerinden yapılan kümeleme analizi sonuçları yer almaktadır. Tablo 1'e göre bir değerlendirme yapıldığında, gelişmişlik düzeyi 1. 2. ve 3. dereceden olan illerimizin genel olarak Küme 8'i oluşturdukları görülmektedir. Bu noktada kredi kullanım düzeylerinin gelişmişlik düzeylerinden farklılaşarak iller arasındaki benzerliklerin arttığı sonucu çıkartılabileceği gibi illerin gelişmişlik düzeylerinin 1998-2002 döneminde birbirlerine daha yakın olduğu sonucu da çıkartılabilir. Ayrıca bu durumun ortaya çıkmasında 1999 Marmara Depremi ve 2001 ekonomik krizi ve öncesi gelişmelerin etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

Tablo 6'ya bakıldığında Ardahan ilimiz tek başına Küme 1'i oluşturmaktadır. Tablo 7'ye bakıldığında ise, en yüksek küme ortalamalarının Küme 8'de olduğu görülmektedir. Bu kümede yine nüfus yoğunluğu bakımından en yoğun iller yer almaktadır. Küme 6 ve Küme 9 ortalamaları birbirine yakın olmak birlikte Küme 9'da yer alan illerimizde turizm kredisi kullanımını sıfırdır. İllerimizin büyük bir çoğunluğu Küme 2 ve Küme 4'de toplanmıştır. Küme

2 ve Küme 4 arasındaki temel farklılık turizm kredilerinden kaynaklanmaktadır. Küme 2’de yer alan illerimizde bu krediler daha düşüktür.

Tablo 6: 1998-2002 Yılları Arası 5 Yıllık Dönem Bazında Kümeleme Analizi Sonuçları K-Ortalamalar 9 Küme

İller	Küme
Ardahan	Küme 1
Aksaray, Artvin, Bartın, Bayburt, Bingöl, Bolu, Burdur, Çankırı, Giresun, Gümüşhane, K.Maraş, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Siirt, Sinop, Trabzon, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak	Küme 2
Düzce	Küme 3
Afyonkarahisar, Amasya, Bilecik, Bursa, Edirne, Eskişehir, Isparta, Karabük, Kırklareli, Kilis, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Osmaniye, Samsun, Tekirdağ, Tokat, Yalova	Küme 4
Hakkari, Şırnak	Küme 5
Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Hatay, Kars, Muş, Ordu, Şanlıurfa, Van	Küme 6
Ağrı, Batman, Bitlis, Iğdır, Mardin	Küme 7
İstanbul, Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Gaziantep, İçel, İzmir, Kayseri, Muğla	Küme 8
Çorum, Erzincan, Konya, Rize, Sakarya, Sivas	Küme 9

Tablo 7: Küme Ortalamaları

Yıllar		Kümeler								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1998	İht.Dışı Krediler	5,88	6,64	,00	7,18	5,48	6,91	6,25	8,19	7,12
	İht.Kred./ Diğer	5,22	5,96	,00	6,14	5,45	6,24	5,73	6,82	6,14
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,00	5,02	,00	5,98	,00	5,77	4,80	6,68	5,97
	İht.Kred./ Mesleki	5,69	6,06	,00	6,33	5,15	6,14	5,70	6,75	6,27
	İht.Kred./ Tarım	6,61	6,57	,00	6,89	5,55	6,78	6,22	7,30	6,90
	İht.Kred./ Turizm	,00	,00	,00	1,18	,00	,83	,60	5,29	,00
1999	İht.Dışı Krediler	6,12	6,74	6,36	7,30	5,77	7,01	6,39	8,33	7,12
	İht.Kred./ Diğer	5,53	6,22	6,50	6,34	5,77	6,57	6,04	7,01	6,48
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,00	5,12	4,80	5,93	2,63	5,82	4,77	6,86	6,13
	İht.Kred./ Mesleki	5,87	6,20	6,35	6,48	5,45	6,27	5,84	6,89	6,48
	İht.Kred./ Tarım	7,00	6,80	6,85	7,11	5,61	7,00	6,42	7,52	7,14
	İht.Kred./ Turizm	,00	,19	,00	1,43	,00	4,10	,77	5,82	,00
2000	İht.Dışı Krediler	6,73	7,20	7,14	7,68	6,62	7,44	7,03	8,58	7,55
	İht.Kred./ Diğer	5,74	6,37	7,16	6,50	6,03	6,72	6,19	7,08	6,71
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,00	5,44	5,47	6,41	,00	6,23	5,03	7,05	6,39
	İht.Kred./ Mesleki	6,02	6,31	6,57	6,61	5,59	6,41	5,89	6,98	6,64
	İht.Kred./ Tarım	7,21	6,97	7,07	7,28	5,44	7,16	6,58	7,69	7,40
	İht.Kred./ Turizm	,00	,13	,00	,90	5,11	5,47	,00	5,74	,00
2001	İht.Dışı Krediler	6,55	7,03	6,92	7,52	6,38	7,34	6,81	8,56	7,34
	İht.Kred./ Diğer	5,31	6,41	7,19	6,46	6,08	6,67	6,15	7,15	6,79
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,00	5,11	6,80	6,27	,00	6,13	3,91	6,82	2,96
	İht.Kred./ Mesleki	5,21	5,93	6,41	6,21	5,02	5,97	5,53	6,63	6,28
	İht.Kred./ Tarım	7,06	6,70	6,65	6,96	4,84	6,92	6,32	7,40	7,18
	İht.Kred./ Turizm	,00	,00	,00	,49	5,56	5,67	4,02	5,69	,77
2002	İht.Dışı Krediler	6,56	7,16	7,57	7,69	6,62	7,49	6,83	8,69	7,53
	İht.Kred./ Diğer	5,37	6,56	7,08	6,65	6,22	6,81	6,40	7,35	6,94
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,00	,35	,00	5,79	,00	2,91	,97	6,30	5,97
	İht.Kred./ Mesleki	4,38	5,63	5,95	6,03	4,27	5,49	3,71	6,63	6,08
	İht.Kred./ Tarım	5,30	6,36	6,02	6,70	4,00	6,30	5,88	7,25	6,80
	İht.Kred./ Turizm	,00	,00	,00	,00	5,52	5,69	4,24	5,15	3,41

Aşağıdaki Tablo 8’de 2003 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması yer almaktadır. Tablo 9’da ise 2003-2007 yılları arası ortalama değerler üzerinden kümelene sonuçları

görülmektedir. Tablo 8'e göre değerlendirme yapılmak istenildiğinde, en gelişmiş ilimiz olan İstanbul'un tek başına küme oluşturduğu görülmektedir. Gelişmişlik sıralamasında İstanbul'u takip eden Ankara, Kocaeli ve İzmir Küme 3'ü oluşturmuşlardır. Yine Tablo 9'da en çok ilimizin bulunduğu kümenin Küme 8 olduğu görülmektedir. Bu kümede yer alan illerin tüm gelişmişlik gruplarından illeri barındırdığı görülmektedir. Yine Küme 5'e bakıldığında hem 2. dereceden gelişmiş illeri hem de 5. dereceden gelişmiş illeri birlikte barındırdığı görülmektedir. Dolayısıyla iller arasında kredi kullanımları açısından benzerlik ve farklılıklar olmakla birlikte, bu benzerlik ve farklılıklarda sosyo-ekonomik gelişmişliğin bariz bir etkisi söz konusu değildir diyebiliriz.

Tablo 8: 2003 Yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

1.Derece Gelişmiş İller	2.Derece Gelişmiş İller	3.Derece Gelişmiş İller	4.Derece Gelişmiş İller	5.Derece Gelişmiş İller
İstanbul	Eskişehir	Konya	Osmaniye	Bayburt
Ankara	Tekirdağ	Karabük	K.Maraş	Kars
İzmir	Adana	Isparta	Niğde	Şanlıurfa
Kocaeli	Yalova	Hatay	Giresun	Iğdır
Bursa	Antalya	Uşak	Kastamonu	Batman
	Kırklareli	Burdur	Tunceli	Gümüşhane
	Denizli	Samsun	Sivas	Mardin
	Muğla	Kırıkkale	Kilis	Siirt
	Bolu	Nevşehir	Bartın	Ardahan
	Balıkesir	Karaman	Aksaray	Van
	Edirne	Elazığ	Sinop	Bingöl
	Mersin	Rize	Erzincan	Hakkari
	Bilecik	Trabzon	Çankırı	Şırnak
	Kayseri	Amasya	Erzurum	Bitlis
	Gaziantep	Kütahya	Tokat	Ağrı
	Zonguldak	Malatya	Ordu	Muş
	Aydın	Kırşehir	Diyarbakır	
	Sakarya	Artvin	Yozgat	
	Çanakkale	Afyon	Adıyaman	
	Manisa	Düzce		
		Çorum		

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TCCSBB), 2003.

Tablo 9'a bakıldığında İstanbul ilimizin tek başına Küme 1'i oluşturduğu dikkati çekmektedir. Tablo 10'da görüldüğü üzere, küme ortalamaları açısından Küme 1'i, Küme 3 ve Küme 9 takip etmektedir. Küme 3, İstanbul'dan sonraki en yoğun nüfusa sahip sanayi şehirlerimizi içermektedir. Bir diğer dikkat çeken husus, Küme 7'yi oluşturan Bingöl ve Muş illerimizin diğer illerden farklılaşmalarıdır. Her iki ilimiz de sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından 5. dereceden gelişmiş iller grubunda yer almaktadır. Bununla birlikte Tablo 10'da yer alan küme ortalamalarına bakıldığında, diğer kümelerden ayrıştıkları kredi türlerinin mesleki, gayrimenkul ve turizm kredisi olduğu görülmektedir. Ardahan ilimiz tek başına Küme 6'yı

oluşturmuştur ve farklılaştığı kredi türünün özellikle turizm ve gayrimenkul kredisi olduğu görülmektedir.

Tablo 9: 2003-2007 Yılları Arası 5 Yıllık Dönem Bazında Kümeleme Analizi Sonuçları: K-Ortalamalar 9 Küme

İller	Küme
İstanbul	Küme 1
Adana, Afyonkarahisar, Amasya, Bartın, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İçel, Karabük Kırklareli, Kilis, Kütahya, Malatya, Rize, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Tokat, Yalova	Küme 2
Ankara, İzmir, Kocaeli	Küme 3
Ağrı Batman Diyarbakır Elazığ Erzincan Hakkari Iğdır Mardin Ordu Şanlıurfa Şırnak	Küme 4
Van Adıyaman Aydın Balıkesir Çorum Erzurum Gaziantep	Küme 5
Ardahan	Küme 6
Bingöl, Muş	Küme 7
Aksaray, Artvin, Bayburt, Bitlis, Bolu, Burdur, Çankırı, Düzce, Edirne, Giresun, Gümüşhane, K.Maraş, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Manisa, Niğde, Osmaniye, Siirt, Sinop, Trabzon, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak	Küme 8
Antalya, Konya	Küme 9

Tablo 10: Küme Ortalamaları

Yıllar	Kümeler									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
2003	İht.Dışı Krediler	10,45	8,11	9,55	7,60	8,18	6,95	7,06	7,66	8,74
	İht.Kred./ Diğer	8,19	6,86	7,74	6,76	7,00	6,06	6,63	6,78	7,18
	İht.Kred./ Gayrimenkul	7,47	5,94	7,72	,54	5,37	,00	5,64	1,25	6,28
	İht.Kred./ Mesleki	7,51	6,75	7,45	6,19	6,77	2,94	,00	6,58	7,38
	İht.Kred./ Tarım	6,48	6,66	7,37	5,67	6,79	4,94	6,26	6,54	7,58
	İht.Kred./ Turizm	6,84	,23	3,87	5,37	5,73	,00	,00	,00	3,82
2004	İht.Dışı Krediler	10,59	8,39	9,75	7,95	8,48	7,36	7,36	7,97	9,02
	İht.Kred./ Diğer	8,71	7,09	8,01	6,94	7,19	6,18	6,93	6,91	7,58
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,15	5,72	6,17	,00	5,51	,00	,00	,14	2,26
	İht.Kred./ Mesleki	7,75	7,02	7,66	6,55	7,04	5,72	,00	6,81	7,65
	İht.Kred./ Tarım	7,77	7,16	7,75	6,35	7,30	6,18	6,57	7,06	7,99
	İht.Kred./ Turizm	7,25	,43	5,82	5,32	5,65	,00	4,96	,00	6,29
2005	İht.Dışı Krediler	10,73	8,62	9,94	8,15	8,71	7,77	7,61	8,21	9,27
	İht.Kred./ Diğer	8,46	7,13	7,97	6,98	7,25	6,20	6,97	7,00	7,61
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,60	5,69	7,34	,63	5,61	,00	,00	1,07	5,23
	İht.Kred./ Mesleki	7,84	7,11	7,76	6,66	7,19	5,00	,00	6,94	7,78
	İht.Kred./ Tarım	7,82	7,49	8,01	6,84	7,58	6,83	6,94	7,33	8,22
	İht.Kred./ Turizm	7,22	3,87	6,25	4,70	5,60	,00	4,34	2,78	6,61
2006	İht.Dışı Krediler	10,90	8,79	9,95	8,30	8,90	7,95	7,74	8,40	9,47
	İht.Kred./ Diğer	8,70	7,28	8,10	7,03	7,39	6,22	7,03	7,08	7,91
	İht.Kred./ Gayrimenkul	7,28	5,59	7,41	,50	5,62	,00	,00	,23	6,14
	İht.Kred./ Mesleki	7,96	7,22	7,93	6,80	7,39	2,83	5,54	7,13	7,98
	İht.Kred./ Tarım	8,87	7,74	8,17	7,21	7,82	6,92	7,10	7,43	8,16
	İht.Kred./ Turizm	7,22	,20	3,22	,41	,00	,00	,00	,00	6,05
2007	İht.Dışı Krediler	11,00	8,92	10,05	8,42	9,01	8,04	7,84	8,53	9,60
	İht.Kred./ Diğer	8,09	7,30	8,02	6,80	7,47	2,57	6,18	7,19	8,04
	İht.Kred./ Gayrimenkul	6,28	5,17	7,28	,00	4,71	,00	,00	,00	,00
	İht.Kred./ Mesleki	8,62	7,39	8,12	7,25	7,49	6,63	7,13	7,24	7,96
	İht.Kred./ Tarım	8,51	7,83	8,27	7,28	7,97	7,02	7,15	7,60	8,54
	İht.Kred./ Turizm	6,30	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00

Çalışmanın devamında ise 2008-2012 yılları arasını kapsayan kümeleme analizi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 12’de görülmektedir. Aynı zamanda karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla 2011 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sitesinden temin edilmiştir. Bu sıralamada Muğla’ya kadar olan (Muğla dahil) illerimiz birinci dereceden gelişmiş illeri ifade etmektedir. Tekirdağ-Isparta arası ikinci dereceden, Balıkesir-Samsun arası üçüncü dereceden, Rize-Çorum arası dördüncü dereceden, Sinop-Adıyaman arası beşinci dereceden ve Diyarbakır-Muş arası altıncı dereceden gelişmiş illeri ifade etmektedir. Oluşan kümeler, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre değerlendirildiğinde aynı gelişmişlik düzeyinde yer alan İstanbul ve Antalya’nın birlikte Küme 1’i oluşturdukları görülmektedir. Bununla birlikte Küme 8’e bakıldığında birinci kademe gelişmiş iller grubunda yer alan Ankara, İzmir ve Bursa’nın, Aydın, İçel ve Hatay gibi farklı gelişmişlik kademesinde yer alan illerle aynı grupta yer aldıkları görülmektedir.

Tablo 11: 2011 Yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İller	SEGE 2011 Sırası	İller	SEGE 2011 Sırası
İstanbul	1	Malatya	42
Ankara	2	Afyon	43
İzmir	3	Artvin	44
Kocaeli	4	Erzincan	45
Antalya	5	Hatay	46
Bursa	6	Kastamonu	47
Eskişehir	7	Bartın	48
Muğla	8	Sivas	49
Tekirdağ	9	Çorum	50
Denizli	10	Sinop	51
Bolu	11	Giresun	52
Edirne	12	Osmaniye	53
Yalova	13	Çankırı	54
Çanakkale	14	Aksaray	55
Kırklareli	15	Niğde	56
Adana	16	Tokat	57
Kayseri	17	Tunceli	58
Sakarya	18	Erzurum	59
Aydın	19	K.Maraş	60
Konya	20	Ordu	61
Isparta	21	Gümüşhane	62
Balıkesir	22	Kilis	63
Manisa	23	Bayburt	64
Mersin	24	Yozgat	65
Uşak	25	Adıyaman	66
Burdur	26	Diyarbakır	67
Bilecik	27	Kars	68
Karabük	28	İğdir	69
Zonguldak	29	Batman	70
Gaziantep	30	Ardahan	71
Trabzon	31	Bingöl	72
Karaman	32	Şanlıurfa	73
Samsun	33	Mardin	74
Rize	34	Van	75
Düzce	35	Bitlis	76
Nevşehir	36	Siirt	77
Amasya	37	Şırnak	78
Kütahya	38	Ağrı	79
Elazığ	39	Hakkari	80
Kırşehir	40	Muş	81
Kırıkkale	41		

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TCCSBB), 2013.

Tablo 12'ye bakıldığında Küme 1, İstanbul ve Antalya olmak üzere en yüksek ortalamalara sahip illerimizden oluşurken bu kümeyi Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Hatay, İçel, İzmir ve Muğla illerimizin oluşturduğu Küme 8 takip etmektedir (En benzer küme Ek 1). Küme 1'de özellikle turizm kredilerinin ayırt edici olduğu görülmektedir. Tek başına Küme 5'i oluşturan Bolu ilimizin ise gelişmişlik kademeleri açısından kendinden bir önceki 1. kademe gelişmiş

İllerden temel ayırt edici kredileri yine turizm kredileridir. Nitekim 2011 ve 2012 yıllarında İstanbul ve Antalya illerimizden daha yüksek tutarda kredi kullanımının gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca Bolu ilimizin en benzer olduğu kümenin Küme 4 olduğu küme uzaklıklarından tespit edilmiştir (Ek 1). En düşük kredi kullanım düzeylerine sahip kümenin ise Küme 7 olduğu görülmektedir. Bu grupta yer alan illerimiz aynı zamanda 6. dereceden gelişmiş iller arasında yer almaktadır. Bu illerimizden Ardahan, 2011 yılı nüfus sıralamasında 81 il içerisinde 79. iken Hakkari ilimiz 63. dır. Yine 2011 yılı nüfus sıralamasında son sırada yer alan Bayburt ilimizin kendisinden çok daha yüksek nüfusa sahip illerimizle (Diyarbakır, Van, Zonguldak, Afyonkarahisar gibi) Küme 3'ü oluşturdıkları görülmektedir. Bu noktada nüfusun, kredi kullanımında temel belirleyici faktör olmadığı söylenebilir. Ayrıca 2007 ve 2008 yıllarındaki turizm kredilerinin sıfır görülmesi durumunun, TBB'den alınan bilgiler doğrultusunda bankalara başvuranların kredi türlerini belirtmemeleri ve eksik bilgi vermeleri gibi nedenlerden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. TBB yetkilileri, kendilerine senede bir defa veri bildirimini olduğunu ve verileri aynen yayınladıklarını bildirmişlerdir.

Tablo 12: 2008-2012 Yılları Arası 5 Yıllık Dönem Bazında Kümeleme Analizi Sonuçları: K-Ortalamalar 9 Küme

İller	Küme
İstanbul Antalya	Küme 1
Adana, Manisa	Küme 2
Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Artvin, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Elazığ, Gümüşhane, Iğdır, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Konya, Kütahya, Mardin, Niğde, Ordu, Siirt, Sinop, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli, Uşak, Van, Yozgat, Zonguldak	Küme 3
Gaziantep, Giresun, K.Maraş, Kırşehir, Nevşehir, Osmaniye, Rize, Samsun, Trabzon	Küme 4
Bolu	Küme 5
Adıyaman, Amasya, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Denizli, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Isparta, Karabük, Kayseri, Kırklareli, Kilis, Kocaeli, Malatya, Sakarya, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Yalova	Küme 6
Ardahan, Hakkari	Küme 7
Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Hatay, İçel, İzmir, Muğla	Küme 8
Kars, Muş	Küme 9

Tablo 13: Küme Ortalamaları

Yıllar	Kredi Türleri	Kümeler								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
2008	İht.Dışı Krediler	10,51	9,59	8,62	8,99	8,79	8,95	7,88	9,70	8,19
	İht.Kred./ Diğer	8,28	7,93	7,06	7,60	7,24	7,20	,00	8,02	6,62
	İht.Kred./ Gayrimenkul	3,06	2,92	,00	,56	,00	5,52	,00	5,61	2,72
	İht.Kred./ Mesleki	8,57	7,81	7,31	7,49	7,64	7,40	6,45	7,90	7,14
	İht.Kred./ Tarım	8,76	8,66	7,61	7,78	7,78	7,83	7,13	8,48	7,51
	İht.Kred./ Turizm	6,21	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00
2009	İht.Dışı Krediler	10,55	9,62	8,66	9,02	8,78	8,97	7,95	9,73	8,25
	İht.Kred./ Diğer	8,30	7,96	7,09	7,60	7,02	7,26	4,20	8,04	6,58
	İht.Kred./ Mesleki	8,58	7,85	7,34	7,52	7,63	7,50	6,48	7,97	7,13
	İht.Kred./ Tarım	8,35	8,76	7,71	7,88	7,82	7,93	7,26	8,56	7,60
	İht.Kred./ Turizm	7,03	6,35	,64	5,30	,00	,29	,00	6,43	5,63
	İht.Dışı Krediler	10,71	9,77	8,82	9,20	8,93	9,13	8,14	9,88	8,43
2010	İht.Kred./ Diğer	8,42	7,98	7,17	7,61	7,17	7,25	6,50	8,06	6,92
	İht.Kred./ Mesleki	8,69	7,84	7,35	7,60	7,61	7,52	6,53	7,97	7,14
	İht.Kred./ Tarım	8,68	8,90	7,94	8,06	8,06	8,14	7,49	8,73	7,83
	İht.Kred./ Turizm	7,38	6,53	,00	3,44	7,26	,00	,00	6,53	5,46
	İht.Dışı Krediler	10,83	9,90	8,98	9,37	9,08	9,28	8,49	10,02	8,63
	İht.Kred./ Diğer	8,87	7,97	7,42	7,72	7,68	7,59	6,89	8,05	7,17
2011	İht.Kred./ Mesleki	8,52	8,20	7,36	7,74	7,31	7,41	6,65	8,20	7,12
	İht.Kred./ Tarım	8,88	9,04	8,10	8,20	8,21	8,27	7,60	8,86	8,06
	İht.Kred./ Turizm	7,55	,00	,00	6,19	7,81	,00	,00	6,80	5,20
	İht.Dışı Krediler	10,92	9,99	9,07	9,45	9,16	9,37	8,43	10,09	8,75
	İht.Kred./ Diğer	8,80	7,85	7,36	7,64	7,57	7,49	6,80	7,98	7,09
	İht.Kred./ Mesleki	8,61	8,33	7,47	7,84	7,50	7,53	6,73	8,28	7,30
2012	İht.Kred./ Tarım	8,86	9,04	8,13	8,21	8,22	8,27	7,61	8,85	8,15
	İht.Kred./ Turizm	7,73	,00	,00	6,28	7,82	,00	,00	6,68	,00

Tablo 14’de Türkiye’de illerin 2017 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması yer almaktadır. Tablo 15’de ise 2013-2018 yılları arası dönem itibariyle yapılan kümeleme analizi sonuçları yer almaktadır. Tablo 16’ya göre oluşan kümeler logaritmik küme ortalamaları da dikkate alınarak değerlendirildiğinde Küme 1’de 2013-2018 yılları arası tüm yıllarda belirgin bir şekilde kredi kullanımının yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu illerimiz aynı zamanda sosyo-ekonomik gelişmişlik kademeleri açısından 1. dereceden gelişmiş iller arasında yer almaktadır. Küme 1’e en benzer küme ise Ek 2 dikkate alındığında Küme 8’dir. Kilis ve Ardahan illerimiz tek başlarına küme oluşturmakla birlikte, bu kümelerin küme ortalamalarının geneli dikkate alındığında ve Ek 2’de yer alan küme merkezi uzaklıklarına bakıldığında bu iki kümenin birbirlerine oldukça benzer oldukları ve birleştirilebilecekleri görülmektedir. Bununla birlikte bu iki ilimizin ayrı birer küme oluşturmalarında mesleki kredi kullanım düzeyinin 2016 yılına kadar her iki ilimizde de, 2016 yılından itibaren ise Ardahan ilimizde belirli bir düzeye yükselmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Küme 7’yi oluşturan Bayburt ve Yalova illerimizin en benzer oldukları küme Küme 5’dir (Ek 2). Benzerlikler bazı yıllarda turizm kredilerinin her iki kümedeki illerde de sıfır olmasından, farklılık ise Küme 5’de yer alan kredi kullanım düzeylerinin Küme 7’den daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyo-

ekonomik gelişmişlik açısından bakıldığında ise Bayburt ilimiz beşinci kademe gelişmiş iller grubunda iken Yalova ilimiz ikinci kademe gelişmiş iller grubunda yer almaktadır. Ayrıca Küme 1 bağlamında en belirleyici kredilerin tarım kredileri olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Küme 8'de de tarım kredileri, 2013-2018 döneminde genel olarak diğer 10 kümeden daha yüksek gerçekleşmiştir.

Tablo 14: 2017 Yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İller	Sıra	Kademe	İller	Sıra	Kademe
İstanbul	1	1	Elazığ	42	4
Ankara	2	1	Kırşehir	43	4
İzmir	3	1	Malatya	44	4
Kocaeli	4	1	Sivas	45	4
Antalya	5	1	Bartın	46	4
Bursa	6	1	Erzincan	47	4
Eskişehir	7	1	Kastamonu	48	4
Muğla	8	1	Artvin	49	4
Tekirdağ	9	1	Çorum	50	4
Denizli	10	2	Aksaray	51	4
Sakarya	11	2	Sinop	52	5
Yalova	12	2	Giresun	53	5
Bolu	13	2	Osmaniye	54	5
Konya	14	2	Çankırı	55	5
Aydın	15	2	Tokat	56	5
Isparta	16	2	Niğde	57	5
Kayseri	17	2	K.Maraş	58	5
Kırklareli	18	2	Tunceli	59	5
Bilecik	19	2	Ordu	60	5
Çanakkale	20	2	Erzurum	61	5
Edirne	21	2	Kilis	62	5
Karabük	22	2	Yozgat	63	5
Manisa	23	2	Gümüşhane	64	5
Balıkesir	24	2	Bayburt	65	5
Mersin	25	3	Adıyaman	66	6
Trabzon	26	3	Ardahan	67	6
Adana	27	3	Diyarbakır	68	6
Zonguldak	28	3	Kars	69	6
Uşak	29	3	Iğdır	70	6
Gaziantep	30	3	Bingöl	71	6
Samsun	31	3	Batman	72	6
Burdur	32	3	Şanlıurfa	73	6
Kırıkkale	33	3	Mardin	74	6
Düzce	34	3	Siirt	75	6
Karaman	35	3	Bitlis	76	6
Rize	36	3	Van	77	6
Kütahya	37	3	Hakkari	78	6
Amasya	38	4	Muş	79	6
Hatay	39	4	Ağrı	80	6
Nevşehir	40	4	Şırnak	81	6
Afyon	41	4			

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TCCSBB), 2017.

Tablo 15: 2013-2018 Yılları Arası 6 Yıllık Dönem Bazında Kümeleme Analizi Sonuçları: K-Ortalamalar 10 Küme

İller	Küme
İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir	Küme 1
Bolu, Çanakkale, Kırşehir, Muğla, Osmaniye, Trabzon	Küme 2
Adıyaman, Aksaray, Amasya, Artvin, Burdur, Çorum, Düzce, Edirne, Erzurum, Isparta, Karabük, Kastamonu, Kırklareli, Kütahya, Malatya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Van, Yozgat, Zonguldak	Küme 3
Afyonkarahisar	Küme 4
Ağrı, Bartın, Batman, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Karaman, Kars, Kırıkkale, Siirt, Şırnak, Tunceli	Küme 5
Giresun, K.Maraş	Küme 6
Bayburt, Yalova	Küme 7
Denizli, Gaziantep, İçel, Konya	Küme 8
Kilis	Küme 9
Ardahan	Küme 10
Hatay, Samsun	Küme 11
Adana, Aydın, Balıkesir, Diyarbakır, Eskişehir, Kayseri, Kocaeli, Manisa, Sakarya, Şanlıurfa, Tekirdağ	Küme 12

Tablo 16: 2013-2018 Yılları Küme Ortalamaları

Yıllar		Kümeler											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2013	İht.Dışı Krediler	10,97	9,46	9,30	9,52	8,91	9,55	8,75	10,22	8,51	8,51	9,99	9,92
	İht.Kred./ Diğer	8,68	7,36	7,30	7,81	6,95	7,72	6,97	7,97	6,90	6,71	7,69	7,70
	İht.Kred./ Mesleki	8,84	7,93	7,80	7,99	7,32	7,94	7,08	8,45	6,82	6,92	8,57	8,20
	İht.Kred./ Tarım	8,99	8,36	8,28	8,58	7,90	8,17	7,71	8,88	8,02	8,16	8,68	8,72
	İht.Kred./ Turizm	7,37	6,88	,00	,00	,00	4,82	,00	6,13	,00	,00	5,81	,00
2014	İht.Dışı Krediler	11,03	9,53	9,37	9,59	8,98	9,62	8,81	10,31	8,58	8,55	10,03	9,98
	İht.Kred./ Diğer	9,47	7,71	7,43	7,86	7,14	8,02	7,20	8,58	7,07	6,72	8,36	8,25
	İht.Kred./ Mesleki	8,91	8,03	7,90	8,06	7,42	8,07	7,20	8,54	7,10	6,97	8,65	8,29
	İht.Kred./ Tarım	9,15	8,45	8,37	8,71	8,02	8,33	7,78	9,00	8,11	8,28	8,76	8,83
	İht.Kred./ Turizm	7,54	6,89	,00	6,76	,00	,00	,00	6,15	,00	,00	,00	,00
2015	İht.Dışı Krediler	11,13	9,58	9,42	9,66	9,04	9,70	8,90	10,40	8,65	8,59	10,08	10,05
	İht.Kred./ Diğer	9,30	8,21	8,07	8,25	7,65	8,40	7,40	8,75	7,59	7,26	8,73	8,55
	İht.Kred./ Gayrimenkul	8,37	7,37	7,25	7,71	6,84	7,35	6,59	7,93	6,51	6,18	8,04	7,67
	İht.Kred./ Mesleki	7,57	5,76	5,46	5,72	5,02	5,81	,00	6,34	,00	,00	6,60	6,16
	İht.Kred./ Tarım	9,25	8,58	8,48	8,89	8,15	8,50	7,90	9,13	8,19	8,41	8,89	8,96
2016	İht.Dışı Krediler	11,20	9,63	9,46	9,69	9,07	9,76	8,90	10,45	8,67	8,65	10,12	10,09
	İht.Kred./ Diğer	9,40	8,30	8,16	8,35	7,72	8,48	7,47	8,85	7,63	7,37	8,79	8,65
	İht.Kred./ Gayrimenkul	8,49	7,46	7,38	7,85	6,92	7,50	6,70	8,02	6,67	6,36	8,09	7,79
	İht.Kred./ Mesleki	7,64	5,77	5,60	5,77	5,23	5,88	5,01	6,54	,00	,00	6,58	6,27
	İht.Kred./ Tarım	9,28	8,68	8,60	9,01	8,25	8,63	8,01	9,16	8,27	8,53	9,00	9,06
2017	İht.Kred./ Turizm	8,29	7,28	6,65	6,71	5,95	6,92	6,56	7,38	5,00	5,64	6,98	6,91
	İht.Dışı Krediler	11,28	9,72	9,55	9,78	9,19	9,85	9,05	10,55	8,80	8,77	10,22	10,19
	İht.Kred./ Diğer	9,47	8,31	8,16	8,40	7,64	8,48	7,45	8,93	7,35	7,32	8,82	8,70
	İht.Kred./ Gayrimenkul	8,56	7,50	7,39	7,74	6,84	7,54	6,78	8,05	6,83	6,43	8,11	7,86
	İht.Kred./ Mesleki	7,66	6,01	5,85	6,44	5,30	6,01	5,05	6,67	,00	4,59	6,56	6,42
2018	İht.Kred./ Tarım	9,35	8,75	8,66	9,10	8,34	8,72	8,07	9,32	8,30	8,64	9,07	9,14
	İht.Kred./ Turizm	8,45	7,34	6,78	7,16	6,02	6,97	6,63	7,36	5,46	5,55	7,03	7,08
	İht.Dışı Krediler	11,34	9,75	9,57	9,80	9,22	9,90	9,07	10,61	8,81	8,78	10,24	10,21
	İht.Kred./ Diğer	9,48	8,47	8,37	8,66	7,89	8,71	7,74	9,02	7,74	7,41	8,91	8,77
	İht.Kred./ Gayrimenkul	8,67	7,64	7,57	7,88	7,08	7,67	6,85	8,16	6,98	6,59	8,22	8,01
2018	İht.Kred./ Mesleki	7,60	6,21	6,05	6,38	5,56	6,15	5,33	6,81	,00	4,41	6,71	6,52
	İht.Kred./ Tarım	9,43	8,82	8,72	9,17	8,41	8,79	8,22	9,36	8,27	8,72	9,11	9,20
	İht.Kred./ Turizm	8,48	7,40	6,92	6,80	6,10	7,10	6,87	7,61	5,46	5,69	7,08	7,24

2.4. Nüfusa Oranla Kredi Kullanım Düzeyleri 2013-2018 Dönemi Kümeleme Analizi

Çalışmada ayrıca, olası nüfus etkisini ortadan kaldırmak amacıyla nüfusa oranla kredi kullanım düzeyleri hesaplanmış ve örneklem olarak daha yakın geçmiş alınmak istendiğinden 2013-2018 yılları arası dönem için kümeleme analizi tekrarlanmıştır. Bu yapılırken il nüfuslarının da doğal logaritmaları alınmış ve daha sonra krediler nüfusa oranlanmıştır. Oluşan kümeler Tablo 17'de görüldüğü gibidir. Kümeler incelendiğinde nüfusun dikkate alınmadığı durumla dikkate alındığı durum arasında benzerlik ve farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin; Tablo 17'ye göre nüfusun dikkate alınmadığı durumdan farklı olarak İstanbul tek başına küme oluşturmaktadır. İstanbul ilimize en benzer kümenin Ek 3'den hareketle Küme 8 olduğu görülmektedir. Küme 8'de yer alan illere bakıldığında, sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından en gelişmiş illerle birlikte daha az gelişmiş illeri birlikte barındırdığı görülmektedir. Örneğin; Osmaniye beşinci dereceden, Trabzon üçüncü dereceden gelişmiş iller olmalarına rağmen Ankara, Bursa, İzmir gibi birinci dereceden gelişmiş illerle aynı kümede yer almışlardır. En yoğun kümelenmenin ise Küme 3'de olduğu görülmektedir. Küme 11'e en benzer küme Küme 3 olarak görülmektedir. Küme 3'de 31 ilimiz yer almıştır. Dolayısıyla illerimizdeki kredi kullanım düzeyleri büyük ölçüde birbirlerine benzemektedir. Diğer yandan, Bayburt ve Yalova illeri nüfusun dikkate alınmadığı analizde olduğu gibi birlikte küme (Küme 11) oluşturmuşlardır. Diğer benzerlikler ise Kilis ve Ardahan illerinin yine tek başlarına küme oluşturmalarıdır. Nüfusun dikkate alınmadığı durumda Küme 8'i oluşturan illerimizin tümü ise yeni durumda farklı kümelerde yer almışlardır.

Tablo 17: Nüfusa Oranla Kredi Kullanımı Oluşan Kümeler

İller	Küme
İstanbul	Küme 1
Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Kayseri, Kocaeli, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van	Küme 2
Adana, Adıyaman, Aksaray, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Çorum, Düzce, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Iğdır, Isparta, Karaman, Kars, Kırıkkale, Kütahya, Malatya, Manisa, Muş, Niğde, Ordu, Rize, Sakarya, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak	Küme 3
Afyonkarahisar	Küme 4
Giresun, Hatay, K.Maraş, Samsun	Küme 5
Amasya, Artvin, Aydın, Burdur, Çankırı, Edirne, Karabük, Kastamonu, Kırklareli, Nevşehir, Sinop, Tunceli	Küme 6
Kilis	Küme 7
Ankara, Bursa, Gaziantep, İzmir, Konya, Osmaniye, Trabzon	Küme 8
Antalya, Bolu, Çanakkale, Denizli, Kırşehir, Muğla	Küme 9
Ardahan	Küme 10
Bayburt, Yalova	Küme 11
İçel	Küme 12

Tablo 18: Küme Ortalamaları

Yıl	KREDİLER	Kümeler											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2013	İht.Dışı Krediler	1,66	1,64	1,69	1,67	1,68	1,73	1,71	1,68	1,72	1,76	1,75	1,44
	İht.Kred./ Diğer	1,38	1,40	1,47	1,48	1,47	1,52	1,50	1,43	1,48	1,49	1,50	1,24
	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,23	1,26	1,33	1,34	1,32	1,38	1,35	1,29	1,35	1,32	1,32	1,15
	İht.Kred./ Mesleki	1,09	1,02	1,05	1,09	1,07	1,10	,00	1,10	1,10	,88	1,03	,92
	İht.Kred./ Tarım	1,26	1,47	1,54	1,56	1,49	1,59	1,60	1,46	1,56	1,75	1,59	1,30
	İht.Kred./ Turizm	1,21	1,06	1,19	1,16	1,18	1,30	1,06	1,19	1,36	1,14	1,32	1,00
2014	İht.Dışı Krediler	1,61	1,58	1,64	1,62	1,63	1,69	1,65	1,62	1,67	1,71	1,69	1,40
	İht.Kred./ Diğer	1,26	1,25	1,29	1,33	1,28	1,29	1,34	1,27	1,32	1,35	1,35	1,03
	İht.Kred./ Mesleki	1,24	1,32	1,36	1,36	1,37	1,42	1,32	1,35	1,39	1,39	1,37	1,15
	İht.Kred./ Tarım	1,22	1,38	1,46	1,46	1,40	1,51	1,56	1,39	1,47	1,64	1,49	1,24
	İht.Kred./ Turizm	1,11	,00	,00	,00	,88	,00	,00	,00	1,02	1,22	,00	,00
2015	İht.Dışı Krediler	1,62	1,60	1,66	1,64	1,63	1,70	1,66	1,63	1,68	1,71	1,70	1,41
	İht.Kred./ Diğer	1,40	1,30	1,33	1,34	1,36	1,32	1,37	1,37	1,37	1,35	1,39	1,16
	İht.Kred./ Mesleki	1,25	1,33	1,38	1,37	1,39	1,44	1,38	1,36	1,40	1,40	1,39	1,17
	İht.Kred./ Tarım	1,25	1,41	1,48	1,49	1,42	1,52	1,57	1,41	1,49	1,66	1,51	1,26
	İht.Kred./ Turizm	1,14	,00	,00	1,15	,00	,00	,00	1,01	1,24	,00	,00	,81
2016	İht.Dışı Krediler	1,64	1,61	1,66	1,65	1,64	1,71	1,68	1,65	1,69	1,72	1,72	1,42
	İht.Kred./ Diğer	1,36	1,37	1,42	1,41	1,42	1,46	1,47	1,40	1,43	1,46	1,43	1,19
	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,20	1,22	1,27	1,32	1,28	1,32	1,26	1,25	1,30	1,24	1,27	1,11
	İht.Kred./ Mesleki	1,06	,93	,97	,98	1,03	,98	,00	1,04	1,05	,00	,00	,83
	İht.Kred./ Tarım	1,26	1,43	1,50	1,52	1,45	1,54	1,59	1,43	1,51	1,69	1,53	1,28
	İht.Kred./ Turizm	1,17	1,03	1,10	1,12	1,14	1,23	,99	1,15	1,34	1,09	1,23	,95
2017	İht.Dışı Krediler	1,65	1,61	1,67	1,65	1,65	1,71	1,68	1,66	1,70	1,73	1,72	1,42
	İht.Kred./ Diğer	1,38	1,37	1,43	1,42	1,44	1,48	1,48	1,41	1,45	1,48	1,44	1,22
	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,22	1,23	1,29	1,34	1,30	1,35	1,29	1,27	1,32	1,28	1,30	1,13
	İht.Kred./ Mesleki	1,08	,96	,99	,98	1,04	1,01	,00	1,06	1,06	,00	,97	,83
	İht.Kred./ Tarım	1,24	1,45	1,52	1,54	1,47	1,56	1,60	1,44	1,53	1,71	1,55	1,24
2018	İht.Kred./ Turizm	1,19	1,04	1,14	1,14	1,16	1,26	,97	1,17	1,33	1,13	1,27	,96
	İht.Dışı Krediler	1,66	1,63	1,69	1,67	1,67	1,73	1,71	1,67	1,72	1,76	1,75	1,44
	İht.Kred./ Diğer	1,39	1,37	1,43	1,43	1,44	1,49	1,43	1,42	1,45	1,47	1,44	1,23
	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,22	1,22	1,29	1,32	1,30	1,36	1,33	1,27	1,32	1,29	1,31	1,13
	İht.Kred./ Mesleki	1,08	,97	1,02	1,10	1,04	1,06	,00	1,09	1,08	,92	,97	,86
	İht.Kred./ Tarım	1,24	1,46	1,53	1,55	1,48	1,58	1,61	1,45	1,55	1,73	1,56	1,30
	İht.Kred./ Turizm	1,20	1,05	1,17	1,22	1,17	1,28	1,06	1,17	1,35	1,11	1,28	,97

Çalışmada ayrıca, nüfusa göre yapılan kümeleme analizi altı kümeli durum için tekrarlanmıştır. Oluşan kümeler Tablo 19’da görüldüğü gibidir. Tablo 19’a göre İçel ilimiz tek başına Küme 1’i oluşturmaktadır. Bunun temel sebebi, İçel ilimizde kredi kullanım düzeylerinin nüfusa oranla tüm yıllarda belirgin bir şekilde diğer illerimizden düşük olmasıdır. Yine Küme 2’nin, 12 kümeli durumda oluşan kümelerden Küme 9, Küme 8 ve Küme 1’i barındırdığı görülmektedir. Bu kümeler aynı zamanda 12 kümeli durumda birbirlerine en fazla benzeyen kümelerdir (Ek 3). Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından bakıldığında ise çoğunlukla birinci kademe gelişmiş illeri barındırdığı görülmektedir. Kümelerin oluşmasında diğerlerine nazaran daha fazla etkili kredi türlerinin ise turizm ve mesleki krediler olduğu ANOVA tablosundan

görmüştür (Ek 4'de F değeri). Nitekim Tablo 20'de, diğer kredilerin oranları birbirlerine yakınken, turizm ve mesleki kredilerin oranlarının oldukça farklılaştıkları görülmektedir.

Tablo 19: 6 Kümeli Durumda Oluşan Kümeler

İller	Küme
İçel	Küme 1
İstanbul, Ankara, Antalya, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Gaziantep, İzmir, Kırşehir, Konya, Muğla, Osmaniye, Trabzon	Küme 2
Adana, Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bartın, Batman, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Hatay, Iğdır, Isparta, K.Maraş, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tekirdağ, Tokat, Tunceli, Uşak, Van, Yozgat, Zonguldak	Küme 3
Afyonkarahisar	Küme 4
Kilis	Küme 5
Ardahan, Bayburt, Yalova	Küme 6

Tablo 20: Küme Ortalamaları

Yıl	Kredi	Kümeler					
		1	2	3	4	5	6
2013	İht.Dışı Krediler	1,44	1,70	1,69	1,67	1,71	1,75
	İht.Kred./ Diğer	1,24	1,45	1,46	1,48	1,50	1,49
	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,15	1,31	1,32	1,34	1,35	1,32
	İht.Kred./ Mesleki	,92	1,10	1,05	1,09	,00	,98
	İht.Kred./ Tarım	1,30	1,49	1,53	1,56	1,60	1,64
	İht.Kred./ Turizm	1,00	1,27	1,18	1,16	1,06	1,26
2014	İht.Dışı Krediler	1,40	1,64	1,64	1,62	1,65	1,69
	İht.Kred./ Diğer	1,03	1,29	1,28	1,33	1,34	1,35
	İht.Kred./ Mesleki	1,15	1,36	1,36	1,36	1,32	1,38
	İht.Kred./ Tarım	1,24	1,41	1,45	1,46	1,56	1,54
	İht.Kred./ Turizm	,85	1,11	,06	,00	,00	,00
	İht.Dışı Krediler	1,41	1,65	1,65	1,64	1,66	1,71
2015	İht.Kred./ Diğer	1,16	1,37	1,32	1,34	1,37	1,38
	İht.Kred./ Mesleki	1,17	1,37	1,38	1,37	1,38	1,39
	İht.Kred./ Tarım	1,26	1,43	1,47	1,49	1,57	1,56
	İht.Kred./ Turizm	,81	1,12	,00	1,15	,00	,00
	İht.Dışı Krediler	1,42	1,67	1,66	1,65	1,68	1,72
	İht.Kred./ Diğer	1,19	1,41	1,42	1,41	1,47	1,44
2016	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,11	1,27	1,27	1,32	1,26	1,26
	İht.Kred./ Mesleki	,83	1,05	,96	,98	,00	,00
	İht.Kred./ Tarım	1,28	1,45	1,49	1,52	1,59	1,58
	İht.Kred./ Turizm	,95	1,24	1,11	1,12	,99	1,18
	İht.Dışı Krediler	1,42	1,67	1,67	1,65	1,68	1,72
	İht.Kred./ Diğer	1,22	1,43	1,43	1,42	1,48	1,46
2017	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,13	1,28	1,29	1,34	1,29	1,29
	İht.Kred./ Mesleki	,83	1,06	,99	,98	,00	,64
	İht.Kred./ Tarım	1,24	1,47	1,51	1,54	1,60	1,60
	İht.Kred./ Turizm	,96	1,24	1,14	1,14	,97	1,22
	İht.Dışı Krediler	1,44	1,69	1,68	1,67	1,71	1,75
	İht.Kred./ Diğer	1,23	1,43	1,43	1,43	1,43	1,45
2018	İht.Kred./ Gayrimenkul	1,13	1,29	1,29	1,32	1,33	1,30
	İht.Kred./ Mesleki	,86	1,08	1,02	1,10	,00	,96
	İht.Kred./ Tarım	1,30	1,48	1,52	1,55	1,61	1,62
	İht.Kred./ Turizm	,97	1,25	1,16	1,22	1,06	1,22
	İht.Dışı Krediler	1,44	1,69	1,68	1,67	1,71	1,75
	İht.Kred./ Diğer	1,23	1,43	1,43	1,43	1,43	1,45

SONUÇ

Türkiye’de bankacılık sektörü son 15-20 yılda büyük bir büyüme ivmesi kazanmıştır. Bu ivmelenmede bankaların ana aktif kaynağı olan kullanılan kredilerin önemi büyüktür. Kullanılan kredilerin ise bölgesel farklılıklar içerip içermediğinin tarihsel düzlemde incelenmesi karar alıcılar ve politika yapıcılar açısından geleceğe yönelik daha tutarlı ve etkin kararlar alınmasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda Türkiye’de finansal gelişimin bir göstergesi ve yatırım ve tüketici harcamalarını teşvik edici bir gösterge olan kredi kullanımlarının bölgesel ve yöresel bağlamda incelendiği çalışmalara genel olarak pek rastlanmamaktadır. Oysa bir bütün olarak ülke ekonomisinin kalkınmasında bölgesel ve yöresel kalkınmanın önemi büyüktür.

Bilindiği üzere finans ve sanayi alanları arasında yakın ilişki söz konusudur. Bu ilişki aynı zamanda bölgesel gelişmişliğin bir parçasıdır. Literatüre bakıldığında Türkiye’de iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik, sağlık gelişmişlik, insani gelişmişlik, gelir dağılımı, nüfus, tarım, iç göç, eğitim gibi farklı başlıklar altında araştırılmış ve karşılaştırılmış olsa da, ülke ekonomisinin en önemli dinamiklerinden biri olan ve bankacılık sektörünün ana bloğunu oluşturan kullanılan krediler konusunda iller bazında bir literatür açığı olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de kredi kullanımında iller arasındaki benzerliklerin ortaya konulması ve bankacılık sektörünün sağladığı kredilerin bölgesel farklılık içerip içermediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca, nüfusa oranla kredi kullanımlarını dikkate alan kümeleme analizi de gerçekleştirilmiştir. Oluşan kümeler incelendiğinde nüfusun dikkate alınmadığı durumla dikkate alındığı durum arasında benzerlik ve farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; Osmaniye beşinci dereceden, Trabzon üçüncü dereceden gelişmiş iller olmalarına rağmen Ankara, Bursa, İzmir gibi birinci dereceden gelişmiş illerle aynı kümede yer almışlardır. Ayrıca, illerimizdeki kredi kullanım düzeylerinin büyük ölçüde birbirlerine benzemekte olduğu tespit edilmiştir. Nüfusun dikkate alınmadığı durumda Küme 8’i oluşturan illerimizin tümünün ise yeni durumda farklı kümelerde yer aldığı tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca nüfusa göre yapılan kümeleme analizi altı kümeli durum için tekrarlanmıştır ve İçel ilimiz tek başına Küme 1’i oluşturmuştur.

Ayrıca, elde edilen sonuçlara bakıldığında farklı bölgelerde yer alan, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve nüfus açısından ayrışan illerin aynı kümede yer aldıkları da görülmüştür. Bu durum, Türkiye’nin banka kredileri açısından bölgelere ayrılmasında ve bu bölgelerin özelliklerine göre banka mevduatlarını ve banka kredilerini artırıcı düzenlemelerin yapılmasında etkili olabilecek bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte çalışmada, Türkiye'deki iller için hesaplanan farklı kredi türleri kullanıldığından, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi birbirine yakın olan farklı illerin aynı kümede yer alması anlaşılabilir bir sonuçtur. Benzer kümede yer alan iller banka kredileri için analiz edildiğinde yapılan ayırım daha net bir şekilde ortaya çıkarılabilir. Sonuç olarak; bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması/giderilmesi için bölgenin yapısına uygun ve yeterli miktarda kredi kullanımının veya desteğinin sağlanması önemlilik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, N. & Seven, A. (2015). İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerinin İş Yoğunluğuna Göre Hibrid Kümeleme İle Sınıflandırılması. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 181-201.
- Bulut, H. (2019). Türkiye'deki İllerin Yaşam Endekslerine Göre Kümelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 74-82.
- Canbaş, S. & Vural, G. (2007). Entegrasyon Sürecinde AB'ne Üye ve Aday Ülke Bankacılık Sistemlerinin Finansal Durum Benzerliğinin Kümeleme Analizi İle Değerlendirilmesi. *İktisat İşletme ve Finans*, 22(261), 38-61.
- Canbolat, Z. N. (2016). *Ebeveynlerin İnternet Kullanım Düzeylerine Göre Kümelenmesi ve Çocukları Arasındaki Farklılıkların Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cengiz, D. (2010). Mevduat Bankalarının Rasyolarına Kümelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 231-247.
- Çamoğlu, S.M. & Akıncı, M. (2012). Türkiye'de Sektörel Banka Kredilerinin Gelişimi: Bir Zaman Serisi Analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 19(1), 193-210.
- Dönmez, C. Ç. (2017). *Finans Sektörü ve Ekonomik Gelişme (Ekonofizik Açıdan Rekabetçilik Analizi)*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Ercan, H. & Sayaseng, S. (2016). The Cluster Analysis Of The Banking Sector in Europe. *Economics and Management of Global Value Chains*, 111-127.
- Ertem, Ü. (2015). *Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gökçe, H. & Küçük Kaplan, İ. (2018). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Sağladığı Kredilerin Yapısı, Dağılımı ve Kârlılığa Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 153-143.
- Gökgöz, İ. H., Altınel, F., Gökgöz, P. Y. & Koç, İ. (2013). Classification of Turkish Commercial Banks Under Fuzzy c-Means Clustering. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 7(2), 13-36.
- Küçükkocaoğlu, G., Kuzu, D. A. & Göksu, G. (2019). Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Hacmini Etkileyen Değişkenler ve Etki Düzeyleri. *Bankacılar Dergisi*, 109, 3-21.
- Kaufman, L. & Rousseeuw, P. J. (2009). *Finding Groups In Data: An Introduction to Cluster Analysis*. John Wiley & Sons, New Jersey.
- Mackay, R. R. & Molyneux, P. (1996). Bank Credit And The Regions: A Comparison Within Europe. *Regional Studies*, 30(8), 757-763.
- Öksüzkaya, M., Atan, M. & Atan, S. (2018). Türkiye Bankacılık Sektöründe İl Bazında Mevduat ve Kredi Etkinliği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 343-374.

- Özçalıcı, M. (2017). Özdüzenleyici Haritalar Yöntemi ile Bankacılık Sektörü Piyasa Bölümlendirilmesi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 11(2), 9-30.
- Pham, D. T., Dimov, S. S., & Nguyen, C. D. (2005). Selection of K in K-means Clustering. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part C: Journal of Mechanical Engineering Science*, 219(1), 103-119.
- Rendon E., Abundez, I., Arizmendi, A. & Quiroz, M. (2011). Internal Versus External Cluster Validation Indexes. *International Journal of Computers and Communications*, 5(1), 27-34.
- Rousseeuw, P.J. (1987). Silhouettes: A Graphical Aid to the Interpretation and Validation of Cluster Analysis. *Journal Of Computational and Applied Mathematics*, 20, 53-65.
- Sarıgül, H. (2014). Kümeleme Analizi İle İllerin Bankacılık Hizmetlerine Erişim ve Kullanım Göstergelerinin Karşılaştırılması. *Bankacılar Dergisi*, 89, 41-62.
- Shukla, S. & Naganna, S. (2014). A Review On K-Means Data Clustering Approach. *International Journal of Information and Computation Technology*, 4(17), 1847-1860.
- Şenel, C. (2020). Banka Kredileri ve Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Uluslararası Karşılaştırmalı Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 810-825.
- Theodoridis, S. & Koutroumbas, K. (2006). *Pattern Recognition*. Academic Press, San Diego.
- TCCSBB (2003), Erişim adresi: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_sosyo-ekonomik_gelismislik_siralamasi_arastirmasi_2003-%E2%80%8B.pdf, Erişim tarihi: 03.04.2020
- TCCSBB (2011), http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_ve_Bolgelerin_Sosyo-Ekonomik_Gelismislik_Siralamasi_ArastirmasiSEGE-2011%E2%80%8B.pdf, Erişim: 03.04.2020
- Yavan, N. (2012). Yerel ve Bölgesel Kalkınmada Teşvik ve Kredilerin Etkisi: Diyarbakır Örneği. Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) Yayınları / Yayın No: 2.
- Yılmaz, Z. & Uzgören, E. (2013). Türkiye'de İllerin Temel Bankacılık Faaliyetleri Yönünden Kümeleme Analizi Yöntemiyle Sınıflandırılması (EYİ Özel Sayısı). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 535-554.
- https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_bolgeler, Erişim: 02.04.2020

EKLER**Ek 1: 2008-2012 Arası Küme Merkezi Uzaklıkları**

Cluster	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1		12,856	17,238	9,486	11,320	16,991	20,652	7,381	12,771
2	12,856		9,900	10,022	13,510	9,737	14,387	9,927	7,266
3	17,238	9,900		10,659	13,266	5,602	8,135	14,600	9,526
4	9,486	10,022	10,659		7,027	11,826	14,238	6,569	7,521
5	11,320	13,510	13,266	7,027		14,349	15,711	9,317	10,665
6	16,991	9,737	5,602	11,826	14,349		10,210	13,418	9,880
7	20,652	14,387	8,135	14,238	15,711	10,210		18,015	12,201
8	7,381	9,927	14,600	6,569	9,317	13,418	18,015		9,081
9	12,771	7,266	9,526	7,521	10,665	9,880	12,201	9,081	

Ek 2: 2013-2018 Arası Küme Merkezi Uzaklıkları

Cluster	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1		6,958	13,276	9,972	14,956	10,461	16,774	4,291	21,631	19,323	9,069	11,823
2	6,958		9,856	7,080	10,543	7,277	12,040	3,562	16,348	14,045	7,547	9,983
3	13,276	9,856		7,001	2,666	5,032	6,312	9,723	12,244	9,166	6,843	2,892
4	9,972	7,080	7,001		7,993	8,414	10,092	6,837	14,956	12,256	9,196	6,933
5	14,956	10,543	2,666	7,993		6,209	5,287	11,101	10,735	7,677	8,415	5,397
6	10,461	7,277	5,032	8,414	6,209		8,668	7,043	13,941	11,270	2,692	5,154
7	16,774	12,040	6,312	10,092	5,287	8,668		12,983	9,342	5,776	10,937	8,506
8	4,291	3,562	9,723	6,837	11,101	7,043	12,983		17,703	15,296	6,301	8,823
9	21,631	16,348	12,244	14,956	10,735	13,941	9,342	17,703		6,529	16,067	14,277
10	19,323	14,045	9,166	12,256	7,677	11,270	5,776	15,296	6,529		13,495	11,375
11	9,069	7,547	6,843	9,196	8,415	2,692	10,937	6,301	16,067	13,495		5,908
12	11,823	9,983	2,892	6,933	5,397	5,154	8,506	8,823	14,277	11,375	5,908	

Ek 3: Nüfusa Göre Kredi Kullanımı Küme Merkezi Uzaklıkları

Cluster	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1		1,700	1,744	1,344	1,301	1,828	2,846	,522	,840	2,504	2,085	1,052
2	1,700		,383	1,238	,957	,704	2,006	1,484	1,898	1,549	1,133	1,440
3	1,744	,383		1,163	,901	,330	2,050	1,459	1,794	1,486	1,013	1,669
4	1,344	1,238	1,163		1,469	1,197	2,403	1,068	1,291	1,893	1,549	1,534
5	1,301	,957	,901	1,469		,968	2,317	1,031	1,359	1,839	1,409	1,403
6	1,828	,704	,330	1,197	,968		2,145	1,510	1,759	1,515	1,003	1,886
7	2,846	2,006	2,050	2,403	2,317	2,145		2,641	2,844	1,330	1,800	2,443
8	,522	1,484	1,459	1,068	1,031	1,510	2,641		,548	2,203	1,828	1,137
9	,840	1,898	1,794	1,291	1,359	1,759	2,844	,548		2,395	2,048	1,579
10	2,504	1,549	1,486	1,893	1,839	1,515	1,330	2,203	2,395		1,102	2,257
11	2,085	1,133	1,013	1,549	1,409	1,003	1,800	1,828	2,048	1,102		2,007
12	1,052	1,440	1,669	1,534	1,403	1,886	2,443	1,137	1,579	2,257	2,007	

Ek 4: ANOVA Tablosu 2013-2018 Nüfusa Oranla Kredi Kullanımları

		Ort. Kare	F	p değeri
2013	İht.Dışı Krediler	,013	6,394	,000
	İht.Kred./ Diğer	,017	4,738	,001
	İht.Kred./ Mesleki	,009	3,927	,003
	İht.Kred./ Tarım	,019	4,225	,002
	İht.Kred./ Turizm	2,654	61,681	,000
2014	İht.Dışı Krediler	,013	6,673	,000
	İht.Kred./ Diğer	,013	5,069	,000
	İht.Kred./ Mesleki	,009	3,690	,005
	İht.Kred./ Tarım	,019	4,369	,002
	İht.Kred./ Turizm	3,151	780,346	,000
2015	İht.Dışı Krediler	,014	7,270	,000
	İht.Kred./ Diğer	,011	6,411	,000
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,006	2,141	,070
	İht.Kred./ Mesleki	,747	107,194	,000
	İht.Kred./ Tarım	,020	4,441	,001
2016	İht.Kred./ Turizm	,046	5,093	,000
	İht.Dışı Krediler	,014	7,217	,000
	İht.Kred./ Diğer	,010	5,404	,000
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,006	2,032	,084
	İht.Kred./ Mesleki	,283	20,521	,000
2017	İht.Kred./ Tarım	,027	5,219	,000
	İht.Kred./ Turizm	,038	4,235	,002
	İht.Dışı Krediler	,015	8,009	,000
	İht.Kred./ Diğer	,008	3,699	,005
	İht.Kred./ Gayrimenkul	,005	1,814	,120
2018	İht.Kred./ Mesleki	,228	45,007	,000
	İht.Kred./ Tarım	,022	4,345	,002
	İht.Kred./ Turizm	,030	3,121	,013
	İht.Dışı Krediler	,015	7,988	,000
	İht.Kred./ Diğer	,011	4,689	,001
2018	İht.Kred./ Gayrimenkul	,006	2,449	,041
	İht.Kred./ Mesleki	,234	64,666	,000
	İht.Kred./ Tarım	,024	4,583	,001
	İht.Kred./ Turizm	,030	3,037	,015